

RAKE

Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses

Tartu Ülikool, sotsiaalteaduslike rakendusüringute keskus RAKE

Tallinn 2012

Justiitsministeeriumi kriminaalteabe ja analüüsi talitus
Kriminaalpoliitika osakond

Väljaandja:
Justiitsministeerium
Tõnismägi 5a
15191 Tallinn
Telefon: 6 208 100
Faks: 6 208 109
e-post: info@just.ee

Kõik käesolevas materjalis esitatu on kaitstud autoriõigusega, mis kuulub Justiitsministeeriumile. Väljaande tsiteerimine või refereerimine on lubatud üksnes juhul, kui viidatakse materjali autoritele. Ilma Justiitsministeeriumi eelneva kirjaliku nõusolekuta ei ole väljaannet või selle osi lubatud mingil viisil publitseerida.

Sisukord

LÜHENDID	4
LÜHIKOKKUVÕTE	5
SISSEJUHATUS	8
1. UURINGU METOODIKA	10
1.1. SIHTRÜHM	10
1.2. UURINGU ETAPID.....	10
2. KANNATANUTE JA TUNNISTAJATE KAITSE – SEADUSANDLIK RAAMISTIK JA VARASEMAD UURINGUD ELI TASANDIL JA VALITUD RIIKIDES	13
2.1. EUROOPA LIIT	13
2.2. INGLISMAA JA WALES.....	16
2.3. SAKSAMAA	18
2.4. ROOTSI	20
2.5. EESTI	22
3. TEISENE OHVRISTUMINE – MÕISTE, PÕHJUSED JA LEEVENDAMISE VÕIMALUSED ...	24
3.1. OHVRISTUMISE MÕISTE JA LIIGID	24
3.2. TEISESE OHVRISTUMISE PÕHJUSED.....	24
3.2.1. <i>Ebapiisav informeeritus menetlusprotsessi käigust</i>	25
3.2.2. <i>Menetlusprotsessi pikkus ja kulukus, vajadus korduvalt ütlusi anda</i>	26
3.2.3. <i>Abivalmiduse ja mõistva suhtumise puudumine</i>	27
3.2.4. <i>Ebavõrdne kohtlemine</i>	28
3.2.5. <i>Ebaõiglasena tunduv karistus</i>	29
3.3. TEISESE OHVRISTUMISE LEEVENDAMINE.....	29
3.3.1. <i>Ohvriabi tugiteenuse pakkumine</i>	30
3.3.2. <i>Kulude hüvitamine ja lepitusmenetlus</i>	30
3.3.3. <i>Politsei, prokuratuuri ja kohtu tugi</i>	32
4. KANNATANUTE JA TUNNISTAJATE KOHTLEMINE EESTIS – UURINGU TULEMUSED ..	34
4.1. ÜLEVAADE UURINGUS OSALENUTE SOTSIAAL-DEMOGRAAFILISTEST TUNNUSTEST	34
4.2. ÜLDISED KOGEMUSED SEOSSES MENETLUSPROTSESSIGA	36
4.3. RAHULOLU ÕIGUSKAITSEASUTUSTE TÖÖGA	42
4.3.1. <i>Rahulolu politsei tööga juhtumi menetlemisel</i>	42
4.3.2. <i>Rahulolu prokuratuuriga juhtumi menetlemisel</i>	46
4.3.3. <i>Rahulolu kohtuga juhtumi menetlusel</i>	48
4.4. KANNATANUTE JA TUNNISTAJATE TEADLIKKUS KULUDE JA KAHJU HÜVITAMISE, TASUTA ÕIGUSABI JA OHVRIABI VÕIMALUSTEST.....	51
4.4.1. <i>Teadlikkus riigipoolse kulude hüvitamise võimalustest</i>	51
4.4.2. <i>Teadlikkus tasuta õigusabi ja ohvriabi võimalustest</i>	53
4.4.3. <i>Teadlikkus kahju hüvitamise võimalustest</i>	56
JÄRELDUSED JA SOOVITUSED	60
KASUTATUD KIRJANDUS	65
LISA 1	69

Lühendid

EL – Euroopa Liit

EU ICS – European Crime and Safety Survey

ICVS – International Crime Victims Survey

KrMS – kriminaalmenetluse seadustik

OAS – ohvriabi seadus

RT – Riigi Teataja

VTMS – väärteomenetluse seadustik

Lühikokkuvõte

Uuringu eesmärgiks oli kaardistada, milliste probleemidega süütegude kannatanud ja tunnistajad Eestis kokku puutuvad. Varem on Eestis läbi viidud mitmeid ohvriuuringuid, kuid erinevalt neist keskenduti käesoleval juhul teisesele ohvrustumisele ehk neile ebameeldivustele, mida on kannatanud ja tunnistajad pärast süütegu politsei, prokuratuur või kohtutega suheldes kogunud. Lisaks oli vaatluse all kannatanute ja tunnistajate teadlikkus erinevatest riigi poolt pakutavatest toetusmeetmetest. Uuringu viis Justiitsministeeriumi tellimusel läbi Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE.

Uuringus osales 242 inimest, kellest 51% olid kannatanud ja 49% tunnistajad. Suuremal osal juhtudest (79%) oli vastaja kaasatud kuriteo, ülejäänud väärteo menetlusse. 49% süütegudest olid varavastased, 35% isikuvastased ning ülejäänud muud tüüpi. Pääaegu kõik (95%) vastanud olid kokku puutunud politseiga, 35% prokuratuuriga ja 21% kohtuga.

Teistes riikides läbiviidud uuringute tulemuste kohaselt on peamisteks teise ohvrustumise allikateks infopuudus menetluse käigu kohta, menetlusprotsessi pikkus ja kulukus, (korduv) ütluste andmine, ametnike negatiivne suhtumine, ebavõrdne kohtlemine, kokkupuutumine süüdistatavaga ning ebaõiglasena tunduvad menetluslikud otsused. Teatud teise kahju tekkimist on praktikas keeruline vältida, näiteks on ütluste andmise käigus läbielatu meeldetuletamine vajalik, kuigi võib mõjuda psüühiliselt halvasti; menetluse läbiviimisega kaasneb paratamatult ajakulu ning ka süüdistatavaga kokkupuutumine võib olla vajalik. Küll aga on võimalik neid ebameeldivusi ohvri jaoks vähendada ning leevendada olukorda mõistva suhtumise, küllaldase informeerimise, toe ja abi pakkumise abil.

Üldiselt on rahulolu õiguskaitseasutuste tööga kõrge. Kokkuvõttes jäi politsei tööga rahule 80%, prokuratuuriga 84% ja kohtuga 76% vastanuist. Kriminaalmenetluses osalejad hindasid politsei tööd veidi kõrgemalt kui väärteomenetluses osalejad. Märkatav erinevus tulenes olenevalt süüteo liigist – isikuvastaste süütegude menetluses osalejad andsid pea kõik positiivse hinnangu, varavastaste süütegude menetluses osalejatest kolmveerand ning muude süütegude puhul pooled vastanuist. Kui politsei töö puhul erinevusi ei esinenud, siis prokuratuuri tööd hindasid kannatanud võrreldes tunnistajatega märksa kõrgemalt¹.

Positiivse hinnangu põhjusena toodi eeskätt välja politsei ja prokuratuuri operatiivsust, professionaalsust ning head suhtumist (kohtule hea hinnangu andnud seda üldiselt ei põhjendanud). Üldiselt leiti, et politseinik/prokurör/kohtunik suhtub juhtumi lahendamisse tõsiselt, on kannatanule/tunnistajale piisavalt selgitanud viimase õigusi ja kohustusi ning võtab kannatanu/tunnistaja ütlusi arvesse. Politseiga kokkupuutunute seas tundus tunnistajatele kannatanutest mõnevõrra enam, et politseinik võttis tema räägitut arvesse. Politseiga rahulolematust põhjendati enamasti sellega, et juhtumiga ei ole piisavalt tegeletud, kurjategijaid ei ole tabatud ja/või nad ei ole saanud õiglast karistust. Etteantud väidete hindamise tulemustes oli kõige tähelepanuväärsem, et pea veerandis vastanuist tekitas politseiuurijaga suhtlemine tunde, et nad on ise kurjategijad ning sama paljud leidsid, et politsei arvates on kannatanu/tunnistaja ise juhtunud süüdi. Viiendik arvas, et politsei ei usu, mida kannatanu/tunnistaja neile rääkis, sealjuures jäi väärteomenetluse osalistele võrreldes kriminaalmenetluse osalistega rohkem selline mulje.

Prokuratuuri puhul toodi madala hinnangu põhjusteks menetluse aeglust ning prokuröri huvipuudust või negatiivset suhtumist kannatanusse (tunnet, nagu süüdistataks kannatanut või nagu prokurör oleks süüdistatava poolt). Samamoodi rõhutasid kohtule negatiivse hinnangu andnud eeskätt protsessi ajakulu, sh kohtuistungite edasilükkamist süüaluse mitteilumise tõttu, ent ka kohtuniku negatiivset suhtumist kannatanusse.

---

¹ Kohtu tööd hinnanud oli vastaja tausta või süüteo olemuse lõikes analüüsimiseks liialt vähe.

Uuringutulemuste kohaselt on Eestis teisese ohvristumise aspektist kõige suuremaks probleemiks infopuudus ja ajakulu. Pisut enam kui pooled vastanutest pole enda hinnangul piisavalt kursis oma süüasja menetlemisega, kusjuures neist omakorda pooled tunnistasid, et peamiseks põhjuseks on nendepoolne huvipuudus. Samas tõi ligi viiendik uuringus osalenutest välja, et nad ei ole süüteoasja menetlemisega kursis seetõttu, et ei tea, kelle poole info saamiseks pöörduda või neile pole palutud infot antud. Mitte-eestlaste teadlikkus on madalam kui eestlastel.

Samuti töid uuringus osalejad probleemina välja menetlusprotsessis osalemisega kaasneva ajakulu. Neist vastanutest, kes on süüteomenetluse käigus politseiga kokku puutunud, leidis ca 40%, et nende jaoks oli ebamugav ütluste andmiseks politseisse tulemine, prokuratuuriga kokkupuutunutest pidas seda probleemiks 47% ja kohtuskäinutest 45%. Teisalt nähakse probleemina ka menetluste pikkust: 35% uuringus osalenutest arvas, et juhtumi lahendamine on politsei aeglase töö tõttu veninud, prokuratuuri puhul nõustus väitega kolmandik prokuratuuriga kokkupuutunutest ja kohtu puhul kohtuskäinutest pooled.

Ohvri jaoks võib süüteo toimepanijaga taaskohtumine olla väga traumeeriv kogemus. Uuringutulemused viitavad, et see on probleemiks ka Eestis ning eelkõige kohtute puhul: ligi pooli (47%) kohtuskäinutest häiris süüdistatavaga kokkupuutumine kohtusaalis ning 63% kohtuistungit oodates (võrdluseks: politseis kahtlustatavaga kokkupuutumine häiris 27% ning prokuratuuris 16%). Kui kohtusaalis kokkupuutumist ei ole üldiselt võimalik vältida, tuleks tähelepanu pöörata sellele, et kannatanute/tunnistajate kokkupuutumine süüdistatavaga kohtuistungit oodates oleks minimaalne.

Muude teisest ohvristumist soodustavate asjaolude kohta vastas 52%, et neile tekitab probleeme tööajast ütluste andmiseks ära käimine. 40% on pidanud juhtunu kirjeldust protsessi käigus mitu korda üle kordama, seda eriti kuritegude menetluses. 38% vastanute (eriti just isikuvastaste kuritegude menetluses osalejate ning naissoost vastajate) jaoks on ütluste andmine raske, sest tuletab meelde juhtunuga seotud ebameeldivusi.

Kannatanud ja tunnistajad saavad taotleda ütluste andmisega tekkivate kulude katmist. Uuringutulemused viitavad, et teadlikkus nendest võimalustest on madal. 74% uuringus osalenutest ei olnud teadlikud kulude hüvitamise taotlemise võimalusest ning vaid 3% oli kuluhüvitist taotlenud.

Eestis on kannatanutel võimalik saada ohvriabi teenust, lepitusteenust, psühholoogilise abi kulude hüvitist, kuriteoohvrite riiklikku hüvitist ning riigi tasuta õigusabi. Uuringus küsiti kannatanutelt infot nendest teadlik olemise ja kasutamise kohta. Riigipoolse tasuta õigusabi saamise võimalusest on teadlik 53% kannatanutest, kusjuures eestlaste seas on teadlikkus võrreldes mitte-eestlastega ning naiste seas võrreldes meestega tunduvalt kõrgem. Samal tasemel on ka kannatanute teadlikkus ohvriabi teenusest – keskmisest kõrgem on see isikuvastaste süütegude kannatanutel. Teadlike hulgas on teenust kasutanute osakaal umbes kolmandik ja kolmveerand neist, kes on ohvriabiteenust kasutanud, leidis, et teenusest oli neile abi.

Kolmveerand uuringus osalenud kannatanutest märkis, et neile on kuriteo/väärteoga kahju tekitatud, neist ca 60%-le varalist, 20%-le mittevaralist ning 20%-le nii varalist kui mittevaralist kahju. 38% kannatanutest on taotlenud varalise ja 12% mittevaralise kahju hüvitamist. Enamasti on selleks menetluse raames esitatud tsiviilhagi. Kõige enam saadi kahjunõude esitamisel abi asja menetlenud politseiuurijalt, kohtus kaitses nõuet üldiselt prokurör. Veerand taotlenuist märkis, et neile tekitas kahju hüvitamise protsessis probleeme näiteks bürokraatia, protsessi venimine või kahjutekitaja võimetus kahju hüvitada. Üldiselt aga jäädi nõude esitamise viisiga rahule.

Eraldi tähelepanu tuleks juhtida mõningatele olulistele erinevustele, mis ilmsid kriminaal- ja väärteomenetluses osalenute vastustes. Väärteomenetluse puhul olid hinnangud politseile mõnevõrra kardinaalsemad – kuigi neid, kes leidsid politsei töö olevat hea, oli võrreldes kriminaalmenetluse osalistega pisut vähem, anti hinnangut „väga hea“ sealjuures rohkem. Konkreetsemalt politsei tööd puudutavate väidete osas jäi väärteomenetluse osalistele sagedamini mulje, et juhtumit menetlev

politseinik ei usu, mida tunnistaja talle räägib. Väärteomenetluse puhul usutakse ka võrreldes kriminaalmenetlusega vähem, et süüdlane saab lõpuks õiglase karistuse. Üks olulisemaid erinevusi on aga fakt, et väärteomenetluses osalejad on keskmisest vähem kursis oma õigusega taotleda ütluste andmisega seoses tekkinud kulude hüvitamist. Sellele tuleks väärtegude tunnistajate informeerimisel kindlasti tähelepanu pöörata.

Üldist meelestatust õigussüsteemi suhtes näitab tõik, et kolmveerand uuringus osalenutest pöördus sarnase juhtumi esinemisel uuesti õiguskaitseasutuste poole. Süüdlase õiglase karistuse saamiseni usub 61% vastanuist. Nende näitajate osas on veel arenguruumi.

Sissejuhatus

Kannatanute ja tunnistajate väärikas kohtlemine ning täiendavate ebaseaduslike väitluste vältimine menetlusprotsessi jooksul tõstab nende koostöövalmidust ja motivatsiooni teavitada õiguskaitseasutusi toimunud süütegudest ja teha koostööd juhtumi lahendamisel. Süüteo ohvriks või pealtnägijaks sattumine on inimestele sageli traumeeriv kogemus, mistõttu tuleb edasises menetlusprotsessis süüdlase väljaselgitamiseks ja õiglaseks karistamiseks nii palju kui võimalik hoiduda kannatanutele ja tunnistajatele täiendavate kannatuste põhjustamisest. Selliseid süüteo järgnevat ebaseaduslikku nimetatakse **teisesteks kannatusteks** ning neid võivad põhjustada näiteks õiguskaitsepoolne suutmatus inimesega viisakalt ja lugupidavalt suhelda, samuti see, kui kannatanud ei saa piisavalt informatsiooni menetluse käigu kohta.

Selleks, et selgitada välja kannatanute ja tunnistajate meelestatus õigussüsteemi suhtes, tellis Justiitsministeerium esmakordselt Eestis uuringu, mille viis läbi Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE. Käesoleva uuringu eesmärgiks oli **välja selgitada kannatanute ja tunnistajate meelestatus õigussüsteemi suhtes ning kaardistada probleemid, millega on inimesed politseis, prokuratuuris ja kohtus kokku puutunud**. Püstitatud eesmärgi saavutamiseks küsiti kuri- ja väärtegudega kannatanute ja tunnistajatena kokkupuutunutelt tagasisidet nende kohtlemise kohta süüteomenetluse erinevates etappides. Uuring hõlmab mitmeid teemasid: probleeme seoses ütluste andmisega; rahulolu õiguskaitseasutuste tööga; teadlikkust tasuta õigusabist, ohvriabist ja kahju hüvitamise võimalustest ning nende kasutamise ulatuslikkusest.

Tulemuste tõlgendamisel tuleb silmas pidada, et käesoleval juhul on uuringu sihtgrupiks olid need kannatanud ja tunnistajad, kelle süüteoga õiguskaitseasutused küsitluse läbiviimise hetkel tegelesid. Küsitlusele ei kaasatud neid kannatanuid ja tunnistajaid, kellel puudub isiklik kokkupuude õiguskaitseasutustega, st kes pole kohtunud politseiurija ja/või prokuröri ja/või käinud kohtus.

Uuringu aruanne annab ülevaate tunnistajate ning kannatanute hinnangutest nende kohtlemisele süüteomenetluses. Samuti käsitletakse teadlikkust ohvriabist ja kahjude hüvitamise võimalustest ning nende kasutamise ulatuslikkust praktikas. Lisaks tuuakse ära ettepanekud olukorra parandamiseks ning indikaatorid, mille kaudu võiks regulaarselt mõõta väärteo- ja kriminaalmenetluse seadustike mõju ühiskonnale. Saamaks sisendit küsitluse läbiviimiseks ning loomaks fooni, mille taustal Eesti tulemusi tõlgendada, antakse uuringu esimeses peatükis ülevaate valdkonda reguleerivast seadusandlusest nii ELi tasandil kui Eestis. Samuti selgitatakse teisese ohvristumise mõistet ja tutvustatakse välisriikides läbiviidud uuringute tulemusi. Koostöös tellijaga valiti välja taustaanalüüsis kasutatavad riigid – Rootsi ja Saksamaa kui Eestiga sarnaste õigussüsteemide esindajad ning Inglismaa kui *common law* süsteemi esindaja.

Uuringu läbiviimine oli praktikas üsna keeruline, kuna eeskujuna polnud võimalik kasutada välisriikide kogemust, sest sarnaseid uuringuid analoogse meetodikaga ei ole autoritele teadaolevalt läbi viidud. Samuti oli ka teemade ring, mille kohta sooviti infot saada, Eesti süsteemi keskne, mistõttu tuli küsitlusankeet koostada lähtudes tellija püstitatud uurimisküsimustest ning toetudes teatud määral ka varasemate uuringute² tulemustele.

Kõige keerukamaks osutus praktikas uuringu sihtgrupini – süütegude kannatanud ja tunnistajad – jõudmine. Arusaadavatel põhjustel ei ole andmed nende kohta avalikud, mistõttu on menetlussüsteemivälistel osapooltel väga keeruline nendega kontakti saada. Samas ei pidanud uuringu elluviijad otstarbekaks telefoni teel läbiviidavat elanikkonnaküsitlust, mida sageli sotsioloogiliste uuringute korral kasutatakse. Selleks oli mitmeid põhjuseid. Esiteks oleks sel juhul sihtgruppi kuulujate arv vastanute hulgas olnud kardetavasti liialt väike usaldusväärsete järelduste

---

² Varasemalt on tehtud osaliselt sarnaste uurimisküsimustega uuringuid, kuid andmete kogumise meetodika on olnud erinev.

tegemiseks. Teiseks on tegemist delikaatse uurimisteemaga, mistõttu ei pruugi inimesed olla valmis suuliselt võõra telefoniküsitlajaga oma kogemusi ja arvamust jagama. Seetõttu otsustati koostöös tellijaga, et sihtgrupini jõudmiseks kasutatakse nende ametnike abi, kes tunnistajatega vahetult kokku puutuvad – politseiurijad, prokurörid, kohtusekretärid. Erinevate institutsioonide abi kasutati seetõttu, et saada ka tagasivaatavaid hinnanguid – näiteks inimene, kellel on esmakordne kokkupuude politseis, on alles menetlusprotsessi alguses ning saab hinnata esmakordset kontakti, samas kohtusse jõudnud asjade korral saab kannatanu/tunnistaja hinnata kogu menetlusprotsessi tervikuna.

Eesmärgiks seatud vastuste saamine osutus praktikas üsna keeruliseks, kuna kohtust laekunud vastuste arv oli tunduvalt madalam kui planeeritud. Samas andis see hea võimaluse testida ka küsitlusmetoodikat. Lõppkokkuvõttes kasutati vastuste saamiseks kahte viisi: lisaks algsele lähenemisele, kus ankeete jagasid uurijad, prokurörid ja kohtusekretärid, koguti andmeid ka uuringu läbiviija poolt, viibides politseis ja kohtutes kohapeal (prokuratuur ei pidanud seda vajalikuks). Kõrvutades kahel eri viisil saadud vastuseid, oli võimalik ka võrrelda, kas vastused erinevad olenevalt küsitlajast (menetleja või Tartu Ülikooli esindaja), mis on tuleviku seisukohalt ning arvestades, et eelduslikult pole tegu viimase sarnase uuringuga, väga väärtuslik lisateadmine.

Uuringu läbiviijad tänavad politseid, prokuratuuri ja kohtuid koostöö eest, mis tegi uuringu läbiviimise tervikuna võimalikuks. Meie eriline tänu kuulub Silja Seederile Põhja Ringkonnaprokuratuurist, Triin Rannamale Politsei- ja Piirivalveametist, Ene Pällile Sotsiaalkindlustusametist ning Natalia Markile, Elo Kirsipuule, Virve Aluhovale ja Riina Männikule maakohtutest, kes aitasid koordineerida ankeetide jagamist. Samuti täname uuringus ekspertidena osalenud Sten Lindu Tallinna Ringkonnakohtust, Astrid Ojasoont, Terje Maurerit ning tellija esindajaid Mari-Liis Sööti, Urvo Klopetsit ja Kaire Tamme, kes olid uuringumeeskonnale kogu protsessis abiks.

1. Uuringu meetodika

1.1. Sihtrühm

Uuringu aluseks oleva küsitluse sihtrühmaks olid kannatanu või tunnistaja rollis olnud inimesed, kes polnud samaaegselt vangid ega samas asjas kahtlustatavad või süüdistatavad. Kannatanu on isik, kes sai väärteo tulemusel kahju (Koolmeister *et al.* 2007). Eesti kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 37 lg 1 alusel määratletakse **kannatanu** kui *füüsilist või juriidilist isikut, kellele on kuriteoga või süüvõimetu isiku poolt õigusvastase teoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalset kahju*. KrMS § 16 lg 2 kohaselt on kannatanu kriminaalmenetluses menetlusosalisteks. Samuti on kannatanu kriminaalmenetluses kohtumenetluse pooleks (KrMS § 17 lg 1).

KrMS § 66 lg 1 kohaselt on **tunnistaja** *füüsiline isik, kes võib teada tõendamiseseme asjaolusid*. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee poolt 10.09.1997 vastu võetud soovituses tunnistaja julgeoleku ja kaitseõiguste kohta defineeritakse tunnistajat kui iga isikut, kes teab kriminaalasjas tähtsust omavat infot, hoolimata tema staatusest siseriiklikus kriminaalmenetluses (Recommendation ... 1997). KrMS § 66 lg 2 kohaselt ei saa tunnistajaks olla samas asjas kahtlustatav või süüdistatav, samuti sama asja menetlev isik (uurimisasutuse ametnik, prokurör, kohtunik). KrMS § 37 lg 3 kohaselt kohaldatakse menetlustoimingus kannatanule tunnistaja kohta sätestatud, millest tulenevalt kattuvad suures osas tunnistajatele ja kannatanutele KrMS-st tulenevad teenindus- ja menetlusõigused³.

Erinevalt KrMS-ist ei tunne väärteomenetluse seadustik (VTMS) kannatanu menetlusosalisena. Väärteomenetluse seadustiku eelnõu esialgses redaktsioonis oli kannatanu menetlusosalisena ette nähtud, kuid eelnõu menetlemisel jäeti ta sealt välja. Sellest tulenevalt on tema õigused piiratud ning talle ei laiene õigused, mis on kannatanul kriminaalmenetluses (Pajula, Ploom 2004). Kuigi VTMS ei kasuta kannatanu mõistet, on arusaadav, et menetlusvälise isiku mõiste hõlmab kannatanu. Seega isikut, kellele on väärteoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalset kahju, väärteomenetlusesse ei kaasata. Kahju kandnud isiku ainsaks osaks on seega vaid tunnistajana ütluste andmine (Kergandberg *et al.* 2008). Tunnistaja staatust, tema õigusi ja kohustusi VTMS-is peaaegu ei reguleeri, seega tuleb nendes küsimustes juhinduda seaduseanalooogia alusel ennekõike KrMS §§-dest 66-74, arvestades VTMS-i erisusi (Pajula, Ploom 2004).

1.2. Uuringu etapid

Uuring koosnes järgmistest osadest:

- taustaanalüüs,
- fookusgrupid ekspertidega uuringu meetodika ja küsitlusankeedi väljatöötamiseks,
- küsitlus kannatanute ja tunnistajate hulgas,
- ümarlaud ekspertidega soovitusettepanekute ja indikaatorite väljatöötamiseks.

Taustaanalüüs

Tausta loomiseks tutvuti valitud riikides läbiviidud uuringutega (sh teadusartiklitega). Analüüsitavateks riikideks valiti ühelt poolt Rootsi ja Saksamaa kui Eestile sarnase õigussüsteemiga riigid ning üldise

³ Menetlusõigused on seotud kriminaalmenetluse esemega. Teenindusõigused võimaldavad kannatanul kriminaalmenetlusel n-õ kätt pulsil hoida, kuid ei eelda kriminaalmenetlusesse sekkumist. Lihtsaim näide on kannatanu informeerimine kriminaalmenetluse käigus tehtavatest otsustest (Victims' and defendants' rights... 2005).

õiguse ehk *common law* näitena Inglismaa ja Wales. Samuti on teema avamisel oluline seadusandlik raamistik, mistõttu antakse teises peatükis ülevaade ka Eesti seisukohalt olulistest rahvusvahelisest õigusaktidest ning nende arengusuundadest.

Küsitlusankeedi väljatöötamine

Uuringus on kesksel kohal kannatanute ja tunnistajate küsitlus. Küsitlusankeedi väljatöötamiseks kutsuti kokku töögrupp, kuhu kaasati lisaks Justiitsministeeriumile kui uuringu tellijale ka Politsei- ja Piirivalveameti ja Prokuratuuri esindajad. Lisaks osalesid protsessis uuringusse ekspertidena kaasatud Sten Lind Tallinna Ringkonnakohtust, Ene Päll Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi osakonnast ning Terje Maurer ja Astrid Ojasoon.

Esmalt töötas Tartu Ülikooli uuringumeeskond uuringu lähteülesandes sisalduvatest uurimisküsimustest lähtudes ning varasemate sarnaste uuringute tulemustele ja küsitlusankeetidele tuginedes välja küsimustike esimese tööversiooni, mis saadeti töögrupile tutvumiseks ja täiendamiseks. 18. märtsil 2011 toimus fookusgrupp, kus arutati uuringumetoodikat, läbiviimise põhimõtteid ja küsimusi, mida peaks ankeet sisaldama. Lepiti kokku, et tunnistajatele ja kannatanutele koostatakse eraldi ankeedid, samuti koostatakse eraldi versioonid politseis, prokuratuuris ja kohtutes jagamiseks.

Fookusgrupis arutatud kommentaaride valguses muudeti ankeedi tööversiooni, mis saadeti seejärel kõikidele osapooltele tutvumiseks. Pärast laekunud kommentaaride sisseviimist töötati välja ankeedi lõplik versioon, mis kooskõlastati tellijaga.

Kannatanutele mõeldud ankeedis käsitleti järgmisi teemasid: üldandmed, kokkupuude õiguskaitseasutustega, tasuta õigusabi, ohvriabi, kursisolek menetluse käiguga, kulude hüvitamine ja kahjude hüvitamine. Tunnistajate ankeedist jäid välja küsimuste plokid tasuta õigusabi, ohvriabi ja kahjude hüvitamise kohta. Küsimused olid sisult erinevad: nõustumine erinevate väidetega, mis hindasid kokkupuute meeldivust/ebameeldivust õiguskaitseorganitega; kinnised ja lahtised küsimused, millega koguti tagasisidet viimase kokkupuute kohta õiguskaitseasutus; teadlikkus riigi poolt pakutavast abist (riigi pakutav tasuta õigusabi, ütluste andmiseks tehtud kulude hüvitamine, ohvriabi, kahjude hüvitamine) ja nende võimaluste kasutamine.

Küsitluse läbiviimine

Küsitlus viidi läbi ajavahemikul maist detsembrini 2011. Vastata oli võimalik nii eesti kui ka vene keeles. Kuivõrd isikuandmete kaitse seadusest (IKS) tulenevalt ei olnud tellijal võimalik anda uuringu läbiviijatele kannatanute ja tunnistajate kontaktandmeid (samuti ei olnud võimalik kontakteeruda varasemalt politsei/prokuratuuri/kohtuga kokkupuutunutega, et küsida neilt tagasivaatavat hinnangut), kasutati sihtrühmani jõudmiseks uuringu esimeses faasis (maist kuni septembrini) õiguskaitseasutuste – politsei, prokuratuuri ja kohtute – abi. Iga institutsioon määras kontaktisiku, kes vastutas ankeetide uurijatele, prokuratuurile ja kohtusekretäridele jagamise eest. Lisaks jagasid ankeete Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi töötajad. Kokku jagati esimeses faasis erinevatele institutsioonidele laiali 2000 paber kandjal ankeeti. Eelnevalt kaardistati, kui palju tunnistajaid ja kannatanuid tõenäoliselt erinevatesse ametkondadesse satub, mis võimaldas jagada ankeete proportsionaalselt. Uuringu projektimeeskond edastas ankeedid kõikidesse Politsei- ja Piirivalveameti jaoskondadesse, kõikidesse maakohutusse, sotsiaalkindlustusametisse ja prokuratuuri, kus need edasi jagati.

Politseiuurijad, prokurörid, kohtusekretärid ja ohvriabi töötajad jagasid ütlusi andma tulnud kannatanutele ja tunnistajatele ankeedid, mille võis täidetuna ja ümbrikusse suletuna jätta asutuse valvelauda või tagastada „makstud vastus“ ümbrikus. Nii oli tagatud ka vastajate anonüümsus, mis on objektiivse tagasiside saamise seisukohalt väga oluline.

Piisava arvu vastuste saamine osutus praktikas probleemsemaks kui algselt eeldati. Esialgelt paarikuusena planeeritud küsitlusperioodi tuli pikendada, et koguda piisaval hulgal vastuseid, mis

võimaldaksid teha usaldusväärseid üldistusi ja järeldusi prokuratuuri ja kohtute töö kohta (politseist koguti suveks piisav arv ankeete). Sestap viis uuringu teises faasis (alates novembrist) uuringu projektimeeskond ise Tartus ja Tallinnas politseiprefektuurides ja kohtutes kohapeal viibides küsitlust läbi, lisaks jätkasid ka prokuratuur ja kohtud ankeetide jagamist. Selline lähenemine andis muuhulgas võimaluse valideerida kasutatud küsitlusmeetodit, võrreldes politseiuurijate poolt jagatud ankeetide vastuseid nendega, mida koguti küsitluse hilisemas etapis Tartu Ülikooli esindajate poolt politseis⁴. Võrdlused on välja toodud ka alljärgnevas analüüsis.

Kokku laekus 242 ankeeti, neist 149 (61%) oli täidetud politseis, 48 (20%) prokuratuuris, 41 (17%) kohtus ja 4 (2%) ohvriabis. Politseis kogus projektimeeskond 63 täidetud ankeeti.

Andmete analüüs

Ankeetide vastused koondati ühtsesse andmebaasi. Andmeanalüüsiks kasutati statistikapaketti PASW 18. Esmalt teostati andmete loogilisuse kontroll. Näiteks juhtudel, mil täidetud ei olnud küsimus, mis puudutas kokkupuudete arvu erinevate õiguskaitseasutustega (politsei, prokuratuur, kohus), kuid järgnevates küsimustes oli õiguskaitseasutuse tööle siiski hinnang antud, loeti vastaja selle õiguskaitseasutusega, mille tööd ta oli hinnanud, kokku puutunuks.

Lisaks üldisele analüüsile testiti läbivalt gruppide vahelisi erinevusi, kasutades hii-ruut-testi⁵. Muutujad, mille lõikes erinevusi testiti, olid järgmised:

- sugu (mehed vs naised);
- rahvus (eestlane vs mitte-eestlane);
- roll menetlusprotsessis (kannatanu vs tunnistaja);
- juhtumi liik (väär- või kuritegu);
- süüteo liik (isiku- või varavastane);
- kokkupuude õiguskaitseasutusega (politsei vs prokuratuur vs kohus; kuna vastaja võis olla kokkupuutunud nii ühe kui ka mitme asutusega, pole kategooriad selle tunnuse osas välistavad).

Tulemuste esitlemisel (vt ptk 4) on üldjuhul ära toodud need juhud, kus gruppide vahel olid statistiliselt olulised erinevused.

Ümarlaud

Kogumaks tagasisidet uuringu tulemuste kohta ja arutamaks võimalusi olukorra parendamiseks, korraldati 2. veebruaril 2012 Justiitsministeeriumis ümarlaud, millel osalesid lisaks RAKE ja Justiitsministeeriumi ekspertidele ka kohtu, prokuratuuri, politsei ja ohvriabi esindajad. Ümarlaua käigus keskenduti peamiselt uuringu järeldustele ja nende alusel tehtavatele soovitudele.

---

⁴ Kohtutes oli projektimeeskonna poolt kogutud ankeetide arv liialt väike selleks, et teha usaldusväärseid järeldusi meetodika kohta.

⁵ Statistiline test, mis kontrollib hüpoteese muutuja jaotuse kohta.

2. Kannatanute ja tunnistajate kaitse – seadusandlik raamistik ja varasemad uuringud ELi tasandil ja valitud riikides

Ohvriuuringutel on maailmas pikk ajalugu. Esimene üleriigiline ohvriuuring viidi läbi 1966. aastal USAs. Kuriteoohvritele hakati rohkem tähelepanu pöörama 1970. aastatel, teisene ohvristumine (i.k. *secondary victimization*) sattus esmakordselt uurimisteemana fookusse 1980. aastatel. Laialdasemalt hakati teisest ohvristumist uuringutes käsitlema 1990. aastatel.

Alates 1972. aastast viib USA Justiitsministeeriumi Õigusstatistika Büroo iga-aastaselt läbi üleriikliku kuriteoohvrite uuringu (*National Crime Victimization Survey*). Alates 1989. aastast korraldatakse standardiseeritud metoodikat järgides rahvusvahelisi ohvriuuringuid (*International Crime Victims Survey*, edaspidi — ICVS), mille eesmärgiks on koguda rahvusvaheliselt võrreldavaid andmeid kriminaalkuritegude ning kuritegude ohvrite kohta. Ülemaailmselt on rahvusvahelisi kuriteoohvrite uuringud läbi viidud aastatel 1989, 1992, 1996, 2000 ning 2004/2005. Euroopas korraldati viimane laiaulatuslik (kokku 18 ELi liikmesriiki) hõlmanud ohvriuuring aastatel 2004-2005 (*European Survey on Crime and Safety; EU ICS*)⁶.

Eestis on taasiseseisvumisest ohvriuuringuid läbi viidud nüüdseks viiel korral (aastatel 1993, 1995, 2000, 2004 ja 2009). Uuringu sihtgrupiks on 16-74-aastased Eesti elanikud ning uuritakse kogemust küsitlusele eelneval aastal. Nende uuringutes on põhifookus olnud üldisematel teemadel nagu kuritegudest teatamine, rahulolu politsei tööga, suhtumine karistustesse, kuritegevushirm ja turvalisus, ohvriks langemine, turvalisus ja narkootikumidega kokkupuutumine noorte seas. Viimase teema puhul on uuritud üksnes kokkupuutumise sagedust. Võrreldes varasemate uuringutega minnakse käesoleval juhul kannatanute ja tunnistajate kogemuse ja probleemkohtade kaardistamisega märksa enam süvitsi.

Alljärgnevalt antakse ülevaade esmalt ELi tasandi ja seejärel Inglismaa, Rootsi ja Saksamaa kuriteoohvrite ja teisest ohvristumist käsitlevatest uuringutest ning nende õigusi reguleerivast seadusandlusest. Võrdlusriikide valikul lähtuti eesmärgist kaasata analüüsi Eesti õigussüsteemiga sarnased riigid, selle põhjal valiti välja Rootsi ja Saksamaa. Inglismaa kaasati *common law* süsteemi esindajana. Igas alaosas antakse esmalt lühike ülevaade kõige olulisematest valdkonda reguleerivatest seadusaktidest ja muudest regulatsioonidest (juhul, kui need on olemas) ning seejärel värskema(te)st uuringu(te)st, mis selles vallas läbi on viidud.

2.1. Euroopa Liit

Euroopa Liidu tasandil ulatuvad kuriteoohvrite õigusliku kaitse juured 1998. aastasse, mil võeti vastu tegevuskava⁷, mille eesmärk oli luua vabadusel, turvalisusel ja õigusel põhinev piirkond (Council and ... 1998). Üldised miinimumstandardid kuriteoohvrite õiguste kaitseks sätestati EL-i Nõukogu 15.03.2001 raamotsusega nr 2001/220/JSK ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses. Raamotsuse art 2(1) nõuab kannatanutele kriminaalõigussüsteemis tegelikku ja asjakohast osa ning nende õiguste ja õigustatud huvide tunnustamist, samuti ohvrite kohtlemist menetluse ajal üksikisiku väärikust austavalt. Kuigi liikmesriikidel oli kohustus viia oma seadusandlus 2006. aastaks raamotsusega nr 2001/220/JSK kooskõlla, selgus 2009. aasta raportist raamotsuse kohaldamise kohta, et seda eesmärki pole saavutatud, pigem peegeldab liikmesriikide seadusandlus jätkuvalt raamotsuse-eelset praktikat (Report from ... 2009).

⁶ Vt tulemuste kokkuvõtet Dijk, J. Kesteren, J. Smith, P (2007).

⁷ http://europa.eu/legislation_summaries/other/133080_en.htm

2004. aastast pärineb EL-i Nõukogu direktiiv nr 2004/80/EÜ, mis käsitleb kuriteohvritele riigipoolse hüvitise maksmist. Perioodil 2010-2014 kestab EL-i Stockholmi Programm, mis kutsub liikmesriike üles kuriteohvriteid kaitsvate seaduste parendamisele⁸. 2011. aastal tegi Euroopa Komisjon kuriteohvrite kohtlemisega seotud miinimumnõuete direktiivi ettepaneku, mis tagab, et liikmesriikides peetakse kinni järgmistest põhimõtetest (Euroopa Komisjon tagab ... 2011)⁹:

- 1) kuriteohvriteid koheldakse lugupidavalt ning politseinikke, prokuröre ja kohtunikke koolitatakse nende vajadusi arvestama;
- 2) kuriteohvriteid teavitatakse nende õigustest ja juhtumi menetlemisest neile arusaadaval viisil;
- 3) pakutakse ohvriabiteenuseid;
- 4) kuriteohvrid saavad soovi korral menetluses osaleda ja neile pakutakse kohtuistungitel osalemiseks abi;
- 5) tehakse kindlaks, kas tegu on kaitsetu kuriteohvriga, nt laps, vägistamise ohver või puudega inimene, ja võimaldatakse talle asjakohane kaitse;
- 6) kuriteohvriteid kaitstakse nii eeluurimise kui ka kohtumenetluse ajal.

Direktiivi näol on tegu horisontaalse raamistikuga ohvrite vajaduste tagamiseks kuriteo liigist, asjaoludest või toimepanemise kohast sõltumata. Eesmärk on luua liikmesriikide vahelist usaldust, lähendades asjakohast materiaalõigust selles osas, mis puudutab kuriteohvrite õigusi, tuge ja kaitset. Direktiivis defineeritakse ohvrina ka selle isiku perekonnaliikmed, kelle suhtes kuritegu toime pandi, kuna ka ohvri lähedased võivad kahju kannatada ja kriminaalmenetluse käigus omakorda teisest ohvristumist kogeda. Direktiiv sätestab teabeõigused ning õiguse arusaamisele ja õiguse olla mõistetud. Piisava informatsiooni saamine peab kindlustama, et ohvril on võimalus oma õigusi täielikult realiseerida ja olla lugupidamisega koheldud. Vajalik teave peaks ohvrile olema kättesaadav alates kuriteoteate esitamisest. Kuna kõik ohvrid ei pruugi aru saada standardformaadis antud infost (näiteks kirjalik teavitus), peaks see olema kättesaadav ka muudes vormides.

Direktiiv sätestab kannatanu õiguse pöörduda ohvriabiteenuste poole, s.o ligipääsu tugiteenustele nagu näiteks emotsionaalne ja psühholoogiline tugi ning praktiline abi. Tugi peaks olema kättesaadav kohe pärast kuriteohvriks langemist sõltumata, kas isik on kuriteoteate esitanud või mitte. Direktiivi seletuskirja kohaselt võib just ohvriabiteenus mõjutada isikut kuriteoteadet esitama. Lisaks ei tohiks ohvriabiteenus olla tõkestatud liigsete formaalsustega, mis pärsivad efektiivset ligipääsu.

Ohvril on direktiivi kohaselt õigus kuriteoteate ametlikule tunnustamisele ning olla ära kuulatud. Selle õiguse täpne ulatus on siseriiklik küsimus ning võib seisneda vaid tavalises suhtluses uurimisasutusega, sh tõendite esitamisega. Juhul kui prokuratuur otsustab süüdistust mitte esitada, peab direktiivi kohaselt olema kuriteohvril õigus vastav otsus edasi kaevata erinevale institutsioonile kui see, kes esialgse otsuse tegi. Samuti käsitleb direktiiv lepitusmenetlust ja põhineb ideel, et kõik ohvripoolset otsused peavad olema informeeritud ning vabatahtlikud. Reguleeritud on ka kriminaalmenetluses osalemise kulude hüvitamine kuriteohvrile, et välistada olukord, kus ohvril puudub võimalus "õiglus jalule seada" piiratud rahalise ressursi tõttu.

Eraldi on direktiivis tähelepanu pööratud nn haavatavate kuriteohvrite olukorrale. Esiteks on tähtis kindlaks teha, kas ohver kvalifitseerub haavatavaks ning teiseks, kas tema suhtes tuleks rakendada erimeetmeid, mis kriminaalmenetlust vähem traumeerivaks muudaksid. Seletuskiri täpsustab, et kõik kuriteohvrid on *per se* haavatavad, kuid on teatud ohvriteid, kes on eriti haavatavad edasisele

⁸ Täiendav informatsioon kuriteohvritega seonduva osas on kättesaadav Euroopa Liidu Komisjoni koduleheküljel http://ec.europa.eu/justice/criminal/victims/index_en.htm, (17.01.2012).

⁹ Ettepanek: http://ec.europa.eu/justice/policies/criminal/victims/docs/com_2011_275_en.pdf (18.01.2012).

(teisesele) ohvrustumisele. Ohvri haavatavuse hindamisel tuleb arvestada ohvri iseärasusi ning tema suhtes toime pandud kuriteo iseloomu. Teatud isikute grupid võidakse koheselt haavatavaks lugeda, näiteks alaealised, puuetega isikud ja seksuaalkuritegude ohvrid. See ei tähenda, et teatud gruppidesse mittelangevad ohvrid ei võiks olla haavatavad, vaid see tuleb igal konkreetsel juhul eraldi kindlaks teha. Haavatavate ohvrite suhtes peaksid erimeetmed olema rakendatavad kogu kriminaalmenetluse vältel, st nii kohtueelses kui kohtumenetluses. Direktiivi seletuskiri peab eriti tähtsaks ohvrile kaitse võimaldamist küsitlemisel. Oluline on küsitlejate vastav väljaõpe, teatud juhtudel spetsiaalse kohandusega ruumid intervjuerimiseks ja ka videointervjuu läbiviimise võimalus.

Direktiiv sätestab, et tarvitusele tuleb võtta meetmed, mis välistaksid ohvri ja kurjategija kokkupuute samas hoones, näiteks kohtus. Seda on võimalik saavutada eraldi ooteruumide kui ka ajalise planeerimisega. Tähelepanu on pööratud kuriteoohvri kaitsele ülekuulamisel, mis tuleks läbi viia võimalikult ruttu pärast kuriteoteate esitamist. Lisaks peaks ohvril olema võimalus ülekuulamisele kaasa kutsuda usaldusisik. Luua tuleb koolitusnõuded ametnikele, kes oma töös kuriteoohvritega kokku puutuvad, et tagada ohvrite lugupidav kohtlemine ja kaitse ning teisese ohvrustumise minimeerimine. Käesoleva uuringu valmimise hetkel on ettepanek Euroopa Parlamendis lugemisel, seega lõplikku otsust selles osas veel tehtud pole.

Nagu eelpool mainitud, viidi üle-Euroopaline ohvriuring viimati läbi 2004.-2005. aastal. Sellesse olid kaasatud kõik vanad liikmesriigid ning uutest liikmetest Poola, Ungari ja Eesti. Teemade ring hõlmas nii ohvriks langemist kui üleüldist turvatunnet ning hinnangut politsei tööle. Uuringu peamine järeldus oli, et uuringule eelneva 10 aasta jooksul oli kuritegevuse tase kõigis uuritud riikides langenud. Sealjuures oli Eestis siiski üks kõrgema kuritegevuse tasemega riikidest ning politsei tööd hindava üldindeksi (hõlmas järgimisi näitajaid: süütegudest teatamise määr, ohvrite kohtlemine politsei poolt ja inimeste üldine hinnang politsei efektiivsusele kuritegevuse piiramisel) alusel uuritud riikidest kõige viimasel kohal. (Van Dijk *et al.* 2005)

Uuringu tulemusena selgus, et süütegudest politseile teatamise määr varieerus liikmesriikides 40%-st 70%-ni, kuid üldiselt teatati süüteo ohvriks langemisest politseile seda rohkem, mida tõsisema süüteoga oli tegemist. Sealjuures oli Eestis see määr üks kõrgemaid ning tõusuteel. Küllaltki palju varieerus liikmesriigiti süüteost politseile teatanud ohvrite rahulolu politsei tegevusega. Ilmnes, et Eestis oli rahulolu uuritud riikidest kõige madalam. Samuti anti teiste riikidega võrreldes madalam hinnang politsei üleüldisele hakkamasaamisele kuritegevuse ohjeldamisega (see hinnang paluti anda kõigil, mitte ainult ohvriks langenud vastajatel). Siiski oli Eestis rahulolu kasv üks kõrgemaid, mis võib olla seotud ka kuritegevuse üldise taseme langusega. (Van Dijk *et al.* 2005)

Uuring käsitles ka süüteost politseile teatamise või mitteteatamise põhjuseid, kuigi need põhinesid 2000. aasta uuringu tulemustel (kuna tolle ja eelnevate uuringute võrdluses ei olnud vastused antud teemal muutunud, jäeti 2005. aastal uuringust see osa välja). Mitteteatamise põhjusena toodi valdavalt välja, et intsident „ei olnud piisavalt tõsine“ (40% mitteteatanuist). Küllaltki paljud (25%) tundsid, et politseile teatamine on kohatu või nende pere sai ise juhtumi lahendamisega hakkama. Rohkem mainiti ka veendumust, et politsei ei saa midagi teha. Vastumeelsust või hirmu politsei suhtes eriti tihti välja ei toodud. (Van Kesteren *et al.* 2000)

Teatamise põhjused erinesid süüteo liigiti. Seksuaalkuritegudest teatanud soovisid väga, et nendega juhtunu kellegi teisega ei korduks. Paljud neist vajasisid ka abi. Varavastaste kuritegude teatamise motiiviks oli oma vara tagasisaamine, autosse sissemurdmise või autost varastamise korral ka kindlustusega seotud põhjused. Üks üldine põhjus süütegudest teatamiseks oli tunne, et selleks on teatud kohustus või kuna juhtunu oli tõsine. Loodeti, et süüdlane saadakse kätte ning talle määratakse karistus. (Van Kesteren *et al.* 2000)

Politseiga rahulolematuse peapõhjus oli, et politsei „ei teinud piisavalt“ (kaks kolmandikku vastanuist). Pooled vastanud kurtsid, et politsei ei olnud asjast huvitatud. Kolmas populaarne põhjendus oli see, et süüdlast ei saadud kätte. Erandiks olid kallaletungid ja ähvardused, mille ohvriks langenud

põhjendasid oma rahulolematust rohkem politsei ebaviisaka suhtumisega. Seda võib ehk seletada asjaoluga, et politsei võib mõningaid kallaletunge pidada osaliselt ohvri enda poolt provotseerituks. Autovarguste ja sissevõtmiste korral põhjustas rahulolematust ka see, kui varastatud esemeid ei õnnestunud tagasi saada. 40% vastanuist leidis aga, et neile antakse liialt vähe infot. Kuna selle kohta on olemas EL-i raamotsus, võib tulemusi pidada vägagi üllatavaks. (Van Dijk *et al.* 2005)

Samamoodi üllatav oli, et väga vähestele ohvritele oli pärast süüteo teatamist pakutud ohvriabi teenust - ka selle kohta on olemas EL-i raamotsus, mille kehtestamise järgselt on ohvriabi pakkumise osakaal tõusnud ainult Austrias ja Belgias, mujal aga jäänud samaks või isegi langenud. Samas oleks ca 40% ohvritest abi soovinud, seksuaalkuritegude puhul lausa kaks kolmandikku vastanuist. (Van Dijk *et al.* 2005)

2.2. Inglismaa ja Wales

Inglismaal reguleerib ohvrite õigusi peamiselt 2004. aastal vastuvõetud kuriteoohvrite, teiste hulgas koduvägivallaohvrite õigusi puudutav seadus (*Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004*), mis on ka aluseks nn kuriteoohvrite käitumisjuhisele. 2004. aasta seadus on osa suuremast tsiviil- ja kriminaalõiguse reformimise plaanist, mis sätestati valitsuse 2002. aasta valges paberis *Justice for All*. § 32 lg 6 ütleb, et ohver on ohver sõltumata sellest, kas kahtlustatavale esitatakse süüdistus või kas süüdistatav mõistetakse süüdi. Sätte eesmärk on tagada seaduse lai tõlgendamine, et ohvrite õigused oleksid kõikidel kriminaalmenetluse etappidel tagatud. Haavatavatele tunnistajatele on 1999. aasta seaduses (*Youth Justice and Criminal Evidence Act*) ette nähtud erimeetmed. Täiendavad regulatsioonid ohvrite ja tunnistajate kohta on toodud kohtute hartades.

Inglismaal koostati 2005. aastal kuriteoohvritele nende olukorra kergendamiseks käitumisjuhise (*The Code of Practice for Victims of Crime*), mis selgitab detailselt, milliseid teenuseid on kuriteoohvril õigus politseilt ja prokuratuurilt oodata. Kui ohver tunneb, et pole eelnimetatud punktide osas saanud piisavalt infot, võib ta esitada kaebuse, mille kord on samuti käitumisjuhises toodud. Peamised õigused on järgmised (*The Code of Practice ... 2004*):

- vähemalt kord kuus peab politsei ohvrit informeerima kriminaalasja käigust;
- õigus olla teavitatud, kui kahtlustatav on vahistatud, talle on esitatud süüdistus, ta on kaitsjoni vastu vabastatud või talle on karistus mõistetud;
- õigus nn erimeetmetele¹⁰ kohtumenetluses, kui kannatanu vastab seaduses sätestatud eeldustele nende kohaldamiseks;
- õigus teabele süüdimõistetu vabastamise kohta, kui too kandis rohkem kui aastapikkust karistust vägivalla- või seksuaalkuriteo eest;
- õigus olla suunatud ohvriabisse.

Tunnistajad saavad abi nn tunnistajate hartast (*Witness Charter*)¹¹, mis sätestab, millist õiguskaitseasutuste poolset kohtlemist nad võivad eeldada. Erinevalt kannatanutele mõeldud käitumisjuhise ei ole hartas sätestatu seaduse tasandil tagatud¹². Mõlemad dokumendid sätestavad miinimumstandardid.

¹⁰ Nn erimeetmed ehk *special measures* on sätestatud 1994. seaduse (*Youth Justice and Criminal Evidence Act*) artiklites 23-30 ja võimaldavad näiteks ütluste andmist videolingi kaudu reaajas, et vältida otsest kokkupuudet süüdistatavaga kohtusaalis.

¹¹ <http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/victims-witnesses/witness-charter.pdf> (18.01.12)

¹² Kannatanutele mõeldud käitumisjuhised on antud *Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004* art 32 alusel.

2011. aastal tegi Inglismaa suurim mittetulunduslik kuriteohvrite abiorganisatsioon *Victim Support* ülevaate kriminaalõigussüsteemi toimimisest. Leiti, et ohvrid ootavad õiguskaitseasutustelt tuge ühe kuriteo puhul viiest. Ohvrite vajadused sõltuvad kuriteoliigist, suurim on see seksuaalkuritegude ohvrite puhul. Samuti varieeruvad ootused eri demograafiliste gruppide vahel: naised tahavad rohkem tuge kui mehed ning asiaatide ja mustade kogukonna esindajad rohkem kui valgest rahvusest ohvrid. Kohtusse jõudnud kriminaalasjade puhul ei saanud taotletud emotsionaalset tuge kolm kannatanut kümnest. *Victim Support* hinnangul on tegelikkuses abi mittesaanute hulk veel suurem, sh nendes kriminaalasjades, mis kohtusse ei jõuagi. (*Victim Support* 2011)

Usaldus kriminaalõigussüsteemi vastu varieerub olenevalt soost, vanusest, sotsiaalsest grupist ja kuriteoga kokkupuutumise kogemusest. Kuriteohvrite seas on usaldus madalam kui isikute puhul, kes kuriteo läbi kannatada pole saanud. Viimane erisus puudutab eriti politsei tööd. Lisaks väljendasid väiksemat usaldust mehed, eakad, valgest rahvusest isikud, sotsiaalmajades (*council housing*) elavad isikud ja need, kes tunnevad, et nende elukohas on antisotsiaalne käitumine rohkem levinud. Samas leidis *Victim Support*, et ohvrid, kel on nende organisatsiooniga kokkupuude olnud, väljendavad ka kriminaalõigussüsteemiga suuremat rahulolu. (*Victim Support* 2011)

Kuriteohvritel on lisaks ütluste andmisele õigus teha avaldus oma kogemuse kohta (*victim personal statement*)¹³, mis tavaliselt seisneb selles, et ohver kirjeldab politseile, kuidas on kuritegu tema elu mõjutanud. Avaldus lisatakse toimikusse ja kohtunikul on võimalik selles öeldut arvesse võtta. Politsei vastutab ohvrile avalduse tegemise võimaldamise eest, kuid uuringutulemused viitavad, et kohtusse jõudnud kriminaalasjade puhul väitsid vähem kui pooled ohvritest, et neile on antud võimalus avaldust teha¹⁴. *Victim Support* juhib ühtlasi tähelepanu, et eelpool mainitud kannatanute käitumisjuhised ei maini avalduse tegemise võimalust. (*Victim Support* 2011)

Ohvrite ja teiste tunnistajate kogemuse kohta kohtumenetluses puudub uuringu tulemuste kohaselt terviklik statistika, kuid olemasolevatest andmetest selgub, et 85% uuringus osalenutest¹⁵ on kriminaalõigussüsteemiga (sh kohtuga) rahul. Rahulolu sõltub muuhulgas kohtumenetluse tulemist, s.o kas süüdistatav mõistetakse süüdi või mitte. Oluline on lepitusmenetluse roll, milles osalenute rahulolu on võrreldes nendega, kes pole sellega kokku puutunud, kõrgem. Muuhulgas leiavad lepitusmenetlusest osavõtnud suurema tõenäosusega, et süüdistatavale mõistetud karistus on õige¹⁶ ja et kriminaalõigussüsteem on õiglane. Kokkuvõtvalt leiab *Victim Support*, (*Victim Support* 2011):

- 1) kõikidele abi ja tuge vajavatele ohvritele ja tunnistajatele tuleb see ka tagada;
- 2) õiguskaitseasutused peavad ohvraid ja tunnistajaid regulaarselt kriminaalmenetluse kulgemisest teavitama;
- 3) kõikidele ohvritele peab olema tagatud võimalus teha soovi korral avaldus (*victim personal statement*);
- 4) kohtumajad ja kohtuistungid peavad olema kujundatud ohvrite ja tunnistajate vajadusi silmas pidades (nt kokkupuute vältimine süüdistatavaga, ajakulu optimeerimine jms);
- 5) efektiivsete¹⁷ kohtumenetluste hulk peab olema suurem (2009. aastal loeti efektiivseks kahte menetlust viiest).

¹³ Sarnane, kuid mitte samane USA-s kasutatava *victim impact statement*iga.

¹⁴ Seadus sellist *kohustust* politseile ei pane, politsei ülesanded on reguleeritud vaid juhisega.

¹⁵ Andmed pärinevad Witness and Victim Experience Survey uuringust, mis küsitleb vaid teatud kuritegude kannatanuid-tunnistajaid, kes on 18-aastased ja vanemad.

¹⁶ Ei ole täpsustatud, kas ebaõige karistuse all mõeldakse liiga leebet või liiga ranget karistust.

¹⁷ Efektiivsusena käsitletakse seda, et kohtuistung algas määratud ajal ja kestis takistusteta lõpuni.

2.3. Saksamaa

Saksamaal reguleerib ohvrite ja tunnistajate seisundit kriminaalmenetluse seadustik (*Strafprozessordnung*)¹⁸, mida viimati muudeti 2009. aastal jõustunud reformidega ohvrite ja tunnistajate seisundi tugevdamiseks kriminaalmenetluses (*Opferrechtsreformgesetz*). Ohvritele hakati seaduse tasandil tähelepanu pöörama 1986. aasta ohvrikaitse seadusega (*Opferschutzgesetz*), mille eesmärk oli muuhulgas kaitse teisese ohvrustumise eest kriminaalmenetluses (Kury *et al.* 1994). 1998. aastast kehtib tunnistajakaitse seadus, 2001. aasta tunnistajakaitse harmoneerimise seadus (*Gesetz zur Harmonisierung des Schutzes gefährdeter Zeugen*)¹⁹ ühtlustab liiduriikide regulatsioone ning parendab tunnistajate olukorda.

Saksamaa föderaalne justiitsministeeriumi poolt on välja antud nn ohvriaabits – *Opferfibel: Rechtswegweiser für Opfer einer Straftat*.²⁰ Tegu on info raamatuga, kus on lihtsalt seletatud (küsimuste-vastuste vormis) ohvrite ja tunnistajate õiguslikku olukorda, sh mida oodata uurimisasutustelt, ning esitatud vajalikud kontaktandmed. Lisaks on toodud näidised erinevate kirjalike teadete, kaebuste, taotluste ja avalduste esitamiseks. Raamatu lõpus on ka märksõnastik, mille abil on hõlbus info raamatus orienteeruda.

Saksamaa ainus föderaalne kuriteoohvrite abiorganisatsioon *Weisser Ring*, milles osaleb üle 3000 väljaõppe saanud vabatahtliku, toob välja kuriteoohvreid puudutavate regulatsioonide põhipunktid (Informationen zum Opferschutz 2010):

- 1) ohvrit peab teavitama tema õigustest (mh õigus usaldusisikule ja esindajale) kohe pärast kuriteoteate esitamist politseile;
- 2) teatud (näiteks vägivalda- ja seksuaalkuritegude) ohvritel on õigus esineda nn erasüüdistaja (*Nebenklage*) rollis, mis tagab neile aktiivse osaluse kohtuistungil, kusjuures erasüüdistaja rollis oleval ohvril on teatud tingimustel (näiteks kriminaalasja keerukuse korral) õigus esindajale riigi kulul;
- 3) puudustkannatavatel (*besonders bedürftige Opfer*) ohvritel või nende esindajatel on õigus täiendavale õigusalasemale nõustamisele maakohtus;
- 4) teatud raskemate kuritegude puhul võib ohver taotleda esindajat riigi kulul, seda ka siis, kui ohver suudab ise õigusabi eest tasuda; sarnane võimalus on teatud kergemate seksuaal- ja vägivaldasüütegude puhul, kui ohver on alla 18-aastane või ta ei suuda piisavalt oma huvide eest seista;
- 5) kahju hüvitamist saab taotleda juba kriminaalmenetluse käigus (*Adhäsionsverfahren*);
- 6) ohver või tunnistaja võib tulla politseisse ütlusi andma koos tugiisikuga;
- 7) teatud tingimustel on ohvritel ja tunnistajatel õigus anda kohtuistungil ütlusi läbi video otselingi, samuti on võimalik süüdistatava kõrvaldamine istungisaalist ohvri küsitlemise ajaks;
- 8) täiendavat kaitset kohtuistungil võimaldavad kaitsja poolt teatud küsimuste eemaldamine, publiku kõrvaldamine istungisaalist ohvri küsitlemise ajaks ja ohvri aadressi eemaldamine uuritavatest tõenditest;

¹⁸ <http://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> (23.01.2012)

¹⁹ <http://www.gesetze-im-internet.de/zshg/> (23.01.2012)

²⁰

http://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/broschueren_fuer_warenkorb/DE/Opferfibel_Rechtswegweiser_fuer_Opfer_einer_Straftat.pdf?__blob=publicationFile (09.02.2012)

- 9) ohvri põhjendatud taotlusel on nii politseil, prokuratuuril kui kohtul kohustus teavitada ohvrit süüdimõistetud poolt vanglakaristuse kandmise algusest ja lõpust ning tingimisi vabastamisest.

Emotsionaalse toetuse osas märgib *Weisser Ring*, et esmajoones peaks seda pakkuma ohvri lähedased või vabatahtlikud. Kui ohvril ei õnnestu tasuta nõustamist saada, võimaldab *Weisser Ring* esmakordse visiidi. Ohvritele kahju hüvitamise seaduse (*Opferentschädigungsgesetz*) alusel on kuriteohvritel õigus tervisekahjustuse tõttu kompensatsiooni saamiseks. Avalduse kompensatsiooni saamiseks võib teha näiteks ka mitteametlikult politseis. Lisaks on võimalik ravikulude ja rehabilitatsiooniteenuste kulude hüvitamine. (Informationen zum Opferschutz 2010)

Suuremad kannatanute olukorda puudutavad uuringud on Saksamaal tehtud 80. ja 90. aastatesse. Hesseni liiduriigis Hanau linnas 1985.-86. aastal läbiviidud ohvriküsitlus oli esimene küsitlus Saksamaal, kus kuriteohvritel oli võimalus arvamust avaldada. Valimis olid ohvrid, kes kuriteost olid ametlikult teatanud. Kokku oli küsitletuid 203. Intervjuud edastati Hanau ohvrite toetuse programmi sotsiaaltöötajatele võrdlemaks tulemusi praktilise tööga ohvrite abistamisel, et anda hinnang empiirilisele uurimusele.

Tulemused jaotati kuriteoliigi järgi: vägivallakuritegude ohvrid (28,1%), varavastaste kuritegude ohvrid (50,7%) ja teiste kuritegude ohvrid (21,2%). Muuhulgas paluti intervjueeritavatel hinnata politsei käitumist kuriteo uurimisel. Hinnanguid sai anda skaalal 1-5, kus 1 tähendas "väga meeldiv" ja 5 "väga ebameeldiv". Varavastaste kuritegude ohvrid hindasid politsei käitumist keskmisel hindega 2,5 ja vägivallakuritegude ohvrid hindega 2,7. Vägivallakuritegude puhul asjades, mis olid kohtumenetluse jõudnud või selle läbinud, andsid ohvrid keskmiseks hindeks 2,9. Seksuaalkuritegude kuritegude puhul võrreldi tulemusi 15 aasta taguse uuringuga Lääne-Saksamaal. Tollane madalam hinnang – 3,6 – viitab politseipoolse käitumise paranemisele. Põhjuseks võib olla avaliku arutelu tulemusel nõ ohvriekse suuna võtmine ning muudetud töötajatevalik ning parem koolitus.

Samuti küsiti, kas ohver oleks nõus osalema lepitusmenetluses, et arutada kompensatsiooni või restitutsiooni küsimuse üle. Kaks kolmandikku intervjueeritavatest avaldas soovi lepituseks enne vastava küsimuse esitamist. Pärast küsimuse esitamist oli positiivselt vastanute hulk veelgi suurem, kuigi ebakindlate, "võib-olla olen nõus" vastuste arvelt. Vähem olid lepitusest huvitatud vägivallakuritegude ohvrid. Samas selgus intervjuudest, et eriti viimatinimetatute hulgas on teadmine lepitusmenetluse võimalustest vilets. Võimalik, et ka pikema aja möödumine kuriteo toimepanemisest mõjutab ohvri seisukohta lepitusmenetluse osas.

Vaid 34,1% vastanutest soovis abi (või oleks soovinud abi, kui nende suhtes oleks toime pandud tõsisem kuritegu) kohe pärast politseile kuriteoteate esitamist. Vägivallakuritegude ohvritest ootas abi 43,2% ja 10,8% vastas "ei tea". 90,2% vastanutest oli vähemalt ebamäärane ettekujutus sellest, kuidas neid endid või teisi ohvreid abistama peaks. Umbes pooltel vastanutest oli abi osas kindel soov, seega oleks tulemuslik teha kuriteohvritega koostööd võimalike abivariantide väljatöötamisel. Ohvrid pakkusid järgmisi kindlaid abivariante: efektiivsem kuriteopreventsioon (18,2%), hüvitis kindlustusseltsilt (36,5%; varavastaste kuritegude puhul 61,2%), materiaalne tugi (13,3%), abi vajalike formaalsustega tegelemisel (20,2%), õiguslane nõu (14,8%), meditsiiniline abi ja emotsionaalne tugi (24,6%; vägivallakuritegude puhul 45,6%). Kokkuvõtlikult on kolm peamist vajaduste gruppi:

- 1) kompensatsioon kindlustusseltsilt (peamiselt varavastaste kuritegude puhul),
- 2) emotsionaalne tugi (peamiselt vägivallakuritegude puhul) ning
- 3) õiguslane nõu ning abi formaalsustega toimetulekul.

Intervjueeritavalt küsiti ka selle kohta, kuidas peaks kannatanu ohvriabiteenuste osutajatega kontakti saama. 62,6% vastanutest leidis, et nemad kui kannatanud peaksid ise saama otsustada, kas võtta ohvriabiteenuse osutajaga ühendust või mitte. Enamus avaldas arvamust, et neile meeldiks, kui neid

ohvriabiteenuse võimalusest teavitataks, näiteks politsei poolt. Mõni leidis, et kui tema pole pöördutakse etteteatamata, võib ta end tunda kohustatuna abi vastu võtma. Paljud vastanutest ei soovinud ka oma nime, aadressi ja kuriteo detailide edastamist teistele organisatsioonidele. Baurmann ja Schädler (1999) leiavad, et otsus ohvriabiteenuse osas peaks täielikult jääma kannatanule endale, et vältida teisest ohvristamist. Teisalt tuleks leida tee nende väheste "passiivsete ohvriteni", kes ootavad ohvriabiteenuselt või kellelki teisel esimest sammu. Seetõttu soovitasid autorid Saksa maale ulatusliku ohvriabiteenuste võrgustiku loomist.

Kannatanud väljendasid soovi oma kuriteoohvriks langemisest rääkida, seda kas tuttavate, sõprade või sotsiaaltöötajatega. Mõned vastanutest leidsid, et isegi läbiviidav intervjuu aitas neid. Seega on võimalik, et alati ei saa ohver tuge oma sõprade-tuttavate ringist ning et ohvriabiteenus peaks abi osutama ka kannatanu lähedastele.

Enamik kannatanutest soovis kompetentsemat nõu. Siinkohal peaks ametiasutused võimaldama sotsiaaltöötajate, psühholoogide ja juristide teenuseid.

Kannatanud leidsid tihti, et neid koheldakse ametiasutuste poolt üleolevalt või rutiinse juhtumina. See tekitab abitus ja nõrkust ning tunde, et ollakse kellegi teise halastuses.

Teavet kriminaalmenetluse käigu kohta küsiti harva. Selle põhjuseks polnud mitte lihtsalt huvipuudus, vaid tihti ei teata, mida üldse kohtueelselt- ja kohtumenetluselt oodata. Kuigi politseipoolse kohtlemisega oldi üldiselt rahul, pole ohvrite ootused Saksa kriminaalõigussüsteemi "teenusefunktsiooni" osas eriti kõrged.

Kokkuvõtvalt panevad Baurmann ja Schädler (1999) ette, et ohvriabi (*victim assistance*) peaks eelkõige põhinema kuriteoohvrite endi vajadustel. Esiteks peaks ohvriabi töötajad kannatanutega koostööd tegema, tuvastamaks viimaste vajadused; teiseks peaks kannatanuid kaasama hilisemas hinnangu andmise protsessi töötamiseks välja ohvriabi praktilist kavandit. Kolmandaks peaks mudelprogrammid allutama pidevale kontseptuaalsele uuendamisele.

2.4. Rootsi

Rootsis on ohvrite ja tunnistajate menetlusõigused reguleeritud kohtumenetluse seadustikus²¹. Kohtueelse menetluse korralduses sätestatakse ohvri teabeõigus, täiendavad juhised on politseil. Viimasega teeb koostööd üleriigiline mittetulunduslik ohvriabiorganisatsioon *Brottsofferjourernas Riksförbund*. Tasuta juristi (*injured party counsel*) tegevust reguleerib vastav seadus, mis on eraldi riigi õigusabi seadusest. Kuriteoohvrite riigipoolse kahjuhüvitise fondi haldab vastav valitsuse loodud amet, *Brottsoffermyndigheten (Crime Victim Compensation and Support Authority)*. Samuti on oluline külastuskeeldude seadus, mis võimaldab kaitset lähenemiskeelu näol. (Wergens 2002)

Rootsis on kuriteoohvrite kaitsele viimasel 20 aastal suurt tähelepanu pööratud ning see on tingitud muudatusi mitte ainult kriminaalmenetluse regulatsioonides, vaid ka sotsiaalhoolekandes. 2001. aastal määratleti sotsiaalteenuste seaduses (*Social Services Act*) kuriteoohvrid sotsiaalteenuste ühe sihtgrupina. Muudatus oli pigem sümbolne, kuna kuriteoohvritel oli juba varem õigus sotsiaalteenustele ning muudatuse ajendiks oli 1998. aastal Rootsi justiitsministeeriumile kuriteoohvrite olukorra kohta (*Victims of Crime – What has been done? What should be done?*) tehtud raportis sisaldunud ettepanek eelnimetatud *de iure* muudatuseks, mis peaks suunama sotsiaaltöötaja tähelepanu sellele, et isik vajab abi ja tuge just toime pandud kuriteo tõttu, mitte üldisel alusel. Nimetatud otsust on kritiseeritud, sest tegelikku kuriteoohvri olukorra tugevdamist ei toimunud. (Ljungwald, Elias 2010)

²¹ <http://www.sweden.gov.se/content/1/c4/15/40/472970fc.pdf> (23.01.2012)

2010. aastal valmis Rootsis uuring kuriteoohvrite kogemustest kriminaalõigussüsteemis. Uuringu eesmärgiks oli välja selgitada valdkonnad, mis vajaksid parendamist. Vastuseid otsiti mitmete küsimuste: millised suunised ja tingimused määravad kuriteoohvrite kohtlemise kriminaalsüsteemi töötajate poolt, milline on olnud kuriteoohvrite (sh noorte ja suhtevägivalda kogenute) kokkupuude kriminaalsüsteemi institutsioonidega, millised grupid on toega rohkem või vähem rahul ning millised tegurid mõjutavad rahulolu, millist abi ja tuge ning kui palju ohvrid vajavad ning kui palju seda pakutakse ja mil viisil on kuriteoohvrite kogemused seotud nende usaldusega institutsioonide suhtes. (Brå 2010)

Politsei, prokuratuur ja kohtud töötavad Rootsis ametlike suuniste järgi. Politsei töö katavad vastavad määrused (*Police Ordinance, Ordinance on Criminal Investigations*), mis sätestavad, et politsei peab abistama kõiki kodanikke nõu ja toega ning vajadusel peavad nad kuriteoga kokkupuutunud isikuid nõustama õigustest taotleda juristi abi (määratakse kohtu poolt) ning tugiisikut²². Kui kuriteoohver soovib, informeeritakse teda erinevatest otsustest vastavas kriminaalasjas. Prokuröri kohustused on reguleeritud kohtumenetluse seaduses. Kuriteoohvri palvel aitab prokurör kahjunõude koostamisel eeldusel, et kahjunõue pole ilmselgelt põhjendamatu. Prokurör peab järgima objektiivsusnõuet, mis tähendab, et ta peab arvestama nii kannatanu kui süüdistatava õigustega. Kohtute töö ei ole otseselt kuriteoohvrite kohtlemise osas reguleeritud. (Brå 2010)

Uuringu empiirilise osa, kus tugineti aastatel 2006-2008 kogutud andmetele²³, tulemuste kohaselt olid 55% kuriteoohvritest kriminaalõigussüsteemi kontaktiga rahul. Rahulolu oli kõrgem nende seas, kel oli kuriteost teatamisel politseiga otsene kontakt (võrreldes nendega, kes edastasid oma teate telefoni teel või Interneti kaudu). 73% kuriteoohvritest, kellele oli määratud esindaja, olid tema tööga kohtumenetluses rahul. Vaid veidi üle poole vastanutest olid rahul prokuröri tööga. Enamik vastanutest jäi rahule kohtumenetlusega ning sellele eelnenud informatsiooniga; leiti, et kohtumenetlusest on lihtne aru saada. Kõrgem oli rahulolu naiste, noorte ja Rootsis sündinud isikute hulgas. Negatiivse kogemuse osaliseks said pigem mehed, pigem vanemad kui nooremad isikud, väljaspool Rootsit sündinud isikud ja madalama haridustasemega isikud. Suurim vahe rahulolus polnud tingitud demograafilistest iseärasustest, vaid sõltus isiku kokkupuudetest kuritegevusega. Leiti, et isikutel, kel oli kokkupuude kuritegevusega või vägivallakuritegude või ähvardustega ning isikutel, keda on kuriteos süüdistatud, on kaks korda suurem tõenäosus anda negatiivseid hinnanguid võrreldes isikutega, kes nimetatud kriteeriumidele ei vastanud (eriti kehtib see kohtute töö kohta). Samuti hindasid oma kogemust keskmisest negatiivsemalt kuriteoohvrid, kes on politseile korduvalt kuriteost teatanud. (Brå 2010)

Kuriteoohvritele mõeldud vabatahtlike organisatsioonide abi- ja tugiteenuste kohta küsiti isikuvastaste kuritegude ohvritelt. Keskmiselt pakuti ohvriabiteenuseid 10% juhtudest, millest umbes pooltel juhtudel teenust ka tegelikult saadi. Kõige enam saadi ohvriabiteenust seksuaalkuritegude, vägivallakuritegude ja ähvarduste puhul, kõige vähem sissetungi puhul, mida käsitleti uuringus isikuvastase süüteona. Uuringust selgus aga, et kuigi sotsiaalhoolekandeametluses on kohustus kindlustada, et kuriteoohvrid saavad vajaliku teenuse, pakutakse seda tegelikkuses väga väikesel osal juhtudest. Rõõvi, vägivallakuritegude ja ähvarduste puhul on tavapärane, et ohver saab abi oma tööandjalt (ligi pooled vastanutest). (Brå 2010)

Vähem usaldavad kriminaalõigussüsteemi institutsioone isikud, kes on ise kuriteoohvriks langenud. Seejuures väljendasid enim rahulolematust isikuvastaste kuritegude ohvrid, kes kuriteost ka politseile teatasid. Veel enam, kuriteoohvrid, kel on olnud kokkupuude nii politsei, prokuratuuri kui kohtuga, usaldavad kriminaalõigussüsteemi vähem kui need kuriteoohvrid, kes küll teatavad kuriteost politseile, kuid kohtumenetluses ei osale. Suureks erandiks olid noored vanuses 16-19 aastat, kes osalesid kogu

²² Tugiisik nõustab emotsionaalsete probleemide korral, kuid abistab ka avaliku sektori asutustega kontakti loomisel. Tugiisik selgitab vajadusel kohtumenetluse toimumist ning saadab kuriteoohvrit kohtus.

²³ Aluseks olid iga-aastase Swedish Crime Survey andmed. Tegu on elanikkonna küsitlusega, kus helistatakse juhuslikule valimile vanuses 16-79. a, kokku umbes 37 500 intervjuud.

kriminaalmenetluses ning väljendasid kõrget usaldust kriminaalõigussüsteemi suhtes. Selle põhjuseks võib olla asjaolu, et alaealistesse suhtutakse olemuslikult teisiti. Samuti uuriti, kas saadud abi- ja tugiteenused eri institutsioonidelt mõjutasid vastanute usaldust – selgus, et mitte. (Brå 2010)

Uuringutulemuste põhjal tehti mitmeid tähelepanekuid. Näiteks selleks, et kuriteoohvri kontakt kriminaalõigussüsteemiga oleks juba algusest hea, peab see põhinema valmisolekul ohvri lugu uskuda. Arvestama peab kuriteoohvri haavatava olukorraga ning sellest tulenevalt tema võimest töödelda talle antavat informatsiooni. Kohtumenetluse ajal peaks kuriteoohvri kohtlemine ja talle antav teave olema tema isikule kohased. Selgus, et esindajal on muuhulgas oluline roll kuriteoohvrite teabe vahendamisel ning toeks olemisel. Uuring toetab varasemat ettepanekut vajadusele kuriteoohvrite esindajate koolitamiseks. Probleemne on atüüpiliste kuriteoohvrite (nt suhtevägivallaohvritest mehed) kohtlemine. Lõpptulemusena leiti, et vajalik on kuriteoohvriteid mõjutavate asjaolude monitooring. (Brå 2010)

Kokkuvõtvalt on huvitav märkida, et vähemalt eeltoodud uuringute järgi muutub isikute suhtumine kriminaalõigussüsteemi seda negatiivsemaks, mida rohkem puutuvad nad kokku kuritegude ja õiguskaitseasutustega. Selle põhjuseid võib olla mitu, esiti juba see, et isik kuriteoohvriks langeb: alles siis oskab ta täpselt määratleda, mida tal õiguskaitseasutustel vaja oleks.

2.5. Eesti

Eestis on ohvrite ja tunnistajate menetlusõigused reguleeritud kriminaalmenetluse seadustikus (RT I 2003, 27, 166) ja väärteomenetluse seadustikus (RT I 2002, 50, 313). Tunnistajate kaitse on toodud tunnistajakaitse seaduses (RT I 2005, 39, 307)²⁴. Riigipoolse õigusabi saamise tingimused ja kord on reguleeritud Riigi õigusabi seaduses (RT I 2004, 56, 403)²⁵ ning riikliku ohvriabi korralduse alused ja kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmise kord Ohvriabi seaduses (RT I 2004, 2, 3)²⁶.

2009. aasta Eesti ohvriuringu, mille metoodika vastab rahvusvahelise kuriteoohvrite uuringule (ICVS), kohaselt teatab politseile kuriteost vaid 39% ohvritest. Võrreldes 2003. aastaga tähendas see 4%-list langust, mis tuli eeskätt autodest ja eluruumidest toimepandud vargustest teatamise vähenemise arvelt. Politseile teatamine sõltub kuriteo liigist – enam teatatakse liiklusvahendite ja murdvargustest, kuid väga vähe vägivalla- ja eriti seksuaalkuritegudest. Peamine põhjus mitteteatamise puhul oli see, et kuritegu ei peetud politsei poole pöördumiseks piisavalt tõsiseks. Vähem märgiti põhjusena, et juhtum lahendati ise ning väga vähesed ei pöördunud politsei poole, kuna kartsid selle eest kättemaksu. Ise hakati juhtumit lahendama pigem nende kuritegude puhul, kus ohver puutus kurjategijaga kokku (röövimine, kallaletung, ähvardamine). Kättemaksu kartsid enim vägivallaohvrid, varguste ohvrid aga enamasti mitte. Veel üks oluline põhjus mitteteatamiseks oli vähene usk politsei võimesse juhtumi lahendamiseks midagi ette võtta – võrreldes teiste Euroopa riikidega olid Eesti vastajad selles küsimuses pigem negatiivselt meelestatud. (Ahven *et al.* 2010)

Siiski on rahulolu politsei tööga kasvanud, seda nt vägivallajuhtumite, isiklike esemete varguste, autovarguste ja autovandalismi juhtumite lahendamisel ning suurem osa (üle 60%) leiab, et politsei saab avaliku korra tagamisega hästi hakkama. Märkimisväärselt pidas politsei professionaalset taset heaks 69% vastanuist (2003. aastal kõigest 17%). Usk politsei suutlikkusesse tagada avalik kord sõltub muuhulgas sellest, kui turvaliselt inimesed end üldiselt avalikus ruumis tunnevad ja kuivõrd on neil seal esinenud negatiivseid kogemusi. Veel ilmnes, et eestlased hindasid avaliku korra tagamise suutlikkust kõrgemalt kui mitte-eestlased, nooremad veidi rohkem kui keskealised ja vanemad

²⁴ <https://www.riigiteataja.ee/akt/919185>

²⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/12775040>

²⁶ <https://www.riigiteataja.ee/akt/12791909>

inimesed, majanduslikult vähem kindlustatud aga vähem kui kõrgema sissetulekuga isikud. (Ahven *et al.* 2010)

Kuigi rahvusvahelises võrdluses oli 2005. aastal rahulolu politsei tööga Eestis uuringus osalenud riikide keskmisest peaaegu kaks korda madalam (Eestis rahul 33%, riikide keskmine 58% ja kõrgeimate näitajatega Taani, Šveits ja Soome üle 70%), oleks 2009. aastal positsioon tõenäoliselt juba tunduvalt parem. Politsei tööga ei oldud rahul kõige sagedamini seetõttu, et politsei ei suutnud leida varastatud või röövitud esemeid (kaks kolmandikku vastanud ohvritest) või ei võtnud kurjategijat kinni (pooled vastanuist). Küllaltki palju oli rahulolematust ka seetõttu, et politsei ei informeerinud ohvrit piisavalt palju uurimise käigust – selle üle kurtis lausa 37% vastanuist. (Ahven *et al.* 2010)

2009. aastal valmis ka uuring erialaspetsialistide pädevusest alaealiste tunnistajate ja kannatanute ülekuulamise kohta kriminaalmenetluses. Kuna laste psüühika erineb täiskasvanute omast, on suurem võimalus neile menetlusprotsessi jooksul ebamugavusi valmistada (näiteks tekitada neis tunnet, nagu nad oleksid midagi valesti teinud), kuid samuti selleks, et laps ei saa küsimus(t)est õigesti aru ning seega ei saada temalt ka vajalikku ja tõest infot. Üldiselt leiti, et Eesti menetlejate teadmised õiguspsühholoogiast ning alaealiste tunnistajate erisusest on välisriikide menetlejatega sarnasel tasemel, ehkki esines ka mõningaid puudujääke. (Kask 2009)

Positiivne on, et lastelt küsitakse enamasti üks küsimus korraga ning üldjuhul mitte suunavaid küsimusi – see vähendab vale või ebaõige info saamise või lapse segadusse ajamise ohtu. Küll aga töid lapsed välja, et kui neilt küsiti sama küsimust mitu korda, tekitas see neis hirmu ning tunde, et neid ei usuta. Soovitakse, et küsitlev politseinik oleks sõbralik ja suhtuks lapsesse positiivselt, samuti selgitaks, mis toimub ja edasi saab. Sellegipoolest väitsid mõned lapsed, et politseiniku suhtumine oli üleolev või karm, mis põhjustas neis ärevust ja ebamugavust. Last stressist säästa aitab ka see, kui võimalusel teda mitte kohtusaali (võõrasse keskkonda) ütlusi andma kutsuda, vaid kasutada kaugülekuulamist; samuti vältida tema mitmekordset ülekuulamist, kasutades eeluurimise ajal antud ütlusi. (Kask 2009)

Eelmine KrMSi redaktsioon²⁷ nägi ette, et noorema kui 14-aastase tunnistaja ülekuulamisel peab juures viibima lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoog, kuid uuringust selgus, et pole päris selge, milline täpselt peaks spetsialisti roll ülekuulamisel olema. On tulnud ette, et lapsele tugiisikuks olemise asemel on spetsialist hoopis küsitlemist seganud või lihtsalt jätnud uurija suunavatele või ebasobivatele küsimustele reageerimata. Mõned uuringus osalenud menetlejad arvasid, et pigem võib lapsel olla veel keerulisem oma ebaseadmisest kogemustest rääkida, kui ta peab seda tegema mitme inimese ees. Et lastel spetsialistidest ülekuulamise juures tõesti abi oleks, tuleks viimaseid menetlemise eripärade ja kohtus ütluste andmise alal koolitada, samuti oleks vaja menetlejaid pidevalt küsitlemise alal koolitada. Lisaks on oluline, et läbi protsessi oleks spetsialistina kaasatud üks ja sama isik, et last mitte segadusse viia. (Kask 2009)

---

²⁷ 2011. aastal toimus selles osas oluline seadusemuudatus. Alates 1.09.2011 võib menetleja alaealise tunnistaja ülekuulamise juurde kutsuda lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, pedagoogi või psühholoogi. Kui menetlejal endal asjakohane väljaõpe puudub, on lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, pedagoogi või psühholoogi kaasamine alaealise ülekuulamise kohustuslik, kui: 1) tunnistaja on noorem kui kümneaastane ja korduv ülekuulamine võib mõjuda kahjulikult alaealise psüühikale; 2) tunnistaja on noorem kui neljateistaastane ja ülekuulamine on seotud perevägivaldaga või seksuaalse väärkohtlemisega; 3) tunnistaja on kõne-, meele-, vaimupuudega või psüühikahäiretega. Samuti on KrMS § 70 detailselt reguleeritud alaealise videosalvestamise ja sellega kahtlustatava poolt tutvumise kord.

3. Teisene ohvrustumine – mõiste, põhjused ja leevendamise võimalused

3.1. Ohvrustumise mõiste ja liigid

Ohvrite temaatikaga tegelevat teadusharu nimetatakse viktimoloogiaks. Mõiste viktimoloogia koosneb kahest osast: ladinakeelne sõna „victima“, mis tähendab ohvrit ja kreekakeelne sõna „logos“, mis tähendab teadmiste süsteemi või mingi distsipliini suunda (Dussich 2000). Viktimoloogias eristatakse kahte peamist ohvrustumise ehk viktimisatsiooni liiki: primaarset ehk esmast ning sekundaarset ehk teisest²⁸. **Primaarse ehk esmase** viktimisatsioonina (*primary victimization*) käsitletakse otsest sattumist kuriteoohvriks ehk kriminaalmenetluse mõistes osutumist kannatanuks, kelle vastu oli kuritegu suunatud. **Sekundaarse ehk teisese** viktimisatsioonina (eesti keelde tõlgitud ka kui teisene traumeerimine, teisene ohvrustumine; *secondary victimisation, post-crime victimisation*), mis on ka käesoleva uuringu keskmes, käsitletakse ennekõike kriminaalõigussüsteemis *ohvrile alanduste, ebameeldivuste või muude tarbetute kannatuste või ebaotstarbekohaste kulude põhjustamist või kaaskodanike pahatahtlikku ja mõistmatut suhtumist kuriteoohvrisesse* (Traat 2010). Sotsiaalministeeriumi soolise võrdõiguslikkuse osakonna koostatud oluliste mõistete käsiraamatus (2012) on teisest ohvrustumist määratletud kui „*pärast traumat kannatanu teiste isikute, kogukonna või avaliku sektori institutsioonide poolt kohtlemine viisil, mis põhjustab uusi vaimseid või füüsilisi kannatusi*“.

Tulenevalt teisese ohvrustumise mõiste käsitlusest eristatakse kahte peamist teisese ohvrustumise allikat (Law Essays 2011):

- inimeste (ehk teiste ühiskonnaliikmete) põhjustatud;
- avaliku sektori institutsioonide põhjustatud.

Inimeste poolt põhjustatud teisest ohvrustumist käsitletakse ennekõike ühiskonna teiste liikmete, sh perekonnaliikmete ja lähedaste hukkamõistva suhtumisena (Traat 2010). Lisaks võib kannatanule põhjustada täiendavaid ebameeldivusi osalemine menetlusprotsessis, näiteks juhtudel, mil teda survestatakse, sunnitakse ebameeldivat juhtumit meelde tuletama, seatakse sõnu kahtluse alla; samamoodi võib ebameeldivusi tekitada kohtumine süüteo toimepanijaga jne. Menetlusorganite eesmärgiks on kurjategija tabamine ja tema karistamine, kuid meetodid, mille abil selleni püütakse jõuda, ei pruugi alati ohvri arvates piisaval määral arvestada tema tunnete ja soovidega. (Wolhuter et al. 2008)

Ohvrile psüühilise kahju tekitamine on tõsine kriminaalõiguse süsteemi ebasoovitav kõrvalefekt. Teisene ohvrustumine võib mõjutada negatiivselt ohvri enesehinnangut, usku tulevikku, usaldust õigussüsteemi vastu ja usku õiglasesse maailma (Orth 2002). Samuti võib teisene ohvrustumine tekitada ohvris teadlikku või alateadlikku vastumeelsust uurimisorganitega koostöö suhtes. Seetõttu on uurimisprotsessi seisukohalt väga oluline vältida nii palju kui võimalik teisest ohvrustumist.

3.2. Teisese ohvrustumise põhjused

Kuriteoohvritele ja tunnistajatele võivad kannatusi põhjustada lisaks kuriteole endale väga erinevad menetluslikud ja menetlusvälised tegurid. Näiteks võib täiendavaid kannatusi põhjustada (Wolhuter et al. 2008):

---

²⁸ Edasise, tertsiaarse viktimisatsioonina võib vaadelda kuriteoohvri poolt ohvrirolli internaliseerimist, mis on põhjustatud esmasest ja teisest viktimisatsioonist (Löffelmann 2006).

- ebapiisav informeeritus menetluse käigust;
- menetlusprotsessi pikkus ja kulukus;
- küsitlemine politseiuurija või prokuröri poolt ja kohtuistungil, vajadus korduvalt ütlusi anda;
- ametnike mittetoetav suhtumine;
- ebavõrdne kohtlemine;
- kokkupuutumine süüdistatavaga;
- kannatanule või tunnistajale ebaõiglasena tunduvad menetluslikud otsused.

Sisask (2010) leidis prokuröride intervjuerimisel lisaks eelnevale, et teisest kahju võib kannatanule tekitada ka endale esindaja võtmine, kuna õigusabi osutamine ei ole odav. Kuigi riigilt on võimalik majanduslike raskuste korral ka tasuta õigusabi taotleda, väitsid prokurörid, et avalduse täitmine ja oma majandusliku olukorra tõendamise demotiveerivad kannatanuid riiklikku õigusabi taotlemast. Veel toodi välja, et kannatanutele põhjustab segadust asjaolu, et süüdistatavale määrab riik esindaja, kuid kannatanule mitte. (*Ibid.*)

Tuleb meeles pidada, et esineb ka nn kritogeenilist²⁹ ehk seaduse põhjustatud kahju. Selle all peetakse silmas vaidluste loomumast ja tihti möödapääsmatut kahju, mis tekib ka siis, kui kogu menetlus toimub nõuetekohaselt, st siia ei kuulu näiteks juhud, kus kohaldatav regulatsioon on vananenud või kohtunik on erapoolik (Gutheil *et al.* 2000). Seega on eelnimetatust näiteks kuriteoohvri küsitlemine, aga ka menetluse venimine teatud juhtudel kriminaalmenetlusega paratamatult kaasnev nähe. Küll on võimalik ohvri ebameeldivusi vähendada, näiteks talle selgitades, mida küsitlemine endast kujutab ja mida kohtuistungilt oodata võib, st võimaldades teatavat ettevalmistust.³⁰

See, mil määral kuriteoohver teisest ohvristumist tunneb, sõltub omakorda mitmetest asjaoludest. Näiteks on vägistamisohvrite puhul leitud seos teisese ohvristumise ja kuriteojärgse stressi vahel: mida kõrgem on isiku kuriteojärgse stressi tase, seda intensiivsemalt ohver tundis enda suhtes viktmeeriva käitumise tagajärgi (Campbell *et al.* 1999). Alljärgnevalt käsitleme peamisi teiseste kannatuste põhjuseid.

3.2.1. Ebapiisav informeeritus menetlusprotsessi käigust

Infopuudust käsitletakse paljudel juhtudel kuriteoohvrite teisese ohvristumise ühe olulise põhjusena. Ebapiisav informeeritus võib seisneda nii teabe kvaliteedis kui kvantiteedis. Probleemiks võib olla näiteks menetlejaga kontaktisaamine, saadava info vähesus või (kannatanu või tunnistaja arvates) põhjendamatu keeldumine teabe andmisest. Kannatanute huvisid teabe saamisel konkreetselt piiritleda ei saa. Teatud hulka huvitab kriminaalmenetlus niivõrd, kuivõrd seal tegeletakse tema tsiviilhagiga, isikuvastaste kuritegude puhul tuntakse ennekõike huvi kurjategija karistamise vastu; samas leidub ka selliseid kannatanuid, kes soovivad kogu kriminaalmenetlusega detailselt kursis olla. Samas on kurdetud selle üle, et näiteks prokuratuuril ei ole piisavalt inimressurssi, et igale kannatanule pidevalt personaalselt infot anda ja seetõttu toimubki detailsema info jagamine mõnikord pigem kannatanu initsiatiivil. (Sisask 2010)

2009. aastal läbiviidud rahvusvahelise ohvriuringu tulemuste kohaselt on Euroopa riikides rahulolematust politseilt saadava info hulgaga kasvanud. Eestis 2009. aastal läbiviidud ohvriuringu

²⁹ Ingl k *critogenesis; crites* – kr k kohtunik (Gutheil 2000: 6)

³⁰ Tunnistajate, sh ohvri enda, nn ettevalmistamine peab muidugi jääma lubatud piiridesse.

kohaselt ei olnud 37% politseile kuriteost teatanud ohvritest rahul sellega, et politsei ei informeerinud neid piisavalt uurimise käigust (Ahven *et al.* 2010). Inglismaal läbiviidud ohvriuuringus kurtsid uuringus osalenud, et ütluste andmine oli viimane kord, mil nad oma juhtumiga seoses infot said ning neil puudub tagasiside menetluse edasise käigu osas. Uuringutulemused viitavad, et Inglise politsei ei informeerinud ohvreid enne aresti või kaitsjoni kohaldamist kahtlustatava suhtes ning prokuratuur ei konsulteerinud ohvritega otsuste osas, mis puudutasid menetluse edasist jätkamist. Samuti selgus, et paljud ohvrid olid halvasti informeeritud kriminaalmenetlusprotsessist ning võimalikest riiklikest kompensatsioonivõimalustest. (Wolhuter *et al.* 2008)

USAs läbiviidud uuringus selgus, et enamik lahendamata mõrvajuhtumite kaasohvritest ei ole rahul õiguskaitseasutuste kommunikatiivse tööga. Uuringu käigus tuvastati, et ebapiisav suhtlemine raskendab kuriteoohvri sugulastel mõrva toimumise asjaolude mõistmist ning põhjustab seeläbi neile teisest ohvristumist. Näiteks ei teavitatud neid sageli uurija vahetumisest. Info puudumise tõttu olid paljud kaasohvrid arvamusel, et nende lähedase mõrva ei uurita nõuetekohaselt ning sellesse ei suhtuta täie tõsidusega. Kaasohvrid uskusid, et parem kommunikatsioon aitaks neil paremini mõista toimunut ning anda lootust, et kriminaalasja jätkuvalt uuritakse. (Stretesky *et al.* 2010)

USAs läbiviidud kuriteoohvrite uuringus leiti, et ebapiisavast informeeritusest põhjustatud sekundaarset viktimisatsiooni on võimalik vähendada, kaasates advokaadi menetlusse kuriteoohvrit nõustama. Enamik ohvriabikeskusi USAs pakub ohvritele sellist võimalust. Advokaat selgitab ohvritele menetluse kulgu ning isiku õigusi menetluse raames, abistab vajadusel ohvrit politseis ütluste andmisel ning toetab teda ka kohtus. (Campbell 2008)

3.2.2. Menetlusprotsessi pikkus ja kulukus, vajadus korduvalt ütlusi anda

Kriminaalmenetluse ajaline kestus võib mõjutada tunnistajate ja ohvrite teisest ohvristumist. Juhtumi lahendamise venimine võib ohvris tekitada stressi. Samuti võib vajadus kohtus (aga ka teistes menetluse staadiumides) läbielatud meenutada ja kirjeldada sundida ohvreid ja tunnistajaid meelde tuletama ebameeldivaid mälestusi. 2001. aastal Saksamaal läbi viidud kuriteoohvrite uuringus jõuti järeldusele, et pikk ajavahe politseile kuriteost teatamise ja kohtuistungiga vahel põhjustab kuriteoohvritele psühholoogilist stressi (Orth 2002). Sama tulemuseni jõuti ka 2001. aastal Lõuna-Aafrika Vabariigis läbiviidud seksuaalkuritegusid lahendava kohtu tegevuse rahulolu uuringus (Walker, Louw 2005) ning Hispaanias tehtud uuringus, mille kohaselt kuriteoohvritel, kellel on olnud rohkem kontakte kriminaalõigussüsteemiga (sh kohtuga), on negatiivsed emotsioonid (raev, hirm, ärevus, kurbus, häbi, hüljatuse) tugevamad (Tamarit, Villacampa 2010). Eestis 2010. aastal läbiviidud uuringus leiti samuti, et kohtupidamise imagos domineerivad sõnad „kallis”, „keeruline” ja „aeglane”. Küsimusele, mis on Eesti kohtute juures halb, toodi kõige sagedamini esile süsteemi töötamise aeglust, pikalevenivaid protsesse ja kohtute ülekoormatust. (Elanikkonna suhtumine ... 2010)

Õigusteadlased on kriminaalmenetluse teoorias loonud erinevaid mudeleid. Nendest radikaalseima järgi pole kannatanul kriminaalmenetluses kohta, kuna menetluse fookuses on süüdistatav. Eelkõige restoratiivse õiguse teooriast kantud mudelite puhul rõhutatakse kannatanu kaasamise tähtsust. Kuid esimesel kohal pole talle sisuliste menetlusõiguste andmine, vaid emotsioonide väljendamise võimaldamine. Kannatanu erilise puutumuse tõttu kuriteoga kaasatakse teda siiski sageli kriminaalmenetlusse (Sisask 2009). Osalusõigus on aga mitmetahuline ja seega tekib küsimus, milliseid õigusi ja millises ulatuses kannatanule anda. Juhul, kui kaasamine on kannatanu arvates ebapiisav, võib see põhjustada politsei, prokuratuuri ja kohtu poolt hüljatud või ebameeldivalt koheldud tunde (Wolhuter *et al.* 2008).

Eestis kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku järgi on kannatanu menetlusosaline ja kohtumenetluse pool. Ehkki kriminaalmenetluse seadustik juhindub kriminaalmenetluse võistlevuse põhimõttest, annab see kannatanule kui kohtumenetluse poolele süüdistusfunktsiooni täitva kriminaalmenetluse subjekti

õigused. Kuna kriminaalmenetluse seadustik erasüüdistuse institutsiooni ette ei näe, peaks kannatanu ja prokurör kui kaks süüdistusfunktsiooni esindajat üksteise huvidega arvestama. Samas ei pane aga seadus prokurörile kohustust arvestada kannatanu huvidega, mis võib protsessuaalses mõttes põhjustada kannatanule teisest ohvrustumist (Sisask 2009). Ilmselt piirab juba olemuslikult prokurööri võimalust kannatanu huvidega arvestada see, et süüdistus kriminaalmenetluses esitatakse riigi, mitte kannatanu nimel.

Lisaks ohvri ja tunnistaja protsessuaalsele kohale menetluses on kuriteoohvrite jaoks ebaseeldivad ka teatavad menetluslikud toimingud. Näiteks võib küsitlemine olla traumaatiline kogemus, seda enam, kui kannatanul tuleb vajadusel vastata kõigi menetlusosaliste juuresolekul väga isiklikele küsimustele. Näiteks selgus 2001. aastal USAs läbi viidud naisveteranide sekundaarse viktimisatsiooni uuringust, et sekundaarset viktimisatsiooni põhjustavad muuseas ka õiguskaitseasutuste poolt ohvritele esitatud küsimused ohvri varasemate suhete kohta ründajaga, küsimused eelneva seksuaalajaloo kohta ning küsimused selle kohta, kas ohver tõrjus rünnet. Sekundaarse viktimisatsiooni tagajärjel tuvastati ohvritel järgmiste emotsioonide esinemist: süütunne ja enesesüüdistamine; masendus; ärevustunne ja närvilisus; teistes kahtlemine; tõrksus edaspidise abi otsimisel. (Campbell, Raja 2005)

Delikaatne lähenemine, mis arvestab kannatanu isiku ja olukorraga, aitab oluliselt vähendada ohvrile kriminaalmenetluse raames tekkida võivaid teiseseid kannatusi. Sestap on ülekuulamisest ja küsitlemisest põhjustatava sekundaarse viktimisatsiooni vähendamiseks oluline ohvrit küsitleda tema tundeid ja eneseväärikust võimalikult hästi arvestavalt ning kohast küsitlustehnikat rakendades. Näiteks lapskuriteoohvreid soovitatakse üle kuulata väljaspool kooli territooriumi ning viisil, mis ei paneks last end tundma kuriteoohvrina. (Wakefield, Underwager 1990)

Lisaks kriminaalmenetluse ajalisele kestusele võib sekundaarset viktimisatsiooni põhjustada ka kuriteoohvri rahaliste võimaluste piiratus, mis võib olla takistuseks oma õiguste eest piisaval seismisel. USAs läbi viidud kuriteoohvrite uuringus toodi välja, et leidub näiteid, kus politsei on kriminaalmenetluses osalemise kuludele viidates üritanud veenda kuriteoohvreid kuriteoteadet mitte esitama, selgitades ohvritele, millised ebaseeldivused sellega kaasnevad (näiteks korduvad reisid kohtusse, alandavad riskküsitlused jm) (Campbell 2008).

3.2.3. Abivalmiduse ja mõistva suhtumise puudumine

Ohvritel on võimalus sageli pöörduda abi saamiseks erinevate asutuste – politsei, prokuratuuri, vajadusel ka haiglate, kliinikute ja ohvriabikeskuste – poole. Oodatud kasu asemel võib aga teatud juhtudel suhtumine kannatanusse või tunnistajasse hoopis viimastes täiendavalt stressi tekitada (Campbell *et al.* 2001). Tagades ohvritele vajalikud teenused ja koheldes neid kogu menetluse käigus kaastundlikult, toetavalt ning viisakalt, aitab sotsiaalsüsteem sellega kaasa ohvri paranemisele kuriteoga ohvrile tekitatud kahjust. Vastupidisel juhul, kui ohver ei saa vajalikke teenuseid ning temasse suhtutakse menetluse raames tundetult ning ebaviisakalt, suurendab vastav käitumine ohvri jõuetuse-, häbi-, ja süütunnet. (Campbell 2008)

ICVS ja EU ICS 2004/2005 uuringutulemuste kokkuvõtete kohaselt on ohvrite abistamise protsent madal. Raskete kuriteo ohvritest, kes pöördusid politsei poole abi ja toe saamiseks, sai seda vaid 8% kannatanutest. Enamikus riikides said spetsiaalset tuge ja toetust vaid füüsilise vägivalla ohvrid, mitte aga murdvarguste ohvrid. 43% ohvritelt, kellele abi ei pakutud, oli arvamusel, et nad oleksid seda vajanud (Dijk *et al.* 2007). ICVS ja EU ICS 2004/2005 uuringutulemustest nähtub, et Eesti oli võrreldes teiste uuringus osalenud riikidega 2003. aastal üks kõrgeima ohvrustumise tasemega riike maailmas. Lisaks kuritegevuse ja ohvrustumise kõrgele tasemele polnud kuriteoohvrid rahul politsei tööga menetluse läbiviimisel. Eestis oli politsei tegevusega rahul vähem kui 30% kannatanutest. Politseiga rahulolematuse põhjustena tõid ohvrid Eestis välja asjaolu, et politsei kas ei leidnud

kurjategijat või ei võtnud kurjategijat kinni. Teiseks oluliseks põhjuseks toodi asjaolu, et politsei ei saanud kätte omandit. Röövimise ohvrite seas põhjustas enim rahulolematust see, et politsei polnud asjast huvitatud. Kõige harvem nimetasid politsei poole pöördunud ohvrid rahulolematuse põhjusena seda, et politsei ei kohelnud ohvrit korrektselt ning oli ebaviisakas. (2004. aasta Ohvriuring Eestis ... 2005)

2009. aasta Eesti ohvriuringus on tajutav olukorra paranemine, kuigi tulemuste võrdlemine teiste uuringutega pole tulenevalt metodika erinevusest võimalik. Alust selleks hüpoteesiks andis asjaolu, et rahulolu politsei tegevusega oli 2004. aasta uuringuga võrreldes märkimisväärselt kasvanud. Kuriteo liigiti varieerus rahulolu 34%-st 72%-ni, olles madalam varguste korral ning kõrgem vägivallakuritegude puhul. Rahulolematuse põhjuseks oli ka 2009. aastal peamiselt see, et varastatud või röövitud esemeid ei õnnestunud tagasi saada või kurjategijat ei võetud kinni. Kolmas oluline rahulolematuse põhjus oli infopuudus uurimise käigu kohta. Ohvrise suhtumist rahulolematuse põhjusena 2009. aasta uuringus välja ei olnud toodud. (Ahven *et al.* 2010) On aga väga tõenäoline, et rahulolu tase sõltub ka suhtumisest ohvrise, mis omakorda sõltub kuriteoliigist. Sisask (2010) leidis, et vara- ja isikuvastaste kuritegude ohvreid koheldakse mõnevõrra erinevalt, kuna kuriteo mõju kannatanule on erinevat laadi.

USAs läbiviidud vägistamisohvrite uuringu tulemuste kohaselt leidis 40% uuringus osalenutest, kellel oli kokkupuude õigus- või raviasutustega, et nad ei saanud seal piisavalt abi. Õigussüsteemi esindajatele jt institutsioonide esindajatele, kelle rolliks peaks olema ohvrite abistamine, heideti ette näiteks ohvri süüdistamist toimunu osas, kaastundetut suhtumist ning loodetud abi või toetuse mittedaamist. (Ahrens 2006)

Sarnasele tulemusele jõuti ka ühes varasemas uuringus, kus vägistamisohvrid leidsid, et tundsid end pärast õiguskaitseasutustega kokkupuudet halvasti (87% vastajatest), masendunult (71%), rüvetatult (89%), umbusklikuna teiste suhtes (53%) ja tõrksana edasise abi otsimisel (80%). Urijatele heideti ette passiivsust kriminaalasjade algatamisel ning seda isegi siis, kui ohver näitas üles soovi süüdistuse esitamiseks. (Campbell *et al.* 1999)

3.2.4. Ebavõrdne kohtlemine

Sekundaarset viktimisatsiooni võib põhjustada õiguskaitseasutuste, meditsiinasutuse töötajate jt isikute diskrimineeriv käitumine, mis võib seisneda üldises suhtumises ohvrise kui ka erinevate teenuste valikuliselt kättesaadavaks tegemises ja nendest informeerimises. See, kellele osutatakse teenuseid ja kuidas neid teenuseid osutatakse, kajastab privilegeritust ning diskrimineerimist. Näiteks selgus USAs läbiviidud uuringutest, et etnilise vähemuse esindajatel ja madala sotsiaalmajandusliku staatusega naistel on suuremaid raskusi teenuste kättesaadavusega (Campbell 2008) ning valge nahavärviga vägistamisohvrid said sagedamini raviasutustest HIV-i teemalist informatsiooni kui etnilise vähemuse esindajad (Campbell *et al.* 2001). Samale järeldusele jõuti Inglismaal läbiviidud ohvriuringus, mille tulemuste kohaselt kogevad teatud ohvrite grupid (näiteks sotsiaalselt ebavõrdsetest gruppidest ohvrid) sekundaarset viktimisatsiooni rohkem kui teised (Wolhuter *et al.* 2008).

Eestis ei ole andmeid kuriteoohvrite ebavõrdse kohtlemise kohta kriminaalmenetluses. Samas on 2007. aastal Eestis läbi viidud inimeste võrdse kohtlemise uuringus osalejad leidnud, et kõigile inimestele võrdsete võimaluste tagamine võib olla võimatu ja ebavajalik, kuna teatud ebavõrdsus on inimsuhetesse sisse kodeeritud. Osalejate arvates sõltus võrdsuse saavutamine eelkõige inimesest endast, tema oskusest enda eest seista ja endale võrdseid võimalusi tagada. (GLBT 2007) Kriminaalmenetluse kontekstis oleks aga ülekohtune nõuda kannatanult diskrimineeriva olukorraga leppimist ja enda eest seismist. Seetõttu peaks õiguskaitseasutuste tegevus olema suunatud igasuguse diskrimineerimise eemaldamisele ja hukkamõistule.

3.2.5. Ebaõiglasena tunduv karistus

Üks põhjuseid, miks kannatanu pöördub õiguskaitseasutuste poole, on soov, et süüdlasele määrataks õiglane karistus. Kui süüalusele määratakse liiga leebe karistus, ta mõistetakse õigeks või menetlus katkestatakse, võib see ohvris tekitada negatiivseid emotsioone, pettumust ja nõrdimust (Orth 2002). Süüaluse liiga kergest karistusest tulenevad ohvri negatiivsed emotsioonid ja nõrdimus on samuti liigitatav teiseseks ohvrustumiseks. Karistuse oluliseks ülesandeks on ka ohvri turvalisuse tõstmine kurjategija käitumise kontrollimise kaudu. Ohver ootab, et kohtuprotsessi ja karistuse mõju tulemusel ei pane kurjategija toime uusi kuritegusid ohvri (ega teiste) vastu. Kui karistus tundub ohvrile liiga leebe, võib see ohvris tekitada hirmu. Kolmandaks, legaalne karistus tunnistab süüaluse ametlikult kurjategijaks ja ohvri avalikult ohvriks. Kui avalikkus ei aktsepteeri ohvristaatust, siis ohver võib seda tajuda eriti tõsise teisese ohvrustumisena. (*Ibid.*)

Lisaks ohvrit haaravale pettumusele annab liiga leebe karistus (või selle puudumine) ka vale signaali ühiskonnale. Ühelt poolt väheneb ohvrite ja tunnistajate motivatsioon pöörduda korrakaitseorganite poole, sest nad peavad tõenäoliseks, et kurjategija ei saa õiglast karistust ja kuriteost teatamine pole vaeva väärt. Teiselt poolt saavad aga potentsiaalsed kurjategijad signaali, mis vähendab nende ohutunnet ja muudab kuritegude sooritamise ahvatlevamaks. (Orth 2002)

Analüüsid õiguskaitseasutuste mõistva suhtumise puudumise asjaolusid, tuvastati 2007. aastal USA-s läbi viidud vägistamisohvrite uuringus seos sekundaarse viktimisatsiooni ja õigusemõistmise lõpliku tulemuse vahel. Uuringus osalejad, kelle kriminaalasja raames mõisteti kurjategija süüdi, hindasid uurijate suhtumist ohvrise tunduvalt positiivsemalt kui ohvrid, kelle menetluse raames süüdimõistmist ei toimunud. Positiivselt lahenenud otsuste ohvrid leidsid, et uurijad suhtusid neisse hästi, lugupidavalt ning kaastundlikult. Ohvrid kirjeldasid, et uurijad ei süüdistanud neid kuriteo toimumises, vaid pakkusid neile igakülgset abi ning seda isegi rohkem, kui nende ametiülesanded oleks ette näinud. Seevastu ohvrid, kelle kriminaalmenetluse raames ei toimunud süüdimõistmist, leidsid, et uurijad ei olnud nende suhtes kaastundlikud, vaid emotsionaalselt tuimad. Osa ohvreid viitasid, et uurijad olid süüdistanud neid osaliselt kuriteo toimumises. Ohvrid, kellele sai osaks sekundaarne viktimisatsioon, tundsid ennast pärast uurijaga kokkupuutumist halvasti. Paljud ohvrid pettusid kriminaalõigussüsteemis. (Patterson 2010)

3.3. Teisese ohvrustumise leevendamine

Viimaste kümnendite jooksul on erinevates riikides üle maailma hakatud üha rohkem uurima ja teadvustama teisese ohvrustumise probleemi. Kui varem oli ohver või tunnistaja pelgalt infoallikaks menetlusprotsessis, siis viimasel ajal on üha enam tähelepanu pööratud ohvrite ja tunnistajate vaimset ja füüsilist heaolu ning üldist mugavust puudutavatele probleemidele. Loomulik jätk probleemi teadvustamisele on meetmete väljatöötamine selle leevendamiseks, millele on ka Euroopa Liidu tegevus suunatud, andes liikmesriikidele miinimumstandardid kuriteoohvrite olukorra tugevdamiseks (vt ptk 2.1).

Nagu eelnevast alapeatükist selgus, on olemas mitmeid erinevaid teisese ohvrustumise allikaid. Samuti saab eristada mitmeid lähenemisi teisese ohvrustumise vähendamiseks, näiteks ohvriabi, politseinike, prokuröride ja kohtuametnike koolitamine, täiuslikumate protseduurireeglite loomine jms. Järgnevas peatükis on antud lühike ülevaade erinevatest võimalustest teisese ohvrustumise leevendamiseks, keskendudes eelkõige Eestis pakutavatele võimalustele.

3.3.1. Ohvriabi tugiteenuse pakkumine

Kuriteo menetlusprotsess võib ohvri või tunnistaja jaoks osutada psüühiliselt raskeks. Näiteks kohtusaalis tunnistusi andes peab kuriteoohver osaliselt taas läbi elama kuriteoepisoodi. Mida tõsisem on tema vastu toimepandud rikkumine, seda keerulisem on see ohvrile (sõltudes loomulikult ka inimese isiksusest). Samuti võib ohvrit emotsionaalselt häirida politseiniku või prokuröri suhtumine ja küsitlemise stiil. Siinkohal on oluline roll tugiteenustel, mis on suunatud ohvri toetamisele kogu protsessis, et vähendada vaimset stressi ja valmistada ta ette menetlusprotsessis teiseid kannatusi põhjustada võivateks aspektideks. Nende eelnev teadmine ja vajaduse teadvustamine võib sekundaarset viktimisatsiooni tunduvalt vähendada. Selleks, et pehmenada ohvri läbielamisi menetlusprotsessi jooksul, rakendatakse paljudes riikides ohvriabi programme. Ohvriabi programmi eesmärk on olla toeks ohvritele emotsionaalse traumaga toimetulekul, õigusprotsessis osalemisel, hüvituse nõutamisel ja ohvrustumisega seonduvate probleemidega toimetulekul. Nõustamisel ja toetusel on kaks peamist eesmärki: ohvri aitamine vahetult pärast toimunut stressiga toimetulekul ning abistamine jätkuva kriisi ja ohvrustumisest tuleneva sotsiaalse tagasisidega toimetulemisel. Kriisiabi peab ühelt poolt tagama ohvrile ohutuse ja turvalisuse tunde ning teisalt andma talle võimaluse nõu auru välja lasta, rääkida lugusid juhtunust ja oma reaktsioonist ning toetama juhtunu tagajärgedega toimetulekul. (Handbook on Justice ... 1999)

Eestis pakub sellist tuge ohvriabi. Riikliku ohvriabi korralduse aluseid, lepitusteenuse korraldust, ohvriabiteenuse raames makstava psühholoogilise abi kulu hüvitise ja kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmise korda reguleerib Eestis ohvriabi seadus (RT I 2004, 2, 3). Ohvriabi on tasuta avalik sotsiaalteenus, mille eesmärgiks on säilitada või parandada ohvri toimetulekuvõimet. Ohvriabitöötajad pakuvad emotsionaalset tuge ja jagavad informatsiooni abi saamise võimaluste kohta. Samuti juhendavad ja abistavad nad abivajajaid suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning teiste ohvrile vajalikke teenuseid osutavate asutustega. Õigus pöörduda ohvriabisse on kõigil inimestel, kes on langenud hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalda ohvriks. Igal inimesel, kellele on põhjustatud kannatusi või tekitatud kahju, on võimalik saada nõustamist sõltumata sellest, kas kahju tekitaja on tulnud avalikuks ja kas tema vastu on algatatud kriminaalmenetlus.

Ohvriabiteenuse osutamise tagab Eestis Sotsiaalkindlustusamet, tehes koostööd riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega. Kuigi Eestis on registreeritud ka paar mittetulunduslikku ohvriabiühingut (MTÜ Kuriteoohvrite Toetamise Ühing „Ohvriabi“³¹ ja MTÜ „Toots“), ei tegele sotsiaalkindlustusameti andmetel need täna aktiivselt ohvriabiteenuse pakkumisega.

Sotsiaalkindlustusametil lasub ka vastutus kaasata ja juhendada ohvriabi vabatahtlikke ning korraldada vabatahtlike koolitust. Sotsiaalkindlustusameti andmetel oli vabatahtlike kasutamine Eestis laialdasem ja vajalikum 2000. aastate keskpaigas, mil ohvriabi koostöövõrgustik ei toiminud veel väga hästi. Aastatel 2005-2006 koolitati ohvriabi vabatahtlikke ja riik hüvitas neile seoses ohvri abistamisega tekkinud kulud (nt side- ja sõidukulu). Kuna alates 2007. aastast nõutakse tekkinud kulude tõestamiseks dokumente, mis muudab süsteemi bürookraatlikumaks, on see kahandanud vabatahtlike huvi, samuti on arenenud professionaalne teenusepakkumine, mis on vähendanud vajadust vabatahtlike järele.

3.3.2. Kulude hüvitamine ja lepitusmenetlus

Alates 2007. aastast hüvitab riik süüteo ohvritele ja nende pereliikmetele vajadusel **psühholoogilise abi kulutused** (Ohvriabi seadus, OAS 2¹ ptk). Psühholoogilise abi kulude hüvitamise regulatsioon on loodud eeskätt selleks, et aidata kaasa kergemate kuritegude ja väärtegude ohvriks langenud ohvrite

³¹ Vt ka <http://www.ohvriabi.ee>

kiiremale psühholoogilisele rehabilitatsioonile ning vägivalla- ja muude kuritegude ohvrite perekonnaliikmete sotsiaalse toimetulekuvõime paranemisele (Ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri). Psühholoogilise abi kulu hüvitist on õigus saada kuni ühe kuupalga alammäära ulatuses nii ohvril endal kui ka tema perekonnaliikmetel, kui nende toimetulekuvõime on ohvri suhtes toime pandud süüteo tõttu langenud. Psühholoogilist abi vajava ühe pere liikmetele hüvitatakse psühholoogilisele abile tehtud kulutused kokku kuni kolme kuupalga alammäära ulatuses. Psühholoogilise abi kulude hüvitamiseks tuleb esitada vastav taotlus piirkondlikule ohvriabi töötajale.

Psühholoogilise abi kulude hüvitise saamise eelduseks on süüteo kohta väärteo- või kriminaalmenetluse alustamine. Psühholoogilise abi kulude hüvitamist on võimalik taotleda ühe aasta jooksul süüteo toimepanemisest arvates. Seadusest tulenevalt on psühholoogilise abi teenusteks psühholoogiline nõustamine, psühhoteraapia või tugigrupi teenuse osutamine. Psühholoogilise abi kulud maksab välja Sotsiaalkindlustusamet.

Teiseks hüvitatavate kulude liigiks on **kuriteoohvrite riiklik hüvitis** (OAS 3 ptk), mida makstakse juhul, kui vägivallakuriteoga on tekitatud raske tervisekahjustus, vähemalt 6 kuud kestev tervisehäire või ohvri surm. Ohvri matusekulutuste ja ravikulutuste hüvitamist on võimalik taotleda neid kulutusi tegelikult teinud isikutel. Hüvitise määramisel võetakse aluseks vägivallakuriteoga tekitatud varaline kahju:

- 1) töövõimetusel tulenev kahju;
- 2) ohvri ravikulud (nii füüsilise kui vaimse tervise taastamisega seotud kulud);
- 3) ülalpeetavatele ohvri surmast tulenev kahju;
- 4) prillidele, hambaproteesidele, kontaktläätsedele ja muudele kehafunktsioone asendavatele abivahenditele ning riistele tekitatud kahju;
- 5) ohvri matusekulud (summas 448 EUR).

Hüvitise suurus on 80% ülaltoodud punktides 1-4 nimetatud tegelikust varalisest kahjust, kuid kokku mitte rohkem kui 9590 EUR. Hüvitise taotlemiseks peab kuritegu olema politseis registreeritud 15 päeva jooksul alates kuriteo toimumisest ja kuriteo kohta peab olema algatatud kriminaalasi. Kuriteo raskus tehakse kindlaks kohtuarstliku ekspertiisiga. Hüvitist saab taotleda piirkondlikust pensioniametist üldjuhul ühe aasta jooksul arvates kuriteo toimepanemisest.

Kolmas 2007. aastast rakendatav meede on **lepitusteenus** (OAS 2² ptk). Lepitusmenetluse käigus lepitatek teatud teise astme kuriteo³² osapooli, s.o kannatanut ja kahtlustatavat või süüdistatavat. Lepitusteenuse osutamise tagab Sotsiaalkindlustusamet ning lepitamist viivad läbi vastava koolituse saanud ohvriabitöötajad. Lepitusmenetluse eesmärk on saavutada kokkulepe kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu leppimiseks ning kuriteoga tekitatud kahjude heastamiseks. Lepitamine võimaldab rohkem kaasata kannatanut otsustusprotsessi ning vähendada kuriteoga kaasnenud pingeid, hirmu, viha jms tundeid. Lepitusmenetluse läbiviimisel arvestatakse ennekõike kannatanu huve. Lepitamine tõstab kannatanu väärtust ja suurendab tema kaasatust. Lepitamise läbiviimisel tegeletakse kuriteo mõlema osapoollega. Otsuse kriminaalasi lõpetamiseks lepitusmenetluse teel teeb osapoolte nõusolekul prokuratuur või kohus. Lepitusprotsess lõpeb osapoolte vahelise kirjaliku

---

³² Lepitusmenetlusest on välistatud järgmised II astme kuriteod: piinamine, orjastamine, isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine, vabaduse võtmine seadusliku aluseta, ebaseaduslik inimuuringute tegemine, ebaseaduslik siirdematerjali võtmine, vägistamine, sugulise kire vägivaldne rahuldamine, suguühendusele sundimine, väljapressimine ning avaliku korra raske rikkumine. Lepitusmenetlusest on välistatud ka täisealise isiku poolt alaealise kannatanu vastu toimepandud kuriteod; kuriteod, mille tagajärjeks on inimese surm; inimsusevastased ja rahvusvahelise julgeoleku vastased, riigivastased, ametialased, üldohtlikud ja õigustumõistmise vastased kuriteod. (Kriminaalmenetluse seadustik, §203¹)

lepituskokkuleppe sõlmimisega, mis sisaldab kuriteoga tekitatud kahju heastamise korda ja tingimusi, kuid võib sisaldada ka muid tingimusi. (Rannaveski 2007)

3.3.3. Politsei, prokuratuuri ja kohtu tugi

Kõige sagedamini toimub ohvri esimene kontakt õiguskaitseasutustest just politseiga. Esmane kokkupuude politseiga on olulise tähtsusega ohvri toimetulekus ja taastumises, seetõttu peaks politseinike väljaõpe hõlmama ka ohvrite vajaduste mõistmist ja empaatilisust. Parem kontakt ohvriga ja ohvri kiirem taastumine kuriteoga põhjustatud traumast teenib ka efektiivsema menetluse huvisid: positiivselt meelestatud ja võimalikult vähe traumeeritud ohver annab rohkem infot ja on parem tunnistaja. Kui politseinike väljaõpe on aga ohvriga suhtlemise osas puudulik, kannatavad selle all ohvri rahulolu ja kindlustunne, see vähendab aga nende tahet osaleda kriminaalõigusprotsessis. (Handbook on Justice ... 1999)

Politsei tugi kannatanule/tunnistajale võib olla mitmesugune, näiteks (Handbook of Justice... 1999):

- protseduuride ja protsessi kirjeldamine;
- vajadusel kannatanule meditsiinilise abi osutamine või vajaliku arstliku teenuse osutaja juurde suunamine;
- info andmine isiku õigustest, ohvriabiteenuse pakkujatest, võimalike kompensatsioonide olemasolust;
- regulaarne kursishoidmine menetluse käiguga.

Prokuröri ja ohvri suhtluses kehtib sama, mis politsei ja ohvri suhtluses: ohvri kaitsmine, aitamine ja hoidmine asjade käiguga kursis aitab menetlusprotsessile kaasa. Prokuröride rolliks peaks olema ka lihtsas vormis info pakumine kriminaalõigussüsteemi ja kohtumenetluse kohta, et aidata kannatanutel ja tunnistajatel mõista kriminaalõigussüsteemi toimimist, ning isiku kursishoidmine menetluse käiguga. (*Ibid.*)

Kohtusüsteem peab täitma erapooletut rolli kriminaalmenetluses, sealjuures on kohtunike ülesanne arvestada ja kaitsta kõigi asjassepuutuvate osapoolte õigusi. Kohtunikel on täita oluline roll kindlustamiseks, et ohvrite ja tunnistajatega käiakse ümber viisakalt, austavalt ja ausalt, selle jaoks peaks kohus täitma mitmeid ülesandeid. Samuti on kohtunikel täita oluline roll ohvrite ja tunnistajate infoga varustamisel. Ohvritel peaks olema võimalik saada kohtuametnikelt asjakohane ülevaade oma protsessi seisust ja süüdistatava vabastamisest. (*Ibid.*)

Ohvrid või tunnistajad võivad vajada materiaalselt ja psühholoogilist eriabi, võimaluse korral peaksid kohtunikud korraldama vastavate teenuste pakumist oma piirkonnas. Näiteks peaks kaitse jaoks olema eraldi ooteala; ohvri ja tunnistajal peaks olema võimalus kasutada tõlki või selgitajat; tuleks rakendada valvekorra süsteemi, et vältida asjata kohtus käimist; tõendid tuleks viivitamatult tagastada; peaks võimaldatama lastehoiu teenust, kriisiabi ning teisi ohvrite ja tunnistajaid toetavaid teenuseid. Samuti on oluline, et ohvritel võimaldataks osaleda kõigis asjakohastes kohtumenetluse etappides, kus neil on seadusega lubatud osaleda. (*Ibid.*)

Ohvri turvalisuse ja turvatunde seisukohast on oluline, et vajaduse ja võimaluse korral saadaks ohvrit kohturuumis tugisik ja ohvri perekonnal oleks lubatud saalis viibida. Samuti peaks ligipääs ohvriandmetele olema piiratud ja kohus peaks andma oma panuse, et vältida ohvri ähvardamist, ohustamist ja muul viisil ahistamist. Eriti haavatavate ohvrite osaluse puhul peaks kohtunik kiirendama protsessi käiku, lubama ohvri kasutada tugiisikut ja juhul, kui süüdistatav tahab olla enda kaitsja, ei tohiks tal lasta vahetult küsitleda ohvrit. (*Ibid.*)

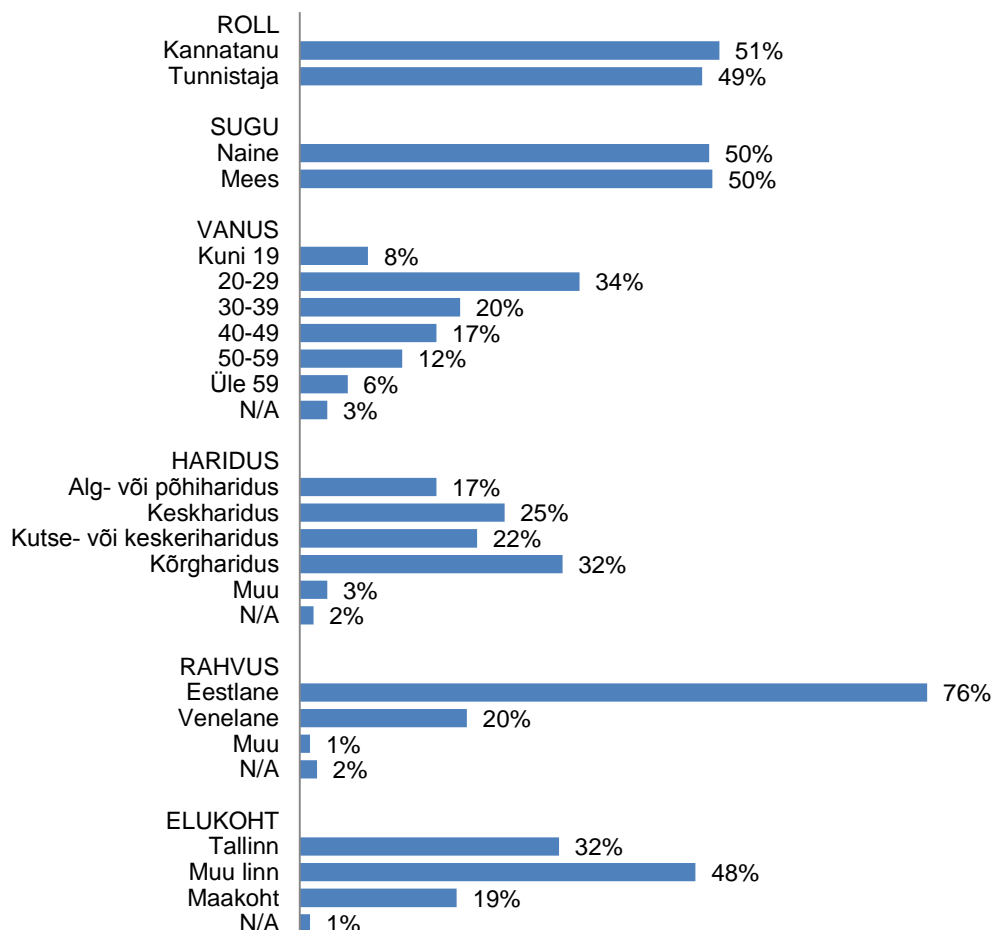

Teisese ohvristumise vähendamise seisukohast on oluline roll täita ka kohtuhoonel. Ooteruumid ja tualetid tuleks projekteerida nii, et ohvrid ja teised süüdistava poole tunnistajad oleksid eraldi kurjategijatest ja teistest kaitsva poole tunnistajatest. Kohtuprotsessis osalevale tunnistajale võib istungil viibimine olla üsna stressirohke. Pingeseisundis tunnistajate jaoks peaks olema eraldi ruum, kuhu nad saaksid peale ütluste andmist minna ennast koguma (Handbook on Justice ... 1999). Praegu puuduvad Eesti kohtutes eraldi ruumid, mis täidaksid kannatanu kaitsmise eesmärki. On ka kaheldud eraldi ruumide vajalikkuses ning leitud, et osava organiseerimise korral õnnestub ka muul viisil kannatanu ning süüdistatava ja viimase toetajate kokkupuudet vältida, näiteks ajalise planeerimise abil (Sisask 2010).

4. Kannatanute ja tunnistajate kohtlemine Eestis – uuringu tulemused

4.1. Ülevaade uuringus osalenute sotsiaal-demograafilistest tunnustest

Uuring viidi läbi ajavahemikul maist detsembrini 2011. Vastamine oli vabatahtlik ning anonüümne. Pikemalt on uuringu läbiviimise metoodika kirjeldatud raporti peatükis 1.2. Uuringus osales kokku 242 inimest, neist 51% olid kannatanud ja 49% tunnistajad. Vastajate jagunemist demograafiliste tunnuste lõikes illustreerib Joonis 1.

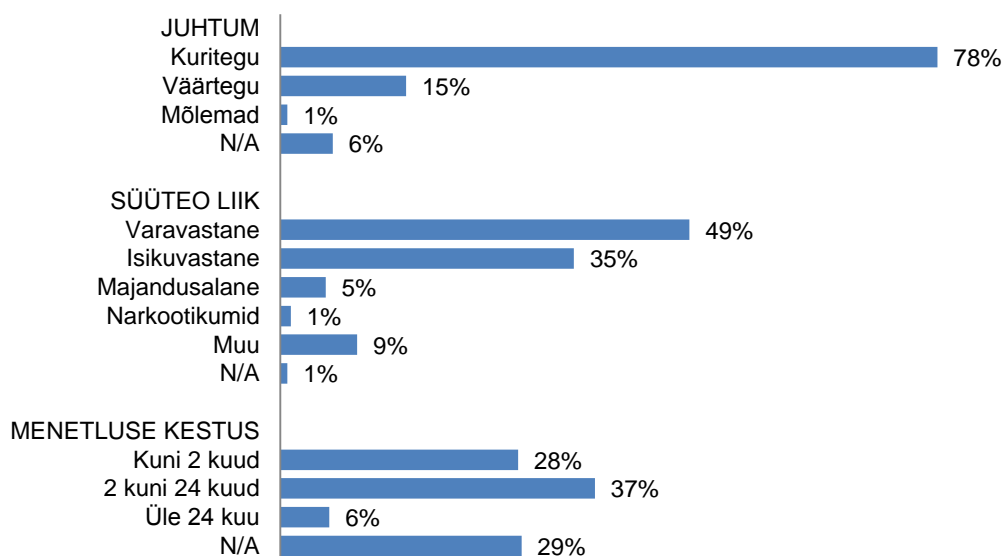

Joonis 1. Vastanute jagunemine erinevate näitajate alusel (N=242)

Märkus: raportis kasutatakse siin ja edaspidi puuduvate vastuste korral lühendit N/A.

Soo lõikes jagunesid vastanud võrdselt, kuid vanuserühmade lõikes oli enim kuni 29-aastaseid (üle 40% vastanutest). Vastanute keskmine vanus oli 37 aastat. Omandatud hariduse lõikes oli teistest enam vastajaid teise taseme haridusega (st kutse-, kesk- või keskeri-) ning vähem esimese taseme haridusega (alg- või põhiharidus). Vähesel määral märgiti haridustasemeks ka „muu“, mida üldiselt seletati sellega, et mingi taseme haridus oli parasjagu omandamisel, kuid praegust kõrgeimat omandatud haridustaset ei olnud. Kolmveerand vastanutest olid eestlased, viiendik venelased ning 1% muust rahvusest. Kahte viimast vaadeldakse edasises analüüsis ühe grupina. Valdav enamik vastanuist elab linnades: 32% Tallinnas ja 48% muudes linnades. Viimastest omakorda on enim esindatud Tartu (30% muude linnade elanikest), Narva (16%) ja Pärnu (9%). Maakohtades elab umbes viiendik vastanuist.

Joonis 2 iseloomustab menetlusprotsessi, milles vastanud osalesid. Valdav enamik – rohkem kui kolmveerand vastanutest – on kaasatud kuriteo menetlemisse, väärtetega on tegemist 15%-l juhtudest. Pooled süütegudest olid varavastased (enamasti vargused, paljud neist koos sissemurdmisega hoonesse või autosse), üle kolmandiku isikuvastased (peamiselt kallaletungid). Majandusalaseid (nt maksupettused, valeraha ja -toodanguga seotud) ja narkootikumidega seotud süütegusid oli vähem. Enamikul vastanutest on menetlusprotsess kestnud alla 2 aasta, sealjuures veidi enam kui veerandil alla 2 kuu. 6% vastajatest oli protsess on kestnud kauem kui kaks aastat. Ligi 30% jättis küsimusele menetluse pikkuse kohta vastamata (tõenäoliselt seetõttu, et ei osanud aega öelda).

Joonis 2. Vastanute menetlusprotsessi sisu ja kestus (N=242)

Tabel 1 toob välja info vastanute jaotumise kohta selle lõikes, milliste institutsioonidega nad on kokku puutunud³³. Üksnes politseiga on seoses selle süüteoasjaga, mille pärast uuringus osaleja küsitlemise hetkel politseis/kohtus/prokuratuuris oli, kokku puutunud peaaegu 40% kannatanutest ja 2/3 tunnistajatest. Kõigi kolme asutusega oli kokku puutunud 12% vastanutest. Politseiga kokkupuutunuist 50% olid kannatanud ja 50% tunnistajad. Prokuratuuriga kokkupuutunute seas oli kannatanuid 75% ja tunnistajaid 25% ning kohtuga vastavalt 49% ja 51%. Seega keskmisest märksa erinev oli kannatanute ja tunnistajate osakaalude jaotumine prokuratuuriga kokkupuutumise lõikes.

Tabel 1. Vastanute kokkupuuted politsei, prokuratuuri ja kohtutega (N=242)

	Kõik vastanud		Kannatanud		Tunnistajad	
	n	%	n	%	n	%
Ainult politseiga	131	54%	45	38%	85	69%
Ainult prokuratuuriga	2	1%	1	1%	1	1%

³³ Ankeedis sisaldus ka küsimus, mitu korda on vastaja kokku puutunud vastavalt politsei, prokuratuuri või kohtuga. Oluline on aga tähele panna, et osades ankeetides ilmnis vastuolu sellele küsimusele ning edasistele küsimustele vastamise vahel. Nimelt olid näiteks politsei tööle hinnanguid andnud ka need vastajad, kes ei olnud otseselt märkinud, et nad on politseiga kokku puutunud. Seepärast on tunnus andmebaasis käsitsi kodeeritud ja edasises analüüsis politseiga kokkupuutunutena võetud arvesse ka neid, kes ei olnud seda küll märkinud, kuid ikkagi olid politsei tööle hinnanguid andnud. Sama kehtib ka prokuratuuri ja kohtuga kokkupuutumise kohta. Sellegipoolest jäi viie ankeedi puhul selgusetuks, millis(t)e institutsiooni(de)ga oli vastaja kokku puutunud, kuna polnud vastatud ühegi institutsiooni kohta käivatele küsimustele, ent oli antud hinnang oma üldisele kogemusele menetlusprotsessiga seoses (vt ptk 4.2) või vastatud näiteks kulude või kahju hüvitamist, ohvri- või õigusabi puudutavatele küsimustele.

	Kõik vastanud		Kannatanud		Tunnistajad	
	n	%	n	%	n	%
Ainult kohtuga	5	2%	0	0%	5	4%
Politsei ja prokuratuuriga	53	22%	45	38%	8	7%
Politsei ja kohtuga	17	7%	8	7%	9	7%
Prokuratuuri ja kohtuga	1	0%	1	1%	0	0%
Kõigi kolmega	28	12%	16	14%	12	10%
N/A	5	2%	2	2%	3	2%
KOKKU	242	100%	136	100%	106	100%

4.2. Üldised kogemused seoses menetlusprotsessiga

Peatükis 3.2 tutvustati erinevaid teisese ohvrustumise põhjuseid. Nende olulisuse analüüs Eesti andmetel oli üheks käesoleva uuringu tuumküsimuseks. Edasises analüüsis on joonistel ja tekstis ära toodud võrdlus nende gruppide osas, kus hii-ruut-testi põhjal olid erinevused statistiliselt olulised. Kõikide teemade puhul vaadeldi võrdlevalt järgmisi lõikeid: sugu, rahvus, roll menetlusprotsessis, juhtumi liik, süüteo liik, millise asutusega on kokku puutunud³⁴. Tärniga on tähistatud need grupid, kus hii-ruut-testi põhjal olid erinevused statistiliselt olulised olulisuse nivool 5%.

14%-l uuringus osalenuist on ütluste andmisega seoses esinenud probleeme või ebameeldivusi. Suhteliselt enam on probleeme esinenud prokuratuuri ja kohtuga kokkupuutunutel (kummaski rühmas viiendikul vastanuist) ning politseiga kokkupuutunutel mõnevõrra vähem (igal seitsmendal). Rahvuse, soo, vastanu rolli ning süüteo ja juhtumi liigi lõikes ei olnud probleemide esinemine oluliselt erinev. (Vt Joonis 3).

Joonis 3. Probleemide või ebameeldivuste esinemine ütluste andmisega seoses (% vastanutest, kes leidis, et neil on probleeme või ebameeldivusi esinenud)

* Õiguskaitseasutusega kokkupuutunute ja mittekokkupuutunute lõikes esines statistiliselt oluline erinevus.

Ebameeldivustena nimetati järgnevaid:

- suhtumine kannatanusse või tunnistajasse;

³⁴ Tähelepanu tuleb kogu raporti ulatuses pöörata sellele, et lõige „Kokkupuude“ ei sarnane teiste lõigetega, kuna üks ja sama vastaja võib kuuluda mitmesse gruppi (samas kui näiteks soo või rolli puhul saab vastaja kuuluda vaid ühte gruppi) ja seega ei moodusta tabelis toodud väitega nõustunute osakaalud kokku 100%. Seetõttu võib ka tekkida olukord, et politsei, prokuratuuri ja kohtuga kokkupuutunute gruppides kõigis on väitega nõustunute osakaalud suuremad kui real „Kokku“. Illustratiivsuse mõttes on lõige „Kokkupuude“ välja toodud peaaegu kõigil joonistel, sealjuures tähistab tärn õiguskaitseasutuse nimetuse juures, et vastava organiga kokkupuutunute ja mittekokkupuutunute vastustes olevad võimalikud erinevused olid statistiliselt olulised. Ühtlasi võiks silmas pidada, et 95% kõigist vastanuist on politseiga kokku puutunud, mistõttu selles lõikes jääb mittekokkupuutunute grupp liiga väikeseks, et oleks võimalik määrata gruppidevahelise erinevuse statistilist olulisust.

„Politseisse avaldust minnes tegema, tuli politseiametnikult solvavaid ja väga isiklikul tasandil etteheiteid ning siis suunati mind teise ametniku juurde ja edasi sujus kõik minule sobival.“

- menetleja pädevus;

„Ebapädeva uurija tõttu olen pidanud ühte asja kaks korda rääkimas käima, sest esimesel korral ei saanud kõik vajalik kirja.“

„Kriminaalasi algatati alles Riigiprokuratuuri edasi kaevates. Ma ei mõista, miks inimese surnukeha juurde ei tule asjaolusid selgitama kriminaalosakonna töötajad, vaid hoopis liikluspolitseinikud“

„Keelebarjäär (menetleja põhikeel - vene keel)“

- vähene usk süüdlase leidmisse;
- infosegadus või -puudus;

„Uurija väitis, et minu suhtes kriminaalasja ei alustata, tegelikult alustas, prokurör saatis teate, et asi on lõpetatud, tegelikult kaotas Prokuratuur lõpetamise dokumendi. Hiljem tuli uuele prokurörile tõestada, et ma pole lammas!“

- ajakulu (sh ootamine), ebasobiv aeg ütluste andmiseks (kellelegi ei sobi tööaeg, teisele vaba aeg);

„Pidev istungitel käimine, kuhu süüalune ei tule on kulukas ajalises ja rahalises ja ratsionaalses mõttes.“

„Avalduse tegemine võttis väga kaua aega, keegi vastuvõtust ei teenindanud [kannatanut] vähemalt tund aega.“

- bürokraatia.

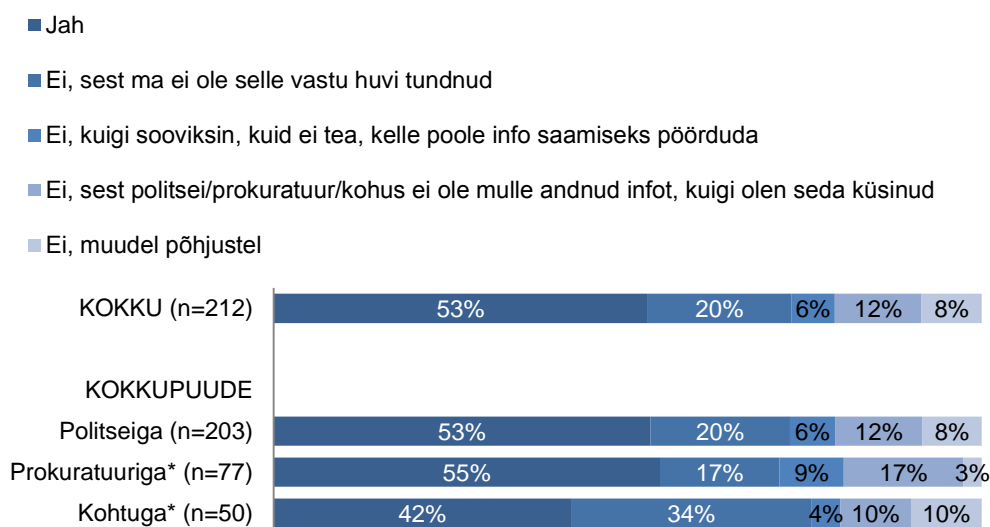
Kuigi 84% küsitletutest väitis, et neil ei tekkinud politsei, prokuratuuri või kohtuga seoses mingeid probleeme³⁵, on potentsiaalselt sarnase juhtumi esinedes uuesti nimetatud institutsioonide poole pöördujaid veidi vähem – 78% kõigist uuringus osalenuitest. Uuringu raames toimunud ümarlaul märkis ka sotsiaalkindlustusameti ohvriabi osakonna juhataja Ene Päll, et tema kogemuse kohaselt pöörduvad perevägivalla ohvrid järgmise samalaadse juhtumi toimudes pigem ohvriabi, mitte enam politsei poole. Politseisse on nad võib-olla nõus minema ainult koos tugiisikuga (nt ohvriabi töötajaga). Soo, rahvuse, vastaja rolli või menetletava juhtumi liigi (kuri- või väärtegu, isiku- või varavastane) lõikes statistiliselt olulisi erinevusi uuesti õiguskaitseorganite poole pöördumise valmiduses ei olnud.

Ebapiisavat informeeritust peetakse väga oluliseks teisese ohvristumise põhjuseks. See on probleemiks ka Eestis. Vaid 53% vastanuist leidis, et neil on olnud oma asja menetlusprotsessi käigust piisav ülevaade, st 47% leidis, et nad ei ole asja käiguga piisavalt kursis (vt Joonis 4). Statistiliselt olulisi erinevusi tulenevalt vastaja taustast, rollist (kannatanu või tunnistaja) või süüteo liigist ei ilmnenud. Võrreldes Euroopa 2004/2005 ohvriuringuga on infopuudus käesoleva uuringu osaliste seas mõnevõrra suurem: EU ICS andmetel leidis 40% vastanuist, et neile antakse liiga vähe infot (van

³⁵ 72% uuringus osalenuist ei vastanud, kas neil on või ei ole õiguskaitseasutustega kokkupuutumisel probleeme esinenud.

Dijk 2005). Samuti jääb informeerituse tase alla Eesti 2009. a tulemusele, mil saadava info hulka pidas liiga väikeseks 37% vastanuist (Ahven *et al.* 2010).

Neist vastanutest, kes ei ole oma juhtumi käiguga kursis, on paljud põhjusena märkinud, et ei ole ise selle vastu ka huvi tundnud (20% kõigist vastanuist). 6% vastanutest sooviks olla oma kriminaal- või väärteoasjaga kursis, kuid ei tea, kelle poole info saamiseks pöörduda; koguni 12% väitis, et ei ole oma juhtumi käiguga kursis, kuna politsei, prokuratuur või kohus ei ole soovitud infot neile andnud. 8% vastanutest märkis, et ei ole oma juhtumiga kursis muudel põhjustel – n-ö värskel menetlus, teatud informatsiooni ei ole võimalik jagada. Tunnistajad, kes nimetasid „muid“ põhjuseid, leidsid, et nad pole juhtumi käiguga kursis, kuna nad on vaid tunnistajad. Väärteotunnistajatest on menetluse seisuga kursis umbes sama suur osa kui kuritegude kannatanutest – 63%. Huvitav on ka märkida, et neist vastanuist, kes said ankeedi õiguskaitseasutustelt, oli palju suurem osa enda hinnangul menetluse seisuga kursis kui uuringu läbiviijatelt ankeedi saanud vastajatest.

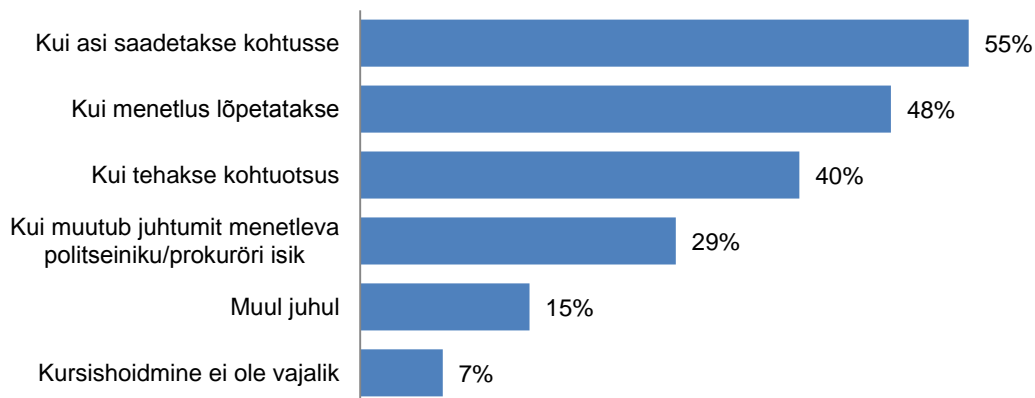
Joonis 4. Kursisolek oma kriminaal- või väärteoasjaga

* Õiguskaitseasutusega kokkupuutunute ja mittekokkupuutunute lõikes esines statistiliselt oluline erinevus.

Üle poole (55%) vastanutest arvas, et kannatanu või tunnistaja informeerimine on oluline, kui asi saadetakse kohtusse, veidi vähem (48%) leidis, et menetluse käigust on oluline informeerida siis, kui menetlus lõpetatakse. Kannatanu või tunnistaja informeerimist kohtuotsuse tegemisest pidas oluliseks 40% vastanutest ning 29% pidas informeerimist oluliseks juhtumit menetleva politseiniku või prokurööri vahetumise korral. Vaid vähesed (7%) arvasid, et menetluse käiguga kursishoidmine ei ole vajalik (vt Joonis 5). 15% märkis, et lisaks eelpoolnimetatud põhjustele peaks kannatanut või tunnistajat informeerima ka muudel juhtudel. Paljud neist leidsid, et kannatanut või tunnistajat peaks pidevalt hoidma kursis asjade käiguga ja erinevate muudatustega, mitte vaid teatud etappides.

„Tahaksin pidevalt uurimise käiguga kursis olla.“

Lisaks toodi välja, et informeerimine on vajalik ka juhul, kui menetlus seiskub, kui tabatakse kuriteo korda saatnud isik või kui asi saadetakse prokuratuuri. Mõnel juhul leiti ka, et tunnistaja informeerimine menetluse seisust ei ole üldse vajalik.

Joonis 5. Menetluse etapid, mil on oluline kannatanute/tunnistajate informeerimine menetluse seisust (n=242)³⁶

Ligi kolmandik vastajatest pidas **käimasoleva menetlusega seotud ajakulu** liiga suureks, kohtuga kokkupuutunuist nõustusid väitega lausa pooled vastanutest. Mitte-eestlastest vastanute seas oli väitega nõustujaid tunduvalt rohkem kui eestlaste hulgas (siiski ei olnud erinevus statistiliselt oluline). Kaks viiendikku vastanutest on pidanud oma **ütlusi politseile/prokuratuurile/kohtule mitu korda üle kordama**. Sagedamini nõustusid väitega prokuratuuri ja kohtuga kokkupuutunud (umbes pooled mõlemas rühmas vastanuist). Oluline erinevus on vastaja rolli lõikes – kui tunnistajatest on pidanud ühte ja sama korduvalt kirjeldama 34%, siis kannatanutest 46%. Teine oluline erinevus seisneb selles, et juhtunut on pidanud korduvalt kirjeldama rohkem kuriteo- kui väärteomenetlusega seotud vastajad (41% vs 29% vastanuist), mis on ka ootuspärane, sest kuriteomenetluse kaasatud vastajatest neljandik olid kohtuga kokku puutunud, millisel juhul on juhtunu korduv kirjeldamine risküsitluse käigus tavapärane nähtus.

Rohkem kui kolmandiku vastanute jaoks on **ütluste andmine raske, kuna tuletab meelde juhtunuga seotud ebameeldivusi**. Nagu oodata võis, oli see oluliselt suurem probleem kannatanute jaoks, kellest nõustus väitega 45%, samas kui tunnistajatest vaid 30%³⁷. Oluline oli erinevus süüteo liigi lõikes – isikuvastaste süütegude menetluses osalevad vastanud nõustusid ootuspäraselt väitega keskmisest tunduvalt rohkem (47%). Samas varavastaste süütegude menetluses osalejad nõustusid väitega keskmisest vähem (30%). Oluline oli ka erinevus soo lõikes: kui meestest nõustus väitega 29%, siis naistest lausa 46%. Need vastused on ka mõnevõrra seotud, kuna isikuvastaste kuritegude menetluse osalistest pea kaks kolmandikku olid naised, varavastaste kuritegude menetluse osalistest aga peaaegu sama suur osa mehed.

Karistuse õiglus on kannatanutele ja tunnistajatele oluline, andes samal ajal selge signaali ka ühiskonnale. Veidi üle 60% vastanuist usub, et süüdlane saab lõpuks õiglase karistuse. Mitte-eestlased on selles märksa rohkem veendunud kui eestlased ning kuriteomenetluses osalejad tunduvalt rohkem kui väärteomenetluses osalejad. Keskmisest tunduvalt rohkem usuvad süüdlasele õiglase karistuse määramisse isikuvastaste süütegude menetlusega seotud vastajad – 74% vastanuist, mis on ka statistiliselt oluline erinevus. Siinkohal tuleb tähelepanu juhtida asjaolule, et hinnangut küsiti üldiselt (väide oli sõnastatud kui „Usun, et süüdlane saab õiglase karistuse“), konkreetsesimeerimata neil juhtudel, mil väitega ei nõustutud, kas arvatakse, et karistus on liialt leebe või liialt karm. Sestap ei saa tulemuste alusel järeldada, kas õiguskaitsesutuste tööd hinnatakse pigem liiga leebeks või karmiks.

³⁶ Võimalik oli valida mitu vastusevarianti

³⁷ Erinevus ei olnud statistiliselt oluline käesolevas raportis kasutatud usaldusnivool 95%, ent muutuks oluliseks usaldusnivoo 90% puhul.

Lisaks teise ohvristumise allikatele küsiti uuringu käigus arvamust ka mitmete teiste aspektide kohta. Valdav enamik vastanuist (peaaegu 90%) tunneb **kohustust teha politsei/prokuratuuri/kohtuga igakülgsest koostööst**. Kannatanute ja tunnistajate lõikes on tulemus praktiliselt sama (väitega nõustus vastavalt 89% ja 87%).

Üheks oluliseks küsimuseks on **ütluste andmise keerukus ja sellega kaasnevad kulud**. Pooled vastanuist leidsid, et neil on keeruline käia ütluste andmiseks tööajal töölt ära. Sealjuures vastanute hulgas oli see võrreldes politseiga kokkupuutunudega märgatavalt suuremaks probleemiks prokuratuuri või kohtuga kokkupuutunud vastajate seas (väitega nõustus ca kaks kolmandikku vastanuist). Pisut keerulisemaks pidasid tööajast ütlusi andmas käimist naised. Samuti oli väitega nõustujaid rohkem muust rahvusest vastajate kui eestlaste seas ning kannatanute seas rohkem kui tunnistajate hulgas. Teisalt tuleb märkida, et need erinevused ei olnud statistiliselt olulised.

Ütluste andmisega seotud kulutuste hüvitamine motiveeriks 43% vastanutest nende enda hinnangul rohkem menetlusprotsessis osalema. Pisut enam motiveeriks see mehi. Selgelt eristub, et varavastaste süütegude menetlusprotsessi osalisi motiveeriks kulude hüvitamine rohkem kui isikuvastaste vm süütegude puhul. Tabel 2 iseloomustab vastanute nõustumist eelnimetatud väidetega³⁸.

---

³⁸ Tähelepanu tuleb kogu raporti ulatuses pöörata sellele, et lõige „Kokkupuude“ ei sarnane teiste lõigetega, kuna üks ja sama vastaja võib kuuluda mitmesse gruppi (samas kui näiteks soo või rolli puhul saab vastaja kuuluda vaid ühte gruppi) ja seega ei moodusta tabelis toodud väitega nõustunute osakaalud kokku 100%. Seetõttu võib ka tekkida olukord, et politsei, prokuratuuri ja kohtuga kokkupuutunud gruppides kõigis on väitega nõustunute osakaalud suuremad kui real „Kokku“. Rahvuse gruppide puhul tuleb märkida, et tegelikult on neid kolm – eestlased, muude rahvuste esindajad ning need, kes ei olnud rahvust märkinud. Süüteo liigi lõikes oli samuti neid, kes ei olnud vastust märkinud. Kuna aga selle grupi vastanute väljatoomine sisuliselt midagi ei anna, ei ole seda ka tabelitesse ega joonistele kantud.

Tabel 2. Üldised kogemused seoses menetlusprotsessiga (% vastanutest, kes olid antud väitega nõus või pigem nõus, N=242)

	Tööajast ütluste andmiseks töölt ärakäimine on minu jaoks keeruline	Ütluste andmisega seonduvate kulude hüvitamine motiveeriks mind menetlusprotsessis rohkem osalema.	Mul on olnud piisav ülevaade minu asja menetlusprotsessi käigust.	Usun, et süüdlane saab õiglase karistuse.	Tunnen kohustust teha politsei/prokuratuuri/kohtuga igakülgset koostööd (näiteks anda ütlusi).	Olen pidanud korduvalt juhtunud politseinikule/prokuröri/kohtunikule kirjeldama, sama üle kordama.	Ütluste andmine on minu jaoks raske, sest see tuleb taas juhtunuga seotud ebameeldivusi meelde.	Käimasoleva menetlusega seotud ajakulu on minu jaoks liiga suur.
KOKKU	52%	43%	51%	61%	88%	40%	38%	32%
KOKKUPUUDE								
Politseiga	51%	*44%	*52%	61%	89%	*42%	38%	32%
Prokuratuuriga	63%	48%	54%	63%	94%	*53%	47%	35%
Kohtuga	64%	49%	48%	61%	92%	47%	29%	*50%
ROLL								
Kannatanu	54%	44%	48%	65%	89%	46%	45%	35%
Tunnistaja	49%	41%	52%	57%	87%	34%	30%	29%
SUGU								
Mees	47%	*48%	53%	59%	86%	*38%	*29%	29%
Naine	56%	*37%	50%	63%	90%	*42%	*46%	34%
RAHVUS								
Eestlane	49%	45%	49%	58%	89%	40%	36%	28%
Muu	58%	36%	60%	69%	85%	45%	46%	44%
JUHTUM								
Kuritegu	52%	41%	49%	65%	89%	*41%	36%	31%
Väärtegu	45%	48%	58%	50%	72%	*29%	43%	29%
SÜÜTEO LIIK								
Isikuvastane	48%	*36%	58%	*74%	90%	45%	*47%	28%
Varavastane	56%	*48%	53%	*57%	88%	39%	*30%	31%
Muu	45%	*31%	33%	*46%	86%	34%	*40%	44%

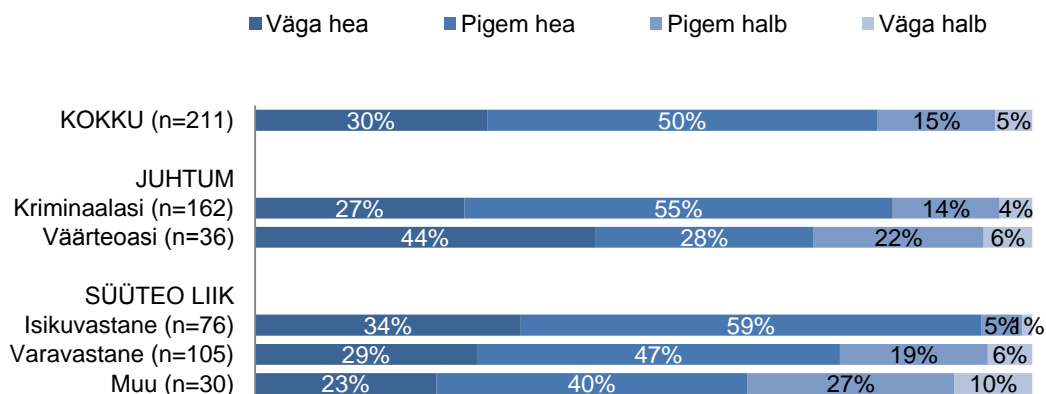
Märkus: statistiliselt olulised erinevused gruppide lõikes (usaldusnivool 95%) on märgitud tärniga*.

4.3. Rahulolu õiguskaitseasutuste tööga

4.3.1. Rahulolu politsei tööga juhtumi menetlemisel

Saamaks ülevaadet kannatanute ja tunnistajate kogemustest kokkupuutes politseiga, paluti vastanutel, kes olid oma juhtumi raames politseiga kokku puutunud, anda omapoolne hinnang politsei tööle antud menetluse raames. Üldiselt hindasid vastajad politsei tööd heaks, seejuures väga heaks hindas politsei tööd kolmandik ning pigem heaks pooled politseiga kokkupuutunud vastanute. Võrdluseks, 2004/2005 rahvusvahelise kuriteohvrite uuringu (*International Crime Victims Survey*) ja Euroopa kuriteo- ja turvalisuse uuringu (*European Survey on Crime and Safety*) 2004/2005 tulemuste kokkuvõtetest nähtus, et Eestis oli neil aastatel politsei tegevusega rahul vähem kui 30% kannatanutest (2004. aasta Ohvriuuringu ... 2005)³⁹. 2009. aasta ohvriuuringu raportis on mainitud, et ohvrite rahulolu politsei tööga kasvas märkimisväärselt, jäädes sõltuvalt kuriteoliigist 34% ja 72% vahele (keskmist rahulolu määra ei olnud välja toodud) (Ahven *et al.* 2010).

Statistiliselt olulisi erinevusi politsei töö hinnangutes tulenevalt vastaja soost, rahvusest, tema rollist kannatanu või tunnistajana ei esinenud. Küll aga hindasid need, kelle puhul oli tegemist kriminaalajaga, politsei tööd kõrgemalt kui need, kes olid kaasatud väärteoasja menetlemisse – politsei tööd hindas heaks⁴⁰ vastavalt 82% ja 72% (vt Joonis 6). Samas neid, kes olid politsei tööga väga rahul, oli väärteoasjaga seotud vastajate seas suhteliselt rohkem. Samuti ilmnedid erinevused süüteo liigi lõikes. Praktiliselt kõik isikuvastaste süütegude menetluses osalevad vastajad hindasid politsei tööd heaks (93%), varavastaste süütegude puhul kolmveerand vastanuist ning muude süütegude puhul vaid pooled. Statistiliselt oluline erinevus esines ka selle lõikes, kas vastaja oli ankeedi saanud õiguskaitseasutuste esindajalt või uuringu läbiviijatelt: esimesel juhul oli politsei tööga rahul 86%, teisel juhul 73% vastanuist.

Joonis 6. Politseiga kokkupuutunute hinnang politsei tööle antud menetluse raames

Kannatanud ja tunnistajad, kes olid oma juhtumi raames kokku puutunud politseiga ning hindasid politsei tööd menetluse raames väga heaks või pigem heaks, tõid põhjendustena eelkõige välja politsei operatiivset tegutsemist ning professionaalset ja viisakat käitumist.

„Politsei saabus kiiresti sündmuskohale, toimetas sündmuskohal operatiivselt ja julgustas kirjutama politseile juhtunu kohta avaldust.“

„Kõik tehti kiiresti ja professionaalselt.“

³⁹ Kuigi ohvriuuringus ei osalenud vastupidiselt käesolevale uuringule tunnistajad, saab tulemusi informatiivsuse mõttes (ent siiski mitte üks-ühele) kõrvutada, kuna käesolevas uuringus ei ilmnenu, et kannatanute ja tunnistajate hinnangutes oleks statistiliselt oluline erinevus.

⁴⁰ Andsid hinnangu „väga hea“ ja „pigem hea“.

Lisaks töid politsei tööle hea hinnangu andnud põhjendustena välja, et politsei oli mõistev, tähelepanelik, kohusetundlik ning abivalmis.

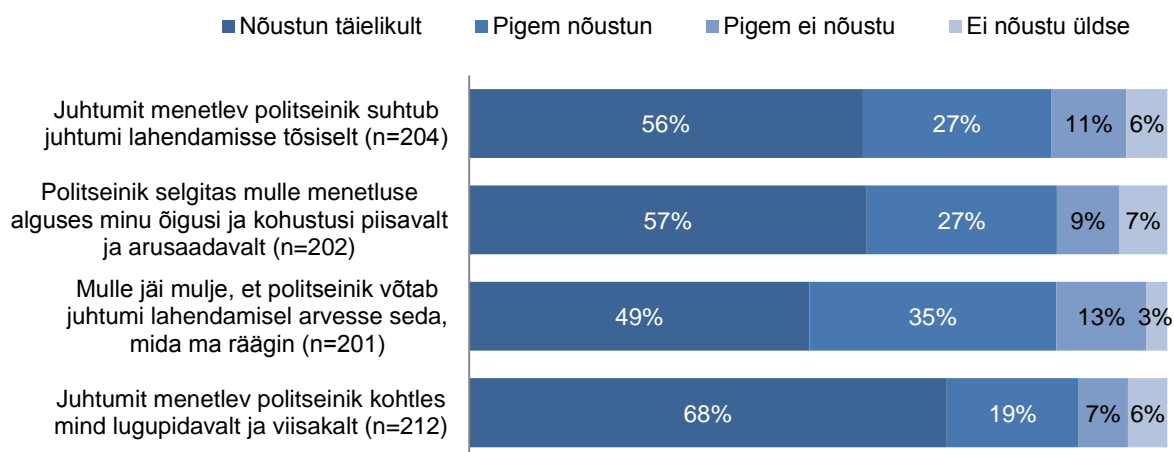
„Suurepärane mõistmine uurija poolt.“

„Väga viisakas ning asjalik tegutsemine/suhtumine on olnud; kõik vajalik (minu küsimused) seletatakse ära.“

Üldiselt head hinnangut politsei tööle näitab ka see, et paludes vastanutel hinnata erinevate küsimustikus esitatud väidete õigsust, võttes aluseks viimase kohtumise asja menetleva politseinikuga, nõustuti üldiselt väidetega, mis näitasid politseinike positiivsest küljest (vt **Error! Reference source not found.**). Näiteks nõustus 87%⁴¹ politseiga kokkupuutunud vastanutest väitega, et juhtumit menetlev politseinik kohtles teda lugupidavalt ja viisakalt ning 83% nõustusid väitega, et juhtumit menetlev politseinik suhtub juhtumi lahendamisse tõsiselt. Siinjuures on aga oluline pöörata tähelepanu asjaolule, et antud väidetega nõustusid enam need vastanud, kes täitsid ankeete, mis olid jagatud õiguskaitseasutuste poolt – 95% nõustus, et politseinik kohtles teda lugupidavalt ja viisakalt ning 90% nõustus, et juhtumit menetlev politseinik suhtub juhtumi lahendamisse tõsiselt. Võrdluseks kannatanutest ja tunnistajatest, kes täitsid küsitluse läbiviijate poolt jagatud ankeete, nõustus antud väidetega vastavalt 80% ja 75%.

Väitega, et politseinik selgitas neile menetluse alguses nende õigusi ja kohustusi piisavalt ja arusaadavalt, nõustus 84% vastanutest. Positiivne on ka see, et 84% vastanutest on arvamusel, et politseinik võtab juhtumi lahendamisel arvesse seda, mida kannatanu või tunnistaja talle rääkis. Statistiliselt olulisi erisusi antud väidete juures tulenevalt vastaja sotsiaal-demograafilistest tunnustest või menetluses olevast juhtumist ei esinenud.

Võrdluseks võib siinkohal välja tuua 2011. aastal Politsei- ja Piirivalveameti poolt läbiviidud avaliku arvamuse uuringu, mis käsitles elanike hinnangut politseinike ja piirivalvurite tööle. Samaselt käesoleva uuringuga olid ka viidatud uuringu tulemusel politseile antud hinnangud üldiselt head. Nimelt oli politsei tööga rahul 64% vastanutest, kes olid viimase 12 kuu jooksul ohvriks langenud, politsei ametialaste oskustega oli rahul 65% ohvritest ning politsei suhtlemisoskusega jäi rahule 86%. (Elanike hinnangud ... 2011) Viimane näitaja on suurusjärgult kooskõlas käesoleva uuringu tulemustega.

Joonis 7. Politseiga kokkupuutunute hinnangud politsei tegevusega seotud positiivsetele väidetele

Inimeste hinnang politsei tööle sõltus ka sellest, kas vastanu tundis, et tema juhtumiga tegeleti või et juhtum on lahenenud neile positiivselt, mis tähendab siinkohal eelkõige seda, et kurjategija(d) on

⁴¹ „nõustun täielikult“; „pigem nõustun“

tabatud, teda/neid on kannatanu/tunnistaja arvates ka õiglaselt karistatud ning varguste korral on vara tagasi saadud.

„Sest asja siiski uuritakse ja kuulatakse tunnistajaid üle.“

„Uuris inimest, kes oli näha, et asjaga on aktiivselt tegeletud.“

„Ma arvan, et isik, kes pani minu suhtes toime halv tegusid, sai õiglaselt karistatud.“

Nimetatud aspektide olulisust politsei töö hinnangule tõendab ka asjaolu, et need uuringus osalenud (42 vastajat, kes olid politseiga kokku puutunud), kes hindasid politsei tööd halvaks (andis hinnangu „pigem halb“ või „väga halb“), tõid peamiselt põhjendustena välja, et nende juhtumiga ei ole nende arvates piisavalt tegeletud ning kurjategijaid ei ole tabatud või ei ole nad saanud õiglast karistust.

„Sest õiglust ju jalule ei seatud. Inimesed (~10) jäid oma varast ilma, pätt jalutab tänaseni vabaduses. [Kannatanuid] vintsutati ütluste ja tunnistuste andmiseks edasi-tagasi ning pidid nägema, kuidas pätt kohturuumist vabaks lasti.“

„Umbes pool kuud läks mööda, kui öeldi, et menetlus on lõpetatud ning seega ei tegeletud sellega minu arust piisavalt.“

Uuringutulemused on kooskõlas ICVS ja EU ICS 2004/2005 ning Eesti 2009. a ohvriuringu tulemustega, kus politseiga rahulolematuse põhjustena tõid ohvrid Eestis samuti välja asjaolu, et politsei kas ei leidnud kurjategijat või ei võtnud kurjategijat kinni. Teiseks oluliseks põhjuseks toodi asjaolu, et politsei ei saanud kätte omandit. Röövimise ohvrite seas põhjustas rahulolematust enim see, et politsei polnud asjast huvitatud (2004. aasta Ohvriuring Eestis ... 2005; Ahven *et al.* 2010).

Käesolevas uuringus hindasid kannatanud ja tunnistajad politsei tööd lisaks eelnevale halvaks veel seetõttu, et leiti, et sündmuskohal ei uuritud asja piisavalt, politsei suhtumine oli halb ja mõistmatu ning käituti ebaviisakalt, mis tekitas vastanus tunde, et tehakse politseile oma murega vaid tüli. Lisaks toodi mõnel juhul välja, et kuigi vastanuga lubati ühendust võtta, seda ei tehtud või tehti seda nende arvates liigse hilinemisega.

„Menetlustoimingud olid puudulikud, ei võetud näpujälgi ega tunnistusi naabritelt. Hoiak oli tõrjuv ja süüdistav. Menetlus lõpetati summa väiksuse tõttu.“

„Blankett, mille esitasime, selle üle naerdi, ülekuulaja muutus isiklikuks ja tegi tobedaid nalju.“

„KR [Kriminaal-]asja venimine, aeglane menetlemine ja kannatanu kohtlemine kurjategijana, tundub, et kannatanu on politseile "tüli" teinud, et avalduse asja uurimiseks andnud.“

Negatiivsete külgede väljatoomisel on oluline uurida ka vastanute hinnanguid väidetele, mis käsitlesid eelkõige ebameeldivusi, mida kannatanud ja tunnistajad võisid olla kogunud menetluse käigus politseiga kokku puutudes (vt Joonis 8). Kõige murettekitavam on see, et 23% kannatanutest/tunnistajatest⁴² nõustus väitega, et ütlusi andes tekkis neil tunne, nagu oleksid nad ise kurjategijad ning 22% nõustus väitega, et menetlev politseinik arvab, et kannatanu/tunnistaja on ise juhtunud süüdi. Vastustes oli üpris suur erinevus sõltuvalt sellest, kas ankeet saadi õiguskaitseasutustelt või küsitluse läbiviijate käest: esimesel juhul nõustus kummagi väitega vastavalt 16% ja 15% vastanuist, teisel juhul 29% ja 26% vastanuist.

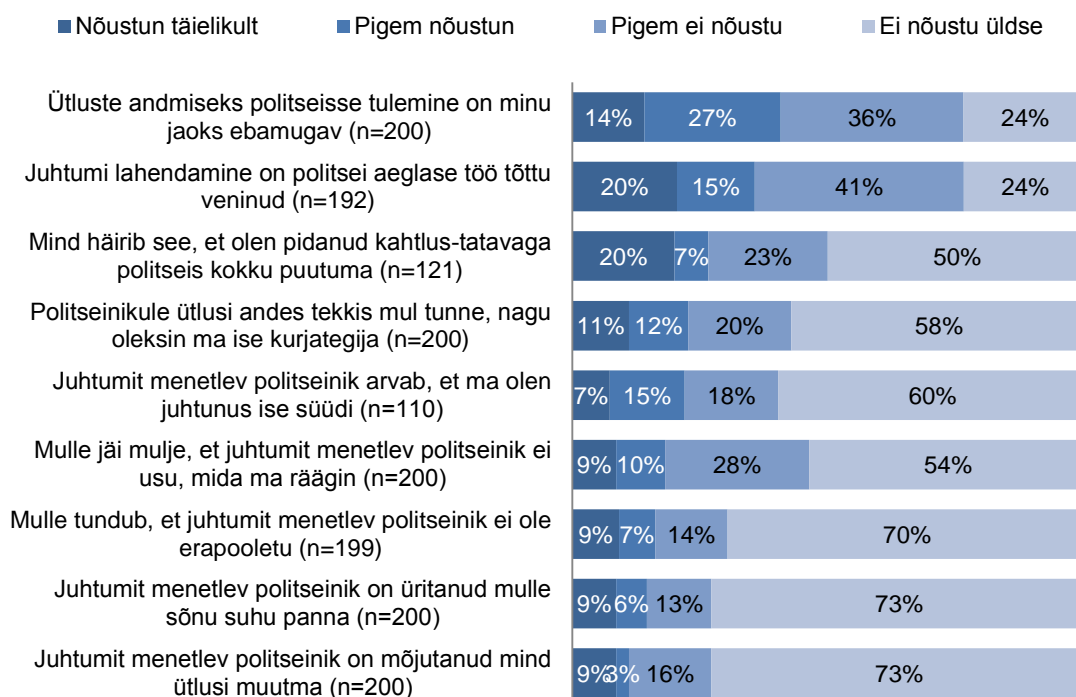
19%-l jäi mulje, et juhtumit menetlev politseinik ei uskunud, mida kannatanu või tunnistaja neile rääkis, sealjuures rohkem nõustusid selle väitega väärteomenetlemise protsessis osalejad (23% võrreldes 17%-ga kriminaalmenetluses). Juhtumit menetleva politseiniku erapooletuses kahtles aga 16% vastanutest ning 15% nõustus väitega, et juhtumit menetlev politseinik üritas neile sõnu suhu panna,

⁴² Erinevus kannatanute ja tunnistajate vahel oli väike (21% vs 26%).

ehk on esitanud küsimusi stiilis „oli ju nii?“, mitte „kuidas toimus?“. Oluline on ka märkida, et väitega „juhtumit menetlev politseinik on üritanud mulle sõnu suhu panna“ nõustus 20% kannatanutest ja tunnistajatest, kes täitsid küsitluse läbiviijate poolt jagatud ankeete, võrdluseks õiguskaitseasutuste poolt jagatud ankeetidele vastanutest nõustus antud väitega 9%. Samaselt tundub küsitluse läbiviijatelt ankeedi saanud vastajatest tunduvalt suuremale osale (24%), et juhtumi menetleja ei ole erapooletu (õiguskaitseasutuste käest ankeedi saanud vastajatest ainult 8%).

12% nõustus väitega, et juhtumit menetlev politseinik on mõjutanud neid ütlusi muutma, kusjuures jällegi esines statistiliselt oluline erinevus tulenevalt sellest, kas täideti õiguskaitseasutuste või küsitluse läbiviijate poolt jagatud ankeete – viimase puhul nõustus väitega 17%, seevastu õiguskaitseasutuste poolt jagatud ankeedile vastajatest nõustus väitega vaid 7%.

Kannatanutes ja tunnistajates on tekitanud ebamugavust ka ütluste andmiseks politseisse minemine, kuna antud asutus asub nende elukohast kaugel või on sinna saamine raskendatud näiteks halva transpordiühenduse tõttu – antud väitega nõustus 41% politseiga kokkupuutunud uuringus osalenutest. Lisaks ebamugavusele, mida võib tekitada politseisse kohaletulemine, võib kannatanuid ja tunnistajaid häirida ka kahtlustatavaga kokkupuutumine politseis. Rohkem kui veerand vastanutest, kes on politseiga oma menetluse raames kokku puutunud, nõustusid väitega, et politseis ütlusi andmas käies häiris neid see, et nad pidid seal kokku puutuma süüdistatavaga. Samuti on probleemiks menetluse venimine – iga kolmas, kes oli politseiga käimasoleva menetluse raames kokku puutunud, leidis, et juhtumi lahendamine on politsei aeglase töö tõttu veninud.

Joonis 8. Politseiga kokkupuutunud hinnangud politsei tegevusega seotud negatiivsetele väidetele

Ajakulu ning aeglane menetlus toodi välja ka peamiste aspektidena, mis häirib kannatanuid ja tunnistajaid politsei töös nende praeguse asja menetlemise protsessis kõige rohkem.

„Kohale jõudmise aeg – läheb kaua aega!“

„Ajakulu seoses ütluste andmisega, avalduse esitamisega.“

Samuti häiris vastajaid asjaolu, et nende arvates ei tegeletud nende juhtumiga piisavalt. Antud muljet võib aga põhjustada ka asjaolu, et kannatanud ja tunnistajad ei tunne, et neid hoitaks asjaga piisavalt kursis.

„Mulle tundub, et minuga seotud juhtumiga ei tegelda piisavalt tõsiselt.“

„See sama passiivsus - oleks, mida uurida, aga paistab, et juhtum ei ole prioriteet/atraktiivne vms.“

„Häirib teadmatus menetluse arengu kohta.“

Häiriva aspektina politsei töö juures toodi mõnel juhul välja ka see, et kannatanul või tunnistajal ei ole informatsiooni selle kohta, milline on protsessi edasine kulg.

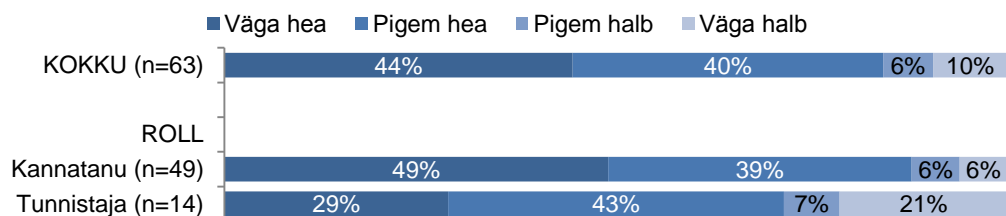
„Väga raske on saada informatsiooni menetluse edenemise kohta.“

„Kuna varasem kogemus puudub, siis kohati jäi pisut arusaamatuks, kuidas protsess kulgeb.“

„[Häirib] see, et puudub info asja edasise käigu kohta.“

4.3.2. Rahulolu prokuratuuriga juhtumi menetlemisel

Sarnaselt politseile paluti ka menetluse raames prokuratuuriga kokkupuutunud hinnata prokurööri tööd. Hinnangud on üldiselt positiivsed – 44% prokuratuuriga kokkupuutunud vastanutest hindas prokurööri tööd menetluse raames väga heaks ning 40% heaks. Seega oldi prokuratuuriga isegi veidi suuremal määral rahul kui politseiga (mõnevõrra rohkem neid, kes vastasid „väga hea“). Prokurööri tööga ei jäänud rahule⁴³ 16% vastanutest (vt Joonis 9). Siinkohal ei esinenud statistiliselt olulisi erinevusi hinnangutes tulenevalt vastajate sotsiaal-demograafilistest näitajatest, küll aga jäi kannatanutest võrreldes tunnistajatega suurem osa prokurööri tööga rahule (vastavalt 88% ja 72%).

Joonis 9. Prokuratuuriga kokkupuutunute hinnang prokurööri tööle antud menetluse raames

Prokuratuuriga kokkupuutunud kannatanud ja tunnistajad, kes hindasid prokurööri tööd heaks⁴⁴, põhjendasid oma hinnangut sellega, et prokurör oli konkreetne, põhjalik, professionaalne ning suhtus kannatanusse või tunnistajasse lugupidamisega ja viisakalt. Samuti oli hea hinnangu aluseks siin see, et vastaja tundis, et tema juhtumit võeti tõsiselt ning sooviti leida parim lahendus kannatanu seisukohast lähtudes.

„Suhtuti minusse väga lugupidavalt“

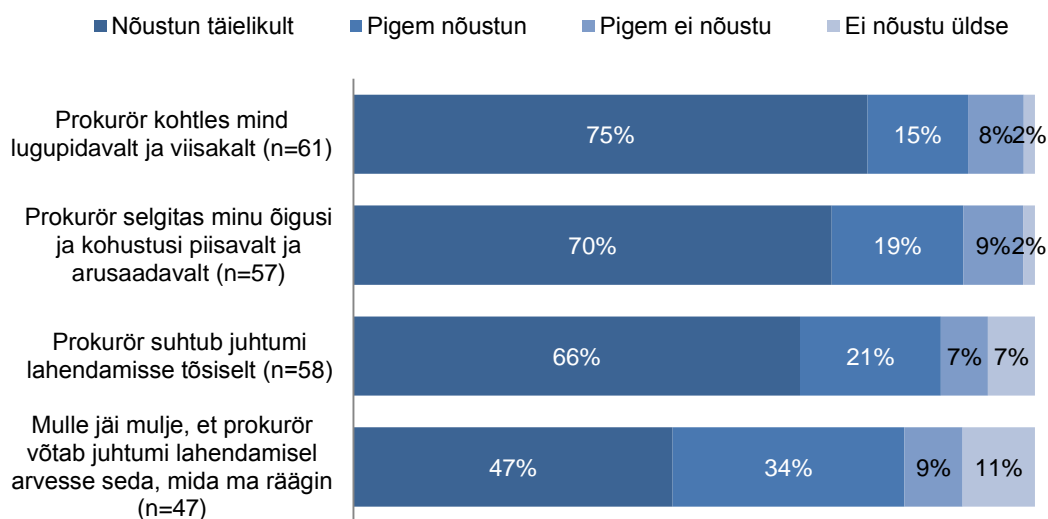
„Inimene tundus pädev ja paistis hoolivat juhtumist“

„Töötas minu poolt ning üritasime koos parima lahenduse leida“

⁴³ Andsid prokurööri tööle hinnangu „pigem halb“ või „väga halb“

⁴⁴ Andsid hinnangu „väga hea“ või „pigem hea“

Eelnevat kinnitab ka see, et küsitluses esitatud väidetega, mis seonduvad positiivsete kogemustega, nõustus enam vastanuid, kes olid prokuratuuriga oma juhtumi raames kokku puutunud. Kõige enam nõustuti⁴⁵ väitega, et prokurör kohtles vastajat lugupidavalt ja viisakalt (90%); samuti et prokurör selgitas kannatanule/tunnistajale tema õigusi ja kohustusi piisavalt ja arusaadavalt (89%). 87% prokuratuuriga kokkupuutunutest nõustusid väitega, et prokurör suhtub juhtumi lahendamisse tõsiselt ning 81% jäi mulje, et prokurör võtab juhtumi lahendamisel arvesse seda, mida kannatanu või tunnistaja talle rääkis (vt Joonis 10). Siinkohal ei saanud vastajate arvu vähesuse tõttu välja tuua statistiliselt olulisi erinevusi sõltuvalt vastajate või süüteo taustast.

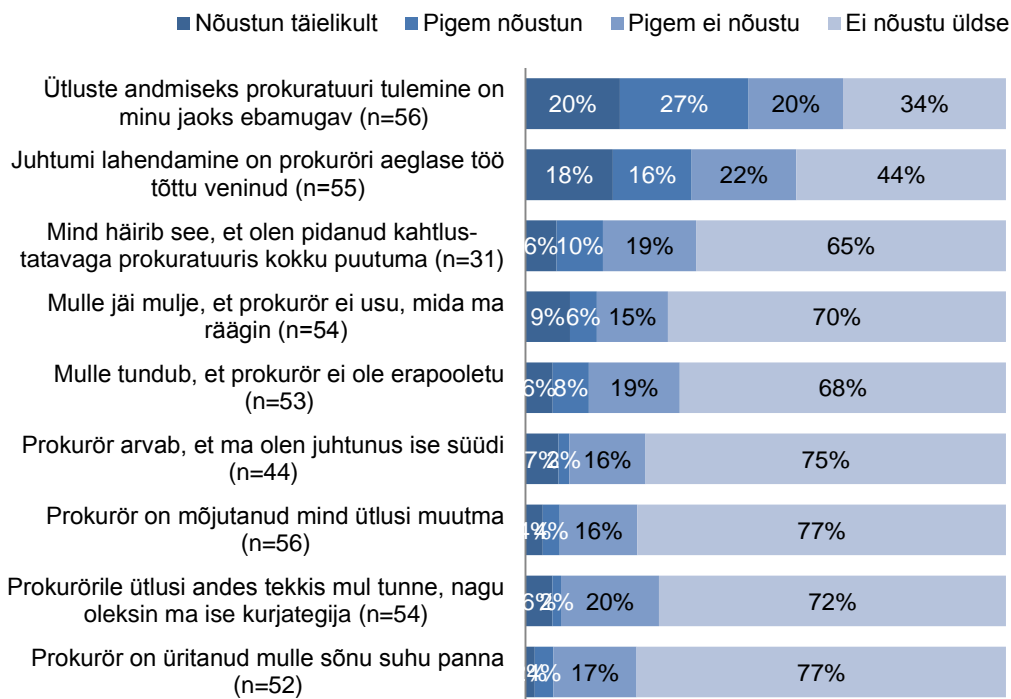

Joonis 10. Prokuratuuriga kokkupuutunute hinnangud prokuröri tegevusega seotud positiivsetele väidetele

Negatiivsete kogemuste poolelt nõustusid prokuratuuriga kokkupuutunud enam väidetega, et juhtumi lahendamine on prokuröri aeglase töö tõttu veninud (32%) ning et ütluste andmiseks prokuratuuri tulemine on nende jaoks ebamugav (47%) (vt Joonis 11).

Positiivne on see, et ülejäänud negatiivsete aspektidega seonduvatest väidetest igauhega nõustus alla viiendiku vastajatest, kes olid menetluse raames prokuratuuriga kokku puutunud. Näiteks nõustus vaid 15% sellega, et neile on jäänud mulje, et prokurör ei usu, mida nad räägivad, 13% nõustus sellega, et prokurör ei olnud nende arvates erapooletu. Alla 10% nõustus väidetega, mille kohaselt prokurör arvab, et kannatanu või tunnistaja on ise juhtunud süüdi (9%), prokurör on mõjutanud neid ütlusi muutma (7%), prokurörile ütlusi andes tekkis neil tunne nagu oleksid nad ise kurjategijad (7%) või on prokurör üritanud kannatanutele või tunnistajatele sõnu suhu panna ehk küsinud suunavaid küsimusi (6%). 16% vastanutest nõustus väitega, et neid häirib see, et nad on pidanud kahtlustatavaga prokuratuuris kokku puutuma. Antud väidetega nõusolek ei erinenud statistiliselt oluliselt tulenevalt vastaja taustast või süüteo liigist.

⁴⁵ „nõustun täielikult“ või „pigem nõustun“

Joonis 11. Prokuratuuriga kokkupuutunute hinnangud prokuröri tegevusega seotud negatiivsetele väidetele

Juhtumi venimine on üheks suuremaks probleemiks, mida kinnitab ka korduv menetluse aegluse välja toomine prokuratuurile üldise negatiivse hinnangu andmise põhjendusena. Lisaks toodi mõnel juhul välja, et juhtumus süüdistati neid kui kannatanut (kuigi väidetega nõustumise järgi ei ole see väga levinud, on probleem sellegipoolest väga oluline) ning nimetati põhjusena ka seda, et prokuröriil puudus juhtumi vastu huvi, kuna tegu ei olnud n-ö atraktiivse juhtumiga.

„Prokuratuuri töö aeglane, menetlus veninud /.../.“

„Sest mind pigem süüdistati, et tahaksin kelleltki ilma asjata raha saada.“

„Neile oli asi ilmselt üks kõikidest asjadest madala väikese tähtsusega.“

Eelpoolnimetatud aspekte nagu menetluse aeglane kulg ja prokuröri ükskõiksus juhtumi suhtes tõid vastanud välja ka kõige enam häirivate asjaoludena prokuröri töös asja menetlemise protsessis. Samuti häiris kannatanud ja tunnistajad prokuröri töös tõik, et prokurör asub pigem kohtualuse poolel.

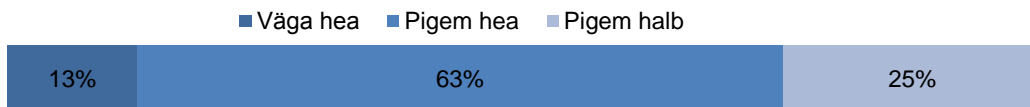
„Kuna prokurör ei ole olnud antud juhtumi uurimise juures, on järelevalve politsei töö üle olnud ebapiisav, samuti ei ole prokurör jõudnud süveneda kõigisse üksikasjadesse.“

„Mingil põhjusel kaitseb ja toetab kohtualust.“

4.3.3. Rahulolu kohtuga juhtumi menetlusel

Oma juhtumi raames kohtuga kokkupuutunud vastanud hindasid üldiselt kohtu tööd antud menetluse raames heaks, seejuures väga heaks hindas kohtu tööd 13% ja pigem heaks 63%, seega hinnangud olid politsei ja prokuratuuriga võrreldes mõnevõrra madalamad. 25% vastanuist leidis, et kohtu töö oli pigem halb. Hinnangut „väga halb“ kohtu tööle kannatanud ja tunnistajad ei andnud (vt Joonis 11). Vastajate tausta ja süüteo liigi lõikes vastuste analüüsimiseks oli vastajaid kõikide kohust puudutavate väidete puhul (st siin ja edaspidi) liiga vähe.

Joonis 12. Kohtuga kokkupuutunute hinnang kohtu tööle antud menetluse raames (n=32)

Vastajad, kes hindasid kohtu tööd heaks, töid põhjendustena välja konkreetsuse ja asjatundlikkuse. Enamasti siinkohal oma hinnangut aga ei põhjendatud.

„Lahendati asi konkreetselt – lühidalt.“

Kohtu tööd pigem halvaks hinnanud kannatanud ja tunnistajad põhjendasid oma hinnangut eelkõige sellega, et protsess oli aeglane ning tuleb mitu korda kohal käia, mistõttu kulub palju aega. Ajakulu töid vastanud välja ka ühe aspektina, mis neid kohtu töös nende praeguse asja menetlemise protsessis kõige enam häirib. Tulemus on kooskõlas uuringu „Elanikkonna suhtumine kohtute töösse“ (2010) järeldusega, mille kohaselt toodi Eesti kohtute puhul kõige sagedamini probleemina esile süsteemi töötamise aeglust, pikalevenivaid protsesse ja kohtute ülekoormatust.

„Kohtuistungeid viiakse pidevalt üle erinevatel põhjustel, kaotatakse väga palju isiklikku aega.“

Ajakuluga seondub ka veel üks kannatanuid ja tunnistajaid häiriv asjaolu kohtu töös, milleks oli kohtuistungite edasilükkamine süüaluse mitteilmumise tõttu ning väljakuulutatud vaheaja ajalisest piirangust mittekiinnipidamine.

„Inimene kutsutakse istungile kohale ütlushi andma, kuid selgub, et kohtualust ei tule /.../. Seadused on väga leebed kurjategijate suhtes.“

„Kohtunik raiskas aega. Lubas vaheajaks 10 min, aga tegi 40 min ilma ütlemata.“

Ühe olulise põhjendusena võib välja tuua ka selle, et tunnistajale/kannatanule tundus, justkui ei suhtuks kohtunik nende juhtumisse tõsiselt.

„Kohtunikule paistis asi nalja tegevast. Jäi mulje, et kannatanute kannatused olid tühised ja ei vääri kompenseerimist, kuna keegi ei saanud surma ega tõsiselt viga.“

Paludes vastajatel märkida, mis neid kohtu töös nende praeguse asja menetlemise protsessis kõige enam häirib, toodi lisaks ajakulule välja ka kannatanute/tunnistajate muljeid, et nende suhtes käituti liialt karmilt, seevastu süüdlasega käituti aga leebelt.

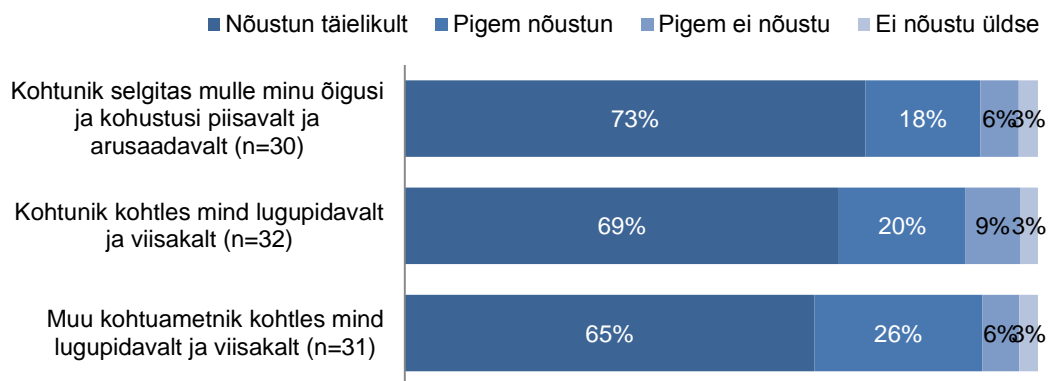
„Süüdistatava suhtes liiga leebe ja kannatanu suhtes liiga karm.“

„Kohtu töötajad on ülbed, käituvad nagu ise oleks kurjategija.“

Negatiivsete külgede väljatoomisel on oluline tähelepanu pöörata ka vastanute hinnangutele väidetele, mis käsitlesid kohtuga kokkupuutunute positiivseid ja negatiivseid kogemusi. Vastajate vähesuse tõttu antud küsimustes ei saa siinkohal välja tuua erisusi tulenevalt vastajate sotsiaal-demograafilisest taustast, kannatanu või tunnistaja rollist või süüteo liigist.

Positiivse külje pealt paluti kannatanutel/tunnistajatel hinnata väidete õigsust, mis puudutas nende kohtlemist. Üldiselt võib öelda, et enamus oma juhtumi käigus kohtuga kokku puutunutest leidis, et kohtunik või mõni muu kohtuametnik kohtles neid lugupidavalt ja viisakalt (antud väidetega oli nõus vastavalt 89% ja 91% kohtuga kokkupuutunud vastanutest⁴⁶) (vt Joonis 13). Positiivne on ka 92% kohtuga kokkupuutunute nõustumine väitega, et kohtunik selgitas kannatanule või tunnistajale nende õigusi ja kohustusi piisavalt ja arusaadavalt.

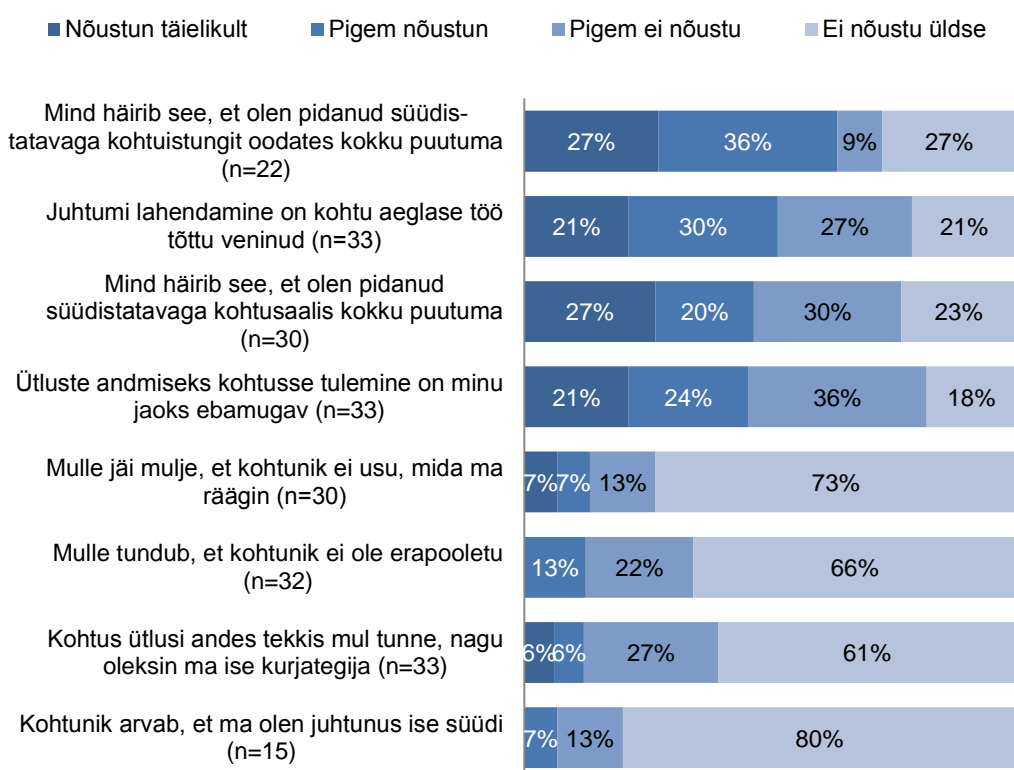
⁴⁶ „nõustun täielikult“ või „pigem nõustun“

Joonis 13. Kohtuga kokkupuutunute hinnangud kohtu tegevusega seotud positiivsetele väidetele

Käsitledes negatiivseid väiteid, pidas suurem osa (63% vastanuist) häirivaks kohtuistungit oodates süüdistatavaga kokku puutumist ning 47% häiris süüdistatavaga kokkupuutumine kohtusaalis. Küllaltki suur osa vastanuist (51%) leidis, et juhtumi lahendamine on kohtu aeglase töö pärast veninud ja 45% jaoks on ütluste andmiseks kohtusse minek ebamugav.

Kolmele vastajale jäi mulje, et kohtunik ei uskunud, mida nad räägivad ning neljale tundus, et kohtunik ei ole erapooletu. Samuti neljal tekkis tunne, nagu oleksid nad ise kurjategijad. Kõige vähem nõustuti väitega, nagu kohtunik arvaks, et kannatanu või tunnistaja ise on juhtunud süüdi (1 vastanu), mida võib lugeda positiivseks tulemuseks (vt Joonis 14).

Joonis 14. Kohtuga kokkupuutunute hinnangud kohtu tegevusega seotud negatiivsetele väidetele

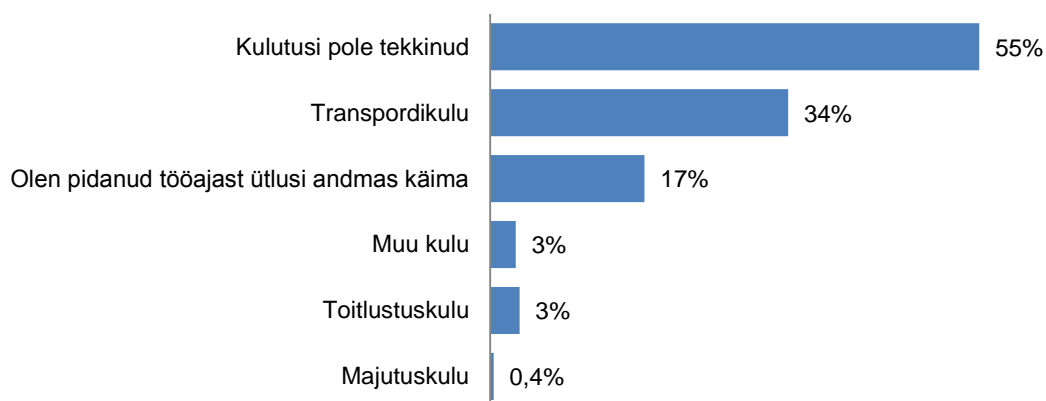
4.4. Kannatanute ja tunnistajate teadlikkus kulude ja kahju hüvitamise, tasuta õigusabi ja ohvriabi võimalustest

4.4.1. Teadlikkus riigipoolse kulude hüvitamise võimalustest

Vastavalt kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusajade menetlusest osavõtjatele tasu maksmise ja kulude hüvitamise korrale hüvitatakse menetlusest osavõtjale, kellele ei säilitata töökohal palka, uurimisasutusse, prokuratuuri, väärteoasja kohtuvälise menetleja juurde või kohtusse kutsumise korral töölt eemalviibitud aja eest tema keskmine palk. Samuti kaetakse tsiviil- ja halduskohtumenetluses ettenähtud toitlustuskulud päevarahaga ning kui menetlus toimub väljaspool menetlusest osavõtja elukohta, hüvitatakse talle sõidu- ja majutuskulud ning makstakse päevaraha. Lisaks makstakse tsiviil- ja halduskohtumenetluses tunnistajatasu.

Kuigi riik pakub kulutuste hüvitamise võimalust, ei kasutata seda võimalust siiski laialdaselt, seejuures väga paljud ei ole antud võimalusest ka teadlikud. Alljärgnevalt käsitletaksegi kannatanute ja tunnistajate teadlikkust kulude kompenseerimise võimalusest, põhjuseid, miks seda vähe kasutatakse ning millised on kannatanute ja tunnistajate peamised kuluallikad.

Üle poole (55%) uuringus osalenutest leidis, et neil ei ole tekkinud seoses ütluste andmisega kulutusi. Need, kel kulutusi tekkis, mainisid eelkõige transpordikulud (34%) ja ka kulutusi, mis tekkisid seetõttu, et ütlusi on tulnud andmas käia tööajast, mistõttu on olnud tarvis teha ületunde, võtta tasustamata puhkusepäev või vähenes töötamata jäänud tundide arvelt palk (17%). Samas oli ka neid vastanuid, kes küll pidid tööajast ütlusi andmas käima, kuid sellega ei kaasnenud tööandjapoolseid „sanktsioone“. Transpordikulud jäid üldiselt vahemikku 2-300 eurot, keskmiseks transpordikuluks oli 25 eurot. Toitlustuskulu märkis ära 3% vastanutest ning antud kulud jäid 3-20 euro vahele, kusjuures enamasti olid kulud siiski 3-5 euro ringis. Üks vastaja märkis, et tal on seoses ütluse andmisega tekkinud ka majutuskulu (vt Joonis 15). Muude kuludena nimetati kulutusi telefonikõnele ja menetlusele sõitmisele, juriidilisi kulusid, vaba aega ning emotsionaalset pinget.

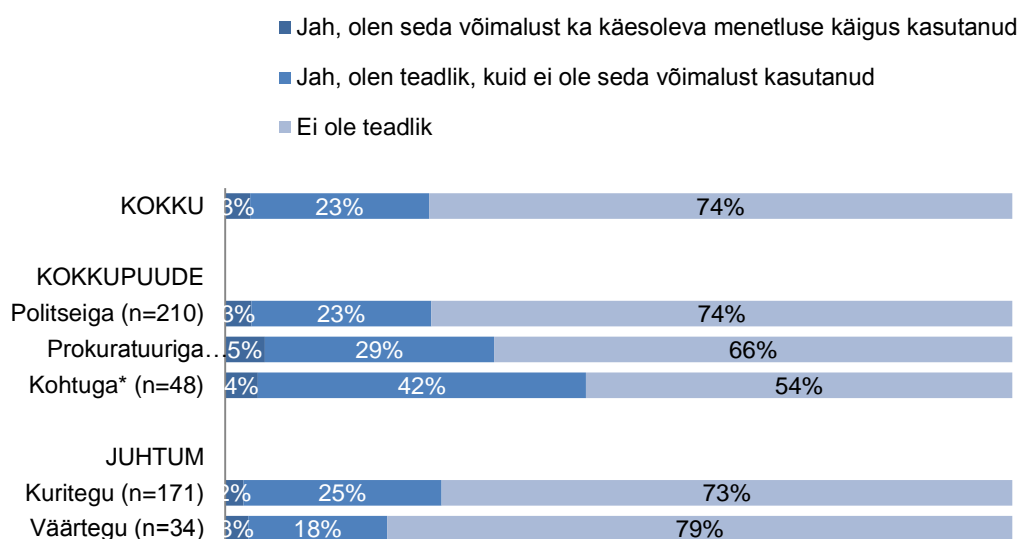

Joonis 15. Ütluste andmisega tekkinud kulutused (n=242⁴⁷)

Üllatava asjaoluna selgus, et enamus (74%) küsitlusele vastanud kannatanutest ja tunnistajatest pole teadlikud, et riik kompenseerib rahaliselt ütluste andmiseks tehtud kulutusi. Väga vähesed (3% vastanutest) on sellest võimalusest teadlikud ning on seda ka käesoleva menetluse käigus kasutanud. Peaaegu veerand on riigi poolt pakutavast tasuta ja kulude hüvitamisest teadlik, kuid ei ole seda võimalust kasutanud (vt Joonis 16). Põhjuseks toodi siinkohal eelkõige välja, et kulud on liialt väikesed (või ei ole neid vastaja arvates olnud), mistõttu ei nähta vajadust kulude hüvitamise taotlemiseks. Samuti ei soovita end avalduse tegemisega koormata või arvatakse, et antud toiming on liialt keeruline. Mõnel juhul ei oldud pakutavat võimalust veel kasutatud, kuna leiti, et menetlus on veel

⁴⁷ Võimalik oli valida mitu vastusevarianti

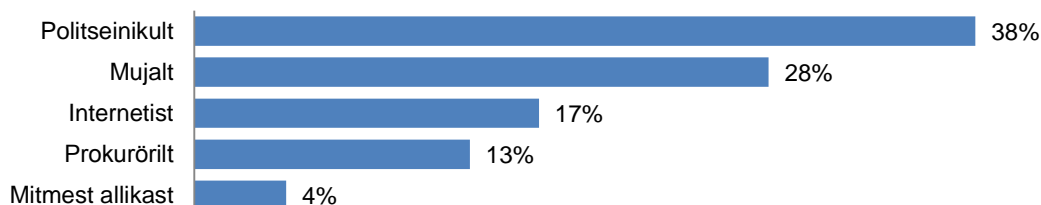
algusjärgus ning seega on veel liialt vara kulude hüvitamist nõuda. Kuriteo menetlusse kaasatud vastajad olid kulude hüvitamise võimalusest pisut rohkem teadlikud kui väärteo menetluses osalevad vastajad.

Joonis 16. Teadlikkus riigipoolsest kulude hüvitamise võimalusest (n=220)

* Õiguskaitseasutusega kokkupuutunute ja mittekokkupuutunute lõikes esines statistiliselt oluline erinevus.

Vastanud, kes olid teadlikud võimalusest taotleda kulude kompenseerimist (n=90), said enamjaolt selle kohta informatsiooni politseinikult (38%) ja muudest infoallikatest (28%), nagu näiteks tuttavatelt, oma advokaadilt, kohtukutselt, seadusi uurides või oli tegemist informatsiooniga, mida teati tänu oma õpingutele või tööle. Vähem on kõnealuse riigipoolse toe kohta saadud informatsiooni internetist või prokurörielt (vastavalt 17% ja 13%) (vt Joonis 17). Ükski vastanu ei märkinud, et on informatsiooni kulude kompenseerimise võimaluse kohta saanud ohvriabist.

Joonis 17. Allikad, kust saadi informatsiooni kulude kompenseerimise võimaluse kohta⁴⁸

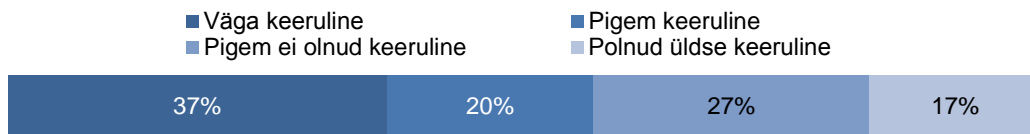
Kulude katmise taotlemise protsessi keerukuse hindamisel jagunesid antud protsessi läbi teinud kannatanute ja tunnistajate (kokku 30) vastused üldiselt kaheks: 57% pidas antud protsessi keeruliseks⁴⁹ ning 43% leidis, et taotlemise protsess ei olnud keeruline⁵⁰ (vt Joonis 18). Need, kes pidasid protsessi keeruliseks, põhjendasid, et protsess on küllaltki pikk ja aeganõudev ning kohati segadust tekitav, keeruliseks peeti ka kviitungite esitamist.

„Organite tahtmatus, keeruline jur.abi taotlusvorm, korduvad küsimused eri sõnastuses, segadusttekitav.“

⁴⁸ Võimalik oli valida mitu vastusevarianti

⁴⁹ Andsid hinnangu „väga keeruline“ või „pigem keeruline“

⁵⁰ Andsid hinnangu „polnud üldse keeruline“ või „pigem ei olnud keeruline“

Joonis 18. Hinnang kulude katmise protsessi keerukusele (n=30)

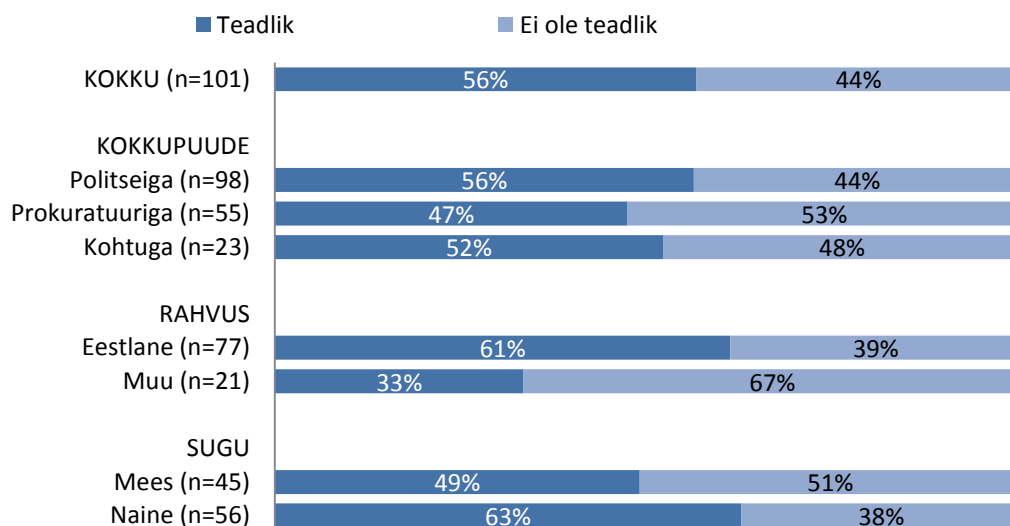
Kannatanutel ja tunnistajatel, kes ei olnud teadlikud võimalusest taotleda kulude hüvitamist, paluti hinnata, kas nad oleksid kaalunud kulutuste katmise taotlemist, kui nad oleksid sellest teadlikud olnud. Siin arvas 38%, et nad ei oleks kulude katmist siiski arvatavasti taotlenud, samal ajal 34% leidis, et oleksid kindlasti taotlenud kulude kompenseerimist, kui nad oleksid sellest teadlikud olnud. 28% oli kõhkleva seisukohal ehk otsus taotlust esitada oleks sõltunud kulude katmise taotlemise keerukusest (vt Joonis 19).

Joonis 19. Kulude katmise taotlemise tõenäolisus, kui oleks olnud võimalusest teadlik (n=185)

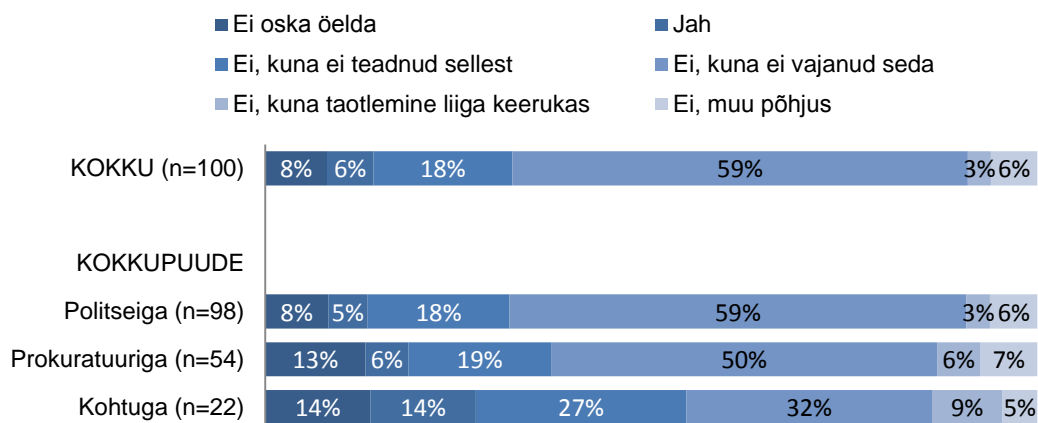
4.4.2. Teadlikkus tasuta õigusabi ja ohvriabi võimalustest

Veidi üle poole vastanud kannatanutest on teadlikud, et vähekindlustatutel on võimalik taotleda riigi õigusabi. Erinevate institutsioonidega kokkupuutumise lõikes olulisi erinevusi ei ole, kuid eestlastest vastajad on tunduvalt teadlikumad kui mitte-eestlased ning naised märksa teadlikumad kui mehed (vt Joonis 20). Infot selle võimaluse kohta on saadud uurijalt, juristilt, prokurörit, politseist, internetist, meediast, koolist, tuttavatelt (sh sugulastelt või töökaaslastelt) või koolist.

Joonis 20. Kannatanute teadlikkus riigipoolsest tasuta õigusabist (n=101)

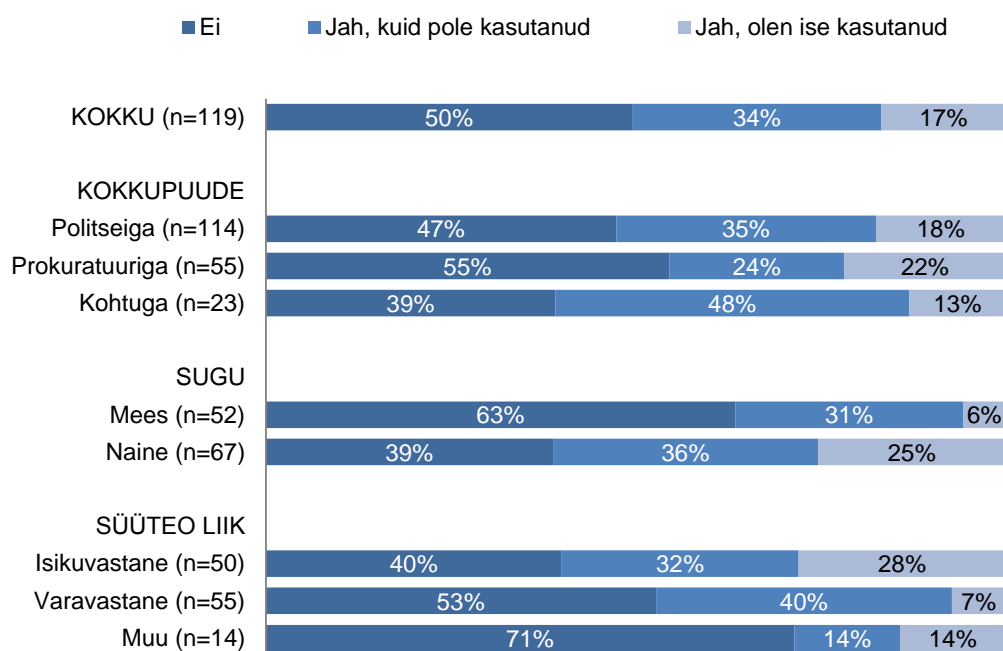
Õigusabi on vastanute hulgas taotlenud vaid 6 uuringus osalenut. Peamine põhjus mittetaotlemiseks on, et sellist abi ei vajatud, kuid päris kaalukas põhjus oli ka teadmatus sellise võimaluse olemasolust (viiendik vastanuist). Taotlemist pidasid keerukaks vaid kolm vastanut (vt Joonis 21). „Muul põhjusel“ õigusabi mitte kasutanutel paluti ka vastust täpsustada, kuid seda tegid üksikud ning ka siis oli põhjendus üldiselt ikkagi sarnane väljapakutud variantidele (puudus info või vajadus). Üks vastaja väitis siiski, et ta küll taotles tasuta õigusabi, kuid seda ei võimaldatud.

Joonis 21. Riigipoolse tasuta õigusabi kasutamine kannatanute poolt (n=100)

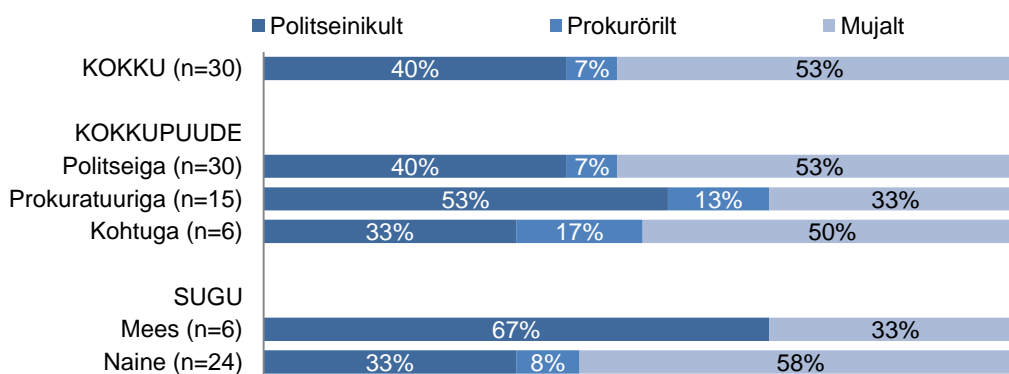
Pooled vastanuist (üldiselt kannatanud, ent ca 15% väärteomenetluses tunnistajad) on teadlikud ohvriabi võimalusest, kuid teenust kasutanud on nende hulgast kolmandik, st 17% kõigist vastanuist (vt Joonis 22). Mõningad vastajad küll põhjendasid, miks nad teenust kasutanud ei ole. Enamasti ei tuntud selleks vajadust, kuid üks vastaja märkis, et vastav asutus asub kaugel ja transpordiühendus sinna on halb; üks vastaja ei olnud kindel, et ohvriabi teenus teda aitaks.

Prokuratuuriga kokkupuutunute lõikes on vastused veidi erinevad – ohvriabist teadlikke on mõnevõrra vähem ning teenusest teadlike hulgas jagunevad teenust kasutanud ja mittekasutanud vastajad enam-vähem pooleks. Samuti on erinevused märgatavad soo lõikes. Meeste seas on teadlikkus ohvriabi teenusest märksa madalam, ühtlasi on nende hulgas äärmiselt vähe teenust kasutanuid. Isikuvastaste süütegude menetluses osalevad vastajad olid ohvriabi võimalusest kõige teadlikumad (60% vastanuist) ning seda ka kõige rohkem kasutanud (32%). Varavastaste süütegude menetlusega seotud vastajad olid märksa vähem teadlikud (47%) ning äärmiselt vähesed neist (vaid 7%) olid ohvriabi teenust kasutanud. Muud tüüpi süütegude puhul oli aga üleüldine teadlikkus üpris madal. Kuigi isikuvastaste kuritegude ohvrid, kes ohvriabi teenust ka kõige tõenäolisemalt vajavad, on sellest kõige teadlikumad, jätkub sellegi poolest arenguruumi ning informeerimisele tuleks pöörata senisest suuremat tähelepanu.

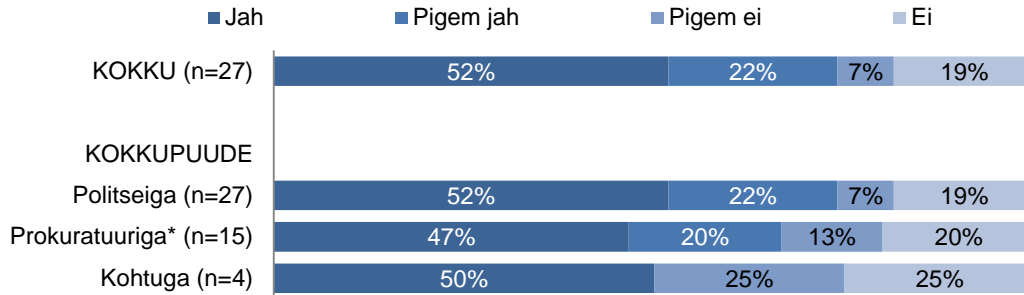
Joonis 22. Teadlikkus ohvriabist (n=119)

Ohvriabi kohta sai küllaltki suur osa teadlikest vastanuist infot asja menetlevalt politseinikult (40%), mis on loogiline, kuna ohvriabi asubki politseis ja mõnel pool jagatakse seal ka ohvriabi voldikuid. Pealegi, kuna politsei on õiguskaitsesüsteemis esimene asutus, kellega kannatanul tekib kokkupuude, on ka tõenäosus esmast infot just politseist saada kõige suurem. Paar inimest sai ohvriabi kohta infot ka asja menetlevalt prokuröriilt (vt Joonis 23). Rohkem kui pooled said infot mujalt, enamasti sugulastelt või tuttavatelt, kuid märgitud olid ka asutused nagu naiste varjupaik ning turvakodu, samuti kohalik omavalitsus. Prokuratuuriga kokkupuutunute seas oli märksa rohkem neid, kes said infot politseinikult või prokuröriilt, ning vastukaaluks vähem neid, kes said ohvriabi kohta infot mujalt. Küsimusele vastanud 6 mehest 4 said infot politseinikult, naistest aga enamik pigem mujalt.

Joonis 23. Infoallikad ohvriabi kohta (n=30)

Kolmveerand ohvriabi teenusele hinnangu andnud vastanuist (n=27) leidis, et teenusest oli neile abi, kuid viiendik tundis, et teenusest polnud neile üldse kasu (Joonis 24). Põhjendusi olid kirjutanud aga vaid kolm vastajat: üks ei pidanud teenust osutavat inimest pädevaks, teine leidis, et abi pole piisav, ning kolmas märkis, et talle ei räägitud sellest (teenusest). Olulisi erinevusi politsei, prokuratuuri või kohtuga kokkupuutunute vastustes, samuti rahvuse või süüteo liigi lõikes ei ilmnenu.

Joonis 24. Abi ohvriabist (n=27)

* Õiguskaitseasutusega kokkupuutunud ja mittekokkupuutunud lõikes esines statistiliselt oluline erinevus.

Suuremal osal vastanutest (n=32) ei esinenud ohvriabiga seoses mingeid probleeme. Siiski ei saanud kolm vastajat teenuse osutajalt abi, mida loodeti saada ning kahel inimesel oli ka mure sellega, et teenuse osutaja asub tema elukohast kaugel. Vaid kolm inimest selgitasid täpsemalt, miks nad ei saanud loodetud abi: kahe vastaja arvates oli teenuse sisuline külg ja nõuanded nõrgad, üks aga märkis, et ohvriabi teenuse osutaja ei saa ju muuta kannatanule liiga teinud isikut.

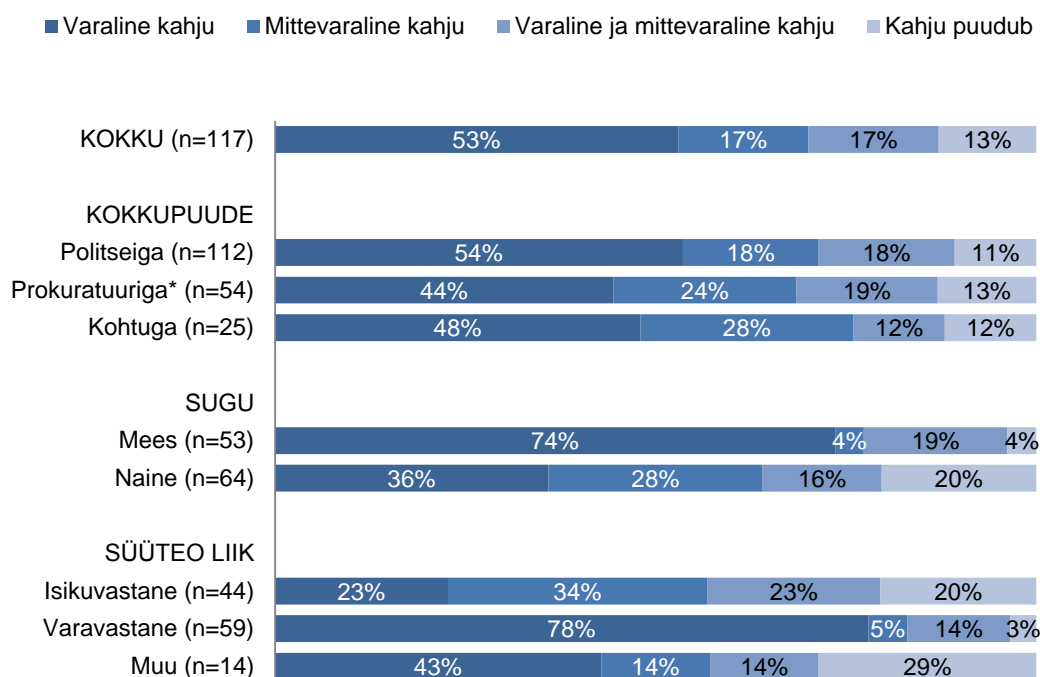
4.4.3. Teadlikkus kahju hüvitamise võimalustest

Kahju hüvitamisega seotud küsimustele vastasid ainult kannatanud. 76% kõigist uuringus osalenud kannatanutest vastas, et neile on kuriteo/väärteoga kahju tekitatud. Ülejäänutest umbes pooled vastasid, et neile ei tekitatud kahju ning pooled jätsid küsimusele vastamata. Väärteomenetluse osalistest oli kahju tekitatud 36%-le. Kõigist neist, kellele oli kahju tekitatud, oli suurem osa kandnud üksnes varalist kahju, ca viiendik mittevaralist (nt moraalset) kahju ning sama paljud nii varalist kui mittevaralist kahju (vt Joonis 25). Enamasti seisnes varaline kahju lõhutud või varastatud asjades. Mittevaralise kahjuna nimetati näiteks lähedase kaotust, terviseprobleeme (sh psüühilisi), alandust, välimuse rikkumist terveks eluks, hirmu, hea nime kaotust.

Üpris suured erinevused ilmnisid soo lõikes: lausa kolmveerand meestest oli kannatanud varalist kahju ning viiendik nii varalist kui mittevaralist. Neid, kes oleks kannatanud ainult mittevaralist kahju või kel kahju puuduks, oli marginaalne osa. Naiste seas oli aga tunduvalt suurem mittevaralist kahju kannatanute osakaal (üle veerandi), kuid varalist kahju kannatanute osakaal oli meestega võrreldes umbes poole väiksem. Viiendik naistest aga vastas, et neile ei tekitatud üldse mingit kahju.

Ootuspäraselt erinesid vastused süüteo liigist olenevalt: suuremale osale varavastase süüteo menetluses osalejatest oli tekitatud varalist kahju, isikuvastaste süütegude puhul oli vähem varalist, ent tunduvalt rohkem mittevaralist kahju. Samuti oli rohkem neid, kellele isikuvastase süüteoga tekitati ühtaegu nii varalist kui mittevaralist kahju.

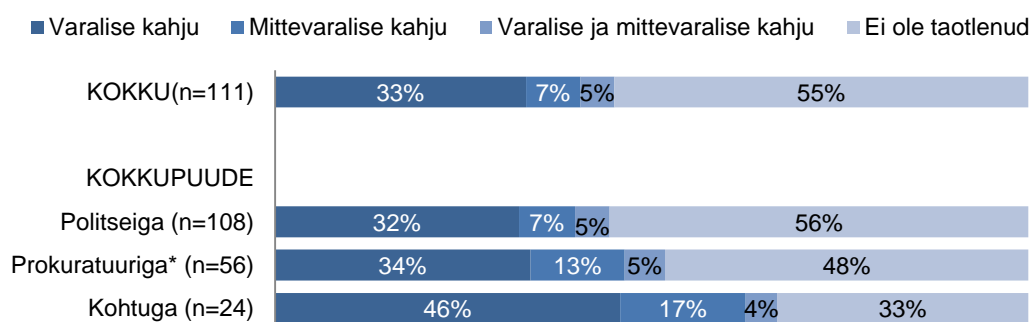

Joonis 25. Kahju tekitamine (n=117)

* Õiguskaitseasutusega kokkupuutunute ja mittekokkupuutunute lõikes esines statistiliselt oluline erinevus.

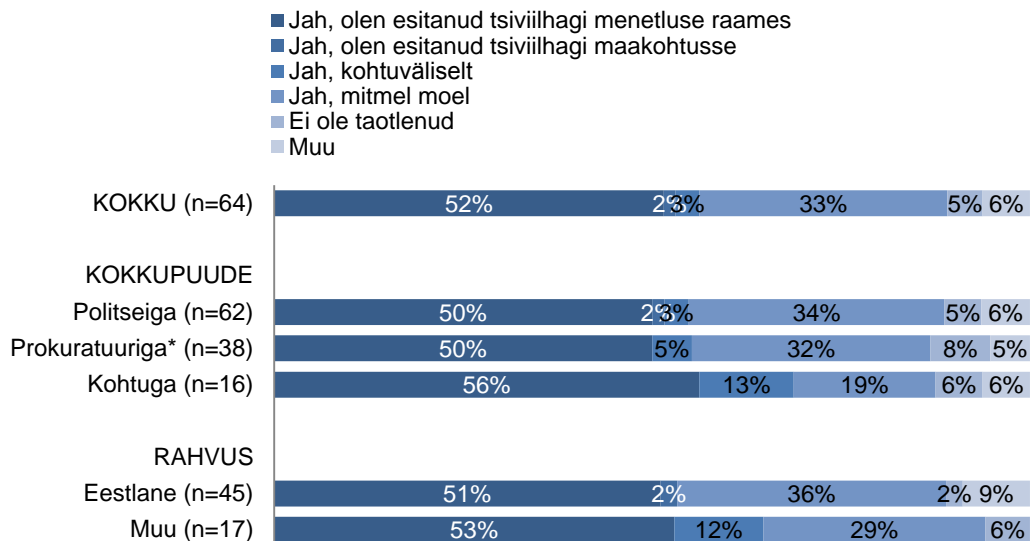
Kolmandik vastanuist on taotlenud varalise kahju hüvitamist, ent vaid 7% mittevaralise kahju hüvitamist. 5% on taotlenud mõlemat, kuid kõige rohkem on neid, kes ei ole üldse endale tekitatud kahju hüvitamist taotlenud – üle poole vastanutest (vt Joonis 26). Prokuratuuriga kokkupuutunute seas on mittevaralise kahju hüvitamist pisut rohkem taotletud, kohtuga kokkupuutunute seas aga juba tunduvalt rohkem nii varalise kui mittevaralise kahju hüvitamist taotlenuid (neid, kes pole üldse hüvitamist taotlenud, on kolmandik).

Joonis 26. Kahjuhüvitise taotlemine (n=111)

* Õiguskaitseasutusega kokkupuutunute ja mittekokkupuutunute lõikes esines statistiliselt oluline erinevus.

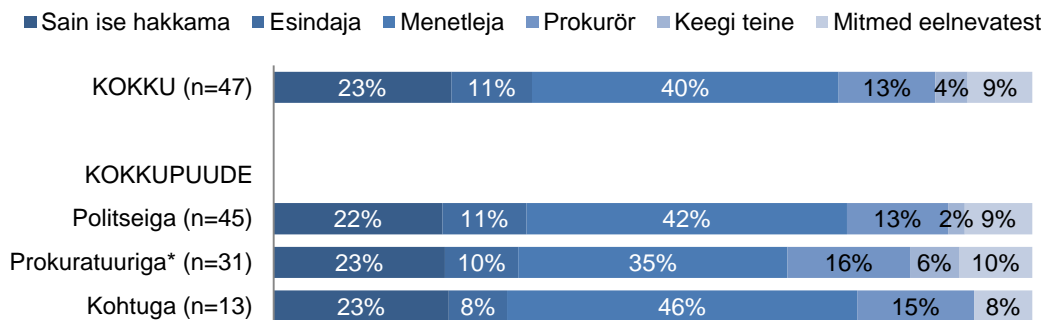
Kahju hüvitamist taotlenutest suurem osa (enam kui pooled vastanuist) on esitanud menetluse raames tsiviilhagi, sealjuures mitte-eestlased on eestlastest tunduvalt rohkem taotlenud kahjuhüvitist kohtuväliselt (vt Joonis 27).

Joonis 27. Kahjuhüvitise taotlemise viis (n=64)

* Õiguskaitseasutusega kokkupuutunute ja mittekokkupuutunute lõikes esines statistiliselt oluline erinevus.

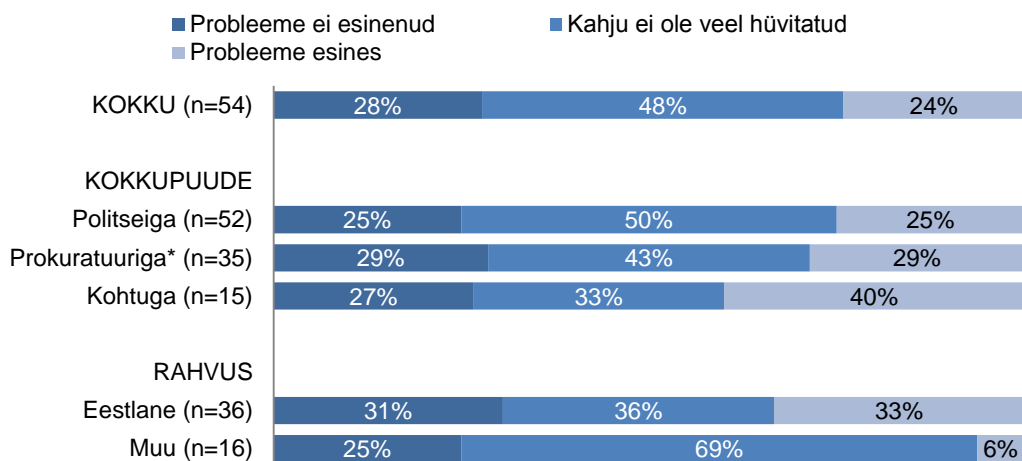
Kahjunõude esitamisel saadi kõige enam abi asja menetlenud politseinikult (40% vastanutest). Veerand sai ise taotluse esitamisega hakkama ning veidi üle kümnendiku oli nii neid, kes said abi oma esindajalt ja neid, keda abistas prokurör. Abi saadi ka muudelt isikutel, näiteks ohvriabi töötajalt ning julgeolekutöötajalt. Üks vastaja väitis, et talle abi ei pakutudki. Prokuratuuriga kokkupuutunute seas oli võrreldes politsei või kohtuga kokkupuutunud vastajatega veidi vähem neid, kes leidsid, et menetlejast oli abi (vt Joonis 28).

Joonis 28. Abi kahjunõude esitamisel (n=47)

* Õiguskaitseasutusega kokkupuutunute ja mittekokkupuutunute lõikes esines statistiliselt oluline erinevus.

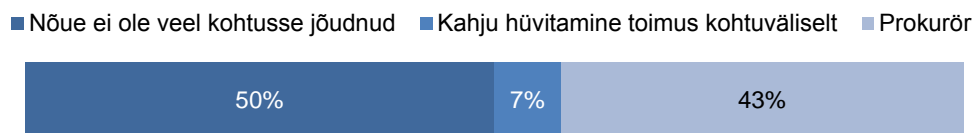
Veidi rohkem kui veerandil küsimusele vastanutest ei esinenud kahjuhüvitise taotlemisega seoses probleeme, peaaegu pooled märkisid, et kahju ei ole veel hüvitatud (vt Joonis 29). Veerandil vastajatest aga oli probleeme: bürokratia ja protsessi aeglane tempo, kahjutekitaja võimetus kahju hüvitada, ühe vastaja jaoks aga ka see, et hüvitis anti talle üle kohtumajas sularahas. Mitte-eestlaste seas oli võrreldes eestlastega nende osakaal, kellele kahju veel hüvitatud ei ole, tunduvalt suurem. Samas oli aga vastanute hulgas ainult üks mitte-eestlane, kel oli esinenud probleeme.

Joonis 29. Probleemide esinemine kahju hüvitamise protsessis (n=54)

* Õiguskaitseasutusega kokkupuutunute ja mittekokkupuutunute lõikes esines statistiliselt oluline erinevus.

Kui kahjuhüvitise nõuet oli vaja kohtus kaitsta, tegi seda üldiselt prokurör (ühte vastajat esindasid koos prokuröriga ka tema esindaja ning ta ise). Kuid pooltel vastanuist ei olnud kahjunõue veel kohtusse jõudnud (vt Joonis 30).

Joonis 30. Kahjuhüvitise nõude kaitsja kohtus (n=42)

Nõude esitamise viisiga jäi rahule kolmveerand vastanuist; veerand leidis, et protsessis oli vigu. Näiteks ei andnud esindaja kahjuhüvitise taotlemise kohta piisavalt infot, kahju tekitaja leidis võimalusi hüvitamisest mööda hiilida, hüvitist maksti sularahas või ei olnud nõus uurimise põhjalikkusega.

Järeldused ja soovitused

Käesolev uuring, mille keskseks teemaks oli kannatanute ja tunnistajate hinnang nende kohtlemisele menetlusprotsessi jooksul ning teadlikkus erinevatest tugiteenustest (ohvriabi, kulude hüvitamine, riigi poolt pakutav õigusabi) ja nende kasutamise ulatuslikkusest, on esimene omataoline Eestis. Sestap on tegemist olulise teerajajaga, mida võtta eeskujuks sarnaste teemade käsitlemisel. Uuringutulemused viitavad mitmetele süsteemi kitsaskohtadele. Käesolevas peatükis käsitletakse neid süsteemselt, tuues ära ka meetmed nende vähendamiseks. Soovitused on muust tekstist eristatud sinise kirjaga.

Üldiselt ollakse õiguskaitseasutuste tööga rahul. Uurija tööd hindab selle menetluse raames, millega seoses tagasisidet küsiti, väga heaks või heaks 80%, prokuröri tööd 84% ning kohtu tööd 76%. Samas on murettekitav olukord, et vaid 60% uuringus osalenutest arvab, et süüdlane saab õiglase karistuse. Kuna uuringus ei mindud selle uurimisküsimusega süvitsi, pole võimalik anda hinnangut, millel arvamused põhinevad – kas õiguskaitseasutuste töö käimasoleva menetluse raames, varasemal kogemusel või üldiselt hinnangul õiguskaitse süsteemi karistuste rangusele.

Informeerimine

Uuringu tulemused viitavad tõigale, et ligi pooled vastanutest ei ole oma asja menetlusprotsessiga piisavalt kursis. Võrdluseks, viimases Euroopa ohvriuuringus (2004/05) oli neid, keda polnud piisavalt informeeritud, 40% ning Eesti ohvriuuringus (2009) 37%. Kõige enam leidsid vastanud, et kannatanuid ja tunnistajaid tuleks kindlasti informeerida siis, kui asi saadetakse kohtusse või kui menetlus lõpetatakse. Kuna ebapiisavat informeeritust peetakse väga oluliseks teisese ohvristumise põhjuseks, on õiguskaitseasutustel vaja astuda samme tagamaks, et kannatanutel ja tunnistajatel oleks oma asja käigust küllaldane ülevaade.

Täna teavitatakse kannatanuid juhul, kui nende asja menetlemine lõpetatakse. Samuti saadetakse kohtu poolt (kohtukutsena) kannatanutele info siis, kui nende asi on jõudnud kohtumenetlusse ning asja lahendatakse üldmenetlusena. Samas võib juhtuda, et kannatanu ei saa asja kohtusse jõudmisest teada kohe, vaid olulise viivitusega. Tulenevalt Eestis kehtivast kriminaalmenetluse katkematuse põhimõttest ja asjade menetlemise järjekorrast kohtutes võib asja kohtusse saabumise ja menetluse tegeliku alguse vahele jääda kuid, mõningatel juhtudel isegi enam kui aasta. Kohtuliku arutamise planeerimiseks peab kohus tegema eelistungi, kuhu aga on kohustus kutsuda ainult prokurör ja kaitsja. Samuti puudub selge kohustus saata kannatanule kohtu alla andmise määrus.

Kui tegu on kokkuleppe- või käskmenetlusega, puudub üldse kohustus isikut teavitada tema asja menetlemise jõudmisest prokuratuurist kohtusse. Kohtud saavad kannatanule info siis, kui tehakse otsus ja juhtudel, mil see kaevatakse edasi.

Soovitus: juurutada tuleb süsteem, kus prokuratuur informeerib kannatanuid kui nendega seotud kriminaalasja menetlemine jõuab kohtueelsest staadiumist kohtumenetlusse, seda ka kokkuleppe- ja käskmenetluste korral. Kui asi on jõudnud kohtumenetlusse, tuleb kannatanu või tema esindaja alati kutsuda eelistungile ja/või tuleb kannatanule saata kohtu alla andmise määrus.

Tunnistajaid täna ei informeerita (v.a juhtudel, mil tunnistajad kutsutakse kohtusse ja teatud juhtudel väärtegade puhul, kui kohtuotsus puudutab tunnistajat).

Soovitus: väärtegade tunnistajaid tuleb informeerida juhtudel, kui asi jõuab politseist kohtusse.

6% uuringus osalenutest sooviks olla oma kriminaal- või väärteoasjaga kursis, kuid ei tea, kelle poole info saamiseks pöörduda ning koguni 12% väitis, et pole oma juhtumi käiguga kursis, kuna politsei, prokuratuur või kohus ei ole soovitud infot neile andnud. Oluliseks peetakse ohvri/tunnistaja kursishoidmist kindlasti neil juhtudel, mil üks menetlusetapp lõppeb ja alustatakse järgmist. Kriminaalmenetluste korral on oluline eelkõige kannatanute kursishoidmine, sest tunnistajate kokkupuude on põgusam ja nende huvi asja käiguga kursis olla on väiksem. Samuti tuleb arvestada sellega, et optimeerida tuleb õiguskaitseasutuste koormust. Kuigi Eestis kehtiva süsteemi puhul ei informeerita menetluse osalisi pidevalt, on neil õigus igal ajal esitada päringuid, et saada infot oma süüteoasja menetlusstaadiumi kohta. Eestis on kasutusel E-toimik (veebipõhine infosüsteem, mis võimaldab menetlusosalistel ja nende esindajatel osaleda tsiviil-, haldus-, kriminaal- ja väärteomenetluses elektrooniliselt), mille kaudu on inimestel võimalik soovi korral samuti end kursis hoida, millises faasis on neid puudutava asja menetlemine.

Soovitus: ühiskonnas tuleb laialdasemalt tutvustada E-toimiku kasutusvõimalusi ning tõsta inimeste teadlikkust päringute tegemise protsessi kohta.

Teadlikkus riigi poolt pakutavast abist

Üheks oluliseks murekohaks on kannatanute ja tunnistajate jaoks ütluste andmisega seonduvad kulud. Suurem osa leidis, et tekkinud kulud on liialt väikesed, et nende hüvitamist taotleda (55% leidis, et neil polegi kulutusi tekkinud) või peetakse seda protsessi keerukaks. Tõepoolest, enam kui pooled kuluhüvitist taotlenutest arvasid, et protsess oli keeruline ja aeganõudev. 43% uuringus osalenutest arvab, et ütluste andmisega seotud kulude hüvitamine motiveeriks neid rohkem menetlusprotsessis osalema. Samas on teadlikkus riigi poolt pakutavast kulude hüvitamise võimalustest madal – enamik (74%) uuringus osalenutest ei olnud kursis, et sellist võimalust saab kasutada ning neist ligi kolmandik oli arvamusel, et oleksid sellise võimaluse olemasolust teades kindlasti ja 28% võib-olla kulude hüvitamist taotlenud. Väärteomenetluses osalejad on keskmisest vähem kursis sellega, et neil on õigus taotleda ütluste andmisega seoses tekkinud kulude hüvitamist. Sellele tuleks väärtegude tunnistajate informeerimisel kindlasti tähelepanu pöörata. Vaid 3% vastanutest on tegelikkuses riigipoolset kulude hüvitamist kasutanud. Seega tuleb teavitustööle olulist tähelepanu pöörata.

Soovitus: oluliselt tuleb parandada kannatanute ja tunnistajate teadlikkust nende õigustest kulude hüvitamist taotleda.

Ka teadlikkuse osas tasuta õigusabi ja ohvriabi kasutamise võimalustest on kasvuruumi. Tasuta õigusabist olid teadlikud veidi enam kui pooled uuringus osalenud kannatanutest, kusjuures mitte-eestlaste ning meeste seas oli teadlikkuse määr tunduvalt madalam. Ohvriabist on samuti teadlik iga teine uuringus osalenu, ka siin on mehed naistest tunduvalt vähem teadlikud. Isikuvastaste süütegude menetluses osalevad vastajad olid ohvriabi võimalusest kõige teadlikumad (60% vastanuist) ning seda ka kõige rohkem kasutanud (32%). Varavastaste süütegude menetlusega seotud vastajad olid märksa vähem teadlikud (47%) ning vähesed neist (vaid 7%) olid ohvriabi teenust kasutanud. Muud tüüpi süütegude puhul oli aga üleüldine teadlikkus üpris madal. Kuigi isikuvastaste kuritegude ohvrid, kes ohvriabi teenust ka kõige tõenäolisemalt vajavad, on sellest kõige teadlikumad, on arenguruumi veel küllalt palju ning informeerimisele tuleks pöörata senisest suuremat tähelepanu.

Soovitus: kannatanute ja tunnistajate jaoks tuleb koostada nende põhilisi õigusi tutvustav brošüür, kus oleks ära märgitud nii õigused kahju ja kulude hüvitamisele, tasuta õigusabi ja ohvriabi teenustele kui ka üldisemad õigused menetlusprotsessis – need, mida võiks nimetada iseenesestmõistetavaks, kuid mille kohta käesolevas uuringus osalenutel esines küllaltki palju kaebusi (õigus saada infot, olla viisakalt ja objektiivselt koheldud jne). Seda tuleks levitada nii politseis avalduse kirjutajatele kui ka uurijate jt poolt hiljem menetlusprotsessi käigus.

Probleemid seoses õiguskaitseasutustega kokkupuutumisega

Rahvusvaheliste ohvriuringute üks oluline osa on kuritegudest teatamise määr, mis väljendab üldist usaldust ja rahulolu õiguskaitseüsteemiga. Käesolev uuring hõlmas küll vaid neid kannatanuid, kes on oma kuriteost teatanud, kuid samalaadseks näitajaks võib lugeda valmidust sarnase juhtumi kordumisel uuesti õiguskaitseasutuste poole pöörduda. Vaid kolmveerand uuringus osalenutest pöörduks sarnase juhtumi esinemisel uuesti õiguskaitseasutuste poole⁵¹. Peamiste põhjustena, miks seda ei tehtaks, toodi mõneti paratamatute aspektide (nt vajadus käia tööajast ütlusi andmas või sama juttu mitu korda üle korrata) kõrval välja keerulist bürokraatiat, ajakulu, ametniku suhtumist ja infosegadusi. Need on aspektid, mille puhul oleks tõenäoliselt võimalik protsessi kannatanu ja tunnistaja jaoks mugavamaks ja meeldivamaks teha. Ka Euroopa ja Eesti viimastes ohvriuringutes olid sarnased põhjendused.

Soovitus: asutustes on vaja läbi viia protsessianalüüs, et selgitada välja, millest on mainitud kitsaskohad tingitud ja kas tegu on probleemidega, mida on asutusesisese töökorralduse muutmise võimalik parandada ning millised oleksid selleks parimad võimalused.

Ajakulu ja menetluse aeglus on ühed olulisemad aspektid, mis kannatanuid ja tunnistajaid menetlustega seoses häirivad. 35% arvas, et juhtumi lahendamine on politsei, 32% prokuratuuri ja lausa 51% kohtu aeglase töö tõttu veninud. See on kooskõlas ka 2010. aastal kohtute tööd käsitleva uuringu tulemustega, kus palju kurdeti kohtusüsteemi aegluse, pikalevenivate protsesside ja kohtute ülekoormatuse üle. Menetlusprotsessi kestuse lühendamine kõikides asja etappides on juba mõnda aega olnud diskussiooni objektiks, kuid nagu näitavad uuringu tulemused, on see jätkuvalt probleemiks, millega tuleb tegeleda. Samuti on probleemiks süüdistatavaga kokkupuutumine. Politsei puhul tõi seda probleemina välja rohkem kui neljandik, kohtu puhul 2/3 vastanutest.

Ligi pooli kohtus käinud vastajaid häiris kontakt süüdistatavaga kohtusaalis, ent lausa 63% vastanuist häiris süüdistatavaga kokkupuutumine kohtuistungit oodates. Seda võib seletada asjaoluga, et kannatanud ja tunnistajad mõistavad, et kohtusaalis kokkupuutumist ei ole üldiselt võimalik vältida, kuid teisalt tuleks võimalusel tähelepanu pöörata sellele, et minimeerida kannatanute ja tunnistajate kokkupuutumist süüdistatavaga kohtuistungit oodates. Eestis ei ole kohtumajades kannatanute ja süüdistatavate jaoks eraldi ruume ning varasemalt on õigussüsteemi esindajad kahelnud nende vajalikkuses, kuna menetluse osapoolte kokkupuuteid saab minimeerida ka ajalise planeerimise abil (Sisask 2010).

Soovitus: tähelepanu tuleb pöörata sellele, et süüdistatavaga kokkupuutumine ei tooks kannatanule ja tunnistajale kaasa täiendavat stressi, võimalusel tuleks vältida kannatanu ja tunnistaja kokkupuudet süüdistatavaga, eriti kohtuistungit oodates. Kui kokkupuude on kohtumenetluse käigus vältimatu, peab kohtunik jälgima, et süüdistataval ei tekiks võimalusi kannatanu füüsiliseks või verbaalseks ründamiseks.

12% uuringus osalenutest tunnistas, et neil on ütluste andmistega seoses tekkinud probleeme või ebameeldivusi. Sealjuures suhteliselt enam nõustusid sellega prokuratuuri ning kohtuga kokkupuutunud. Tähelepanuväärne on, et kannatanud olid ebameeldivusi kogunud küll veidi sagedamini kui tunnistajad, kuid see erinevus oli väike (13% vs 11%). Ebameeldivuste põhjustena toodi välja meneteleja suhtumist ja pädevust, vähest informeeritust, ajakulu, vähest usku süüdlase leidmisse ning bürokraatiat. Suhtumise ja käitumisega seotud ebameeldivustega võrreldes valmistas sootuks rohkematele vastanutele muret hoopis see, et ca 40% jaoks oli ebamugav ütluste andmiseks politseisse, 47% jaoks prokuratuuri ja 45% jaoks kohtusse kohaletulemine. Väga oluline aspekt on kindlasti tõik, et märkimisväärsele osale vastanuist jäi mulje, et juhtumit menetlev politseinik ei usu,

⁵¹ Siinjuures tuleb küll silmas pidada, et kõik vastanud, nt kriminaalmenetluse tunnistajad, ei pruukinud käesoleva juhtumi puhul ise kuhugi pöörduda. Siiski on informatiivne ka nende inimeste seisukoht – kas pärast menetlusprotsessis tunnistajana osalemist pöörduksid nemad õiguskaitseasutuste poole, kui satuksid ise sarnases juhtumis kannatanuks (või ka uuesti tunnistajaks).

mida tunnistaja talle räägib – vastust esines mõnevõrra rohkem väärteomenetluse osaliste puhul. Lisaks sellele usutakse väärteomenetluse puhul võrreldes kriminaalmenetlusega vähem, et süüdlane saab lõpuks õiglase karistuse.

Metoodilised soovitused

Kuna kirjeldatud kitsaskohtade puhul on oluline jälgida olukorra muutumist ajas, tuleks korraldada teatud perioodi järel sarnane kordusuuring, mida viiks läbi sõltumatu uuringukeskus. Regulaarsus võimaldaks analüüsida hinnangute arengut pikema perioodi vältel ning annaks seeläbi olulist lisainformatsiooni, kas liigutakse eesmärgiks seatud suunas (suurem rahulolu, teadlikkus vms).

Probleemiks on seejuures sihtgrupini jõudmine, mis osutus ka käesolevas uuringus kõige keerukamaks aspektiks. Teatud uuringu huviorbiidis olevatele teemadele oskavad inimesed hinnangut anda mitte vahetult pärast esmakordset kokkupuudet, vaid pigem mõne aja pärast. Siia kuuluvad küsimused, mis puudutavad oma juhtumi menetlemisprotsessiga kursisolekut; arvamust selle kohta, kas menetlusprotsessile tuginedes on alust arvata, et süüdlane saab õiglase karistuse; vajadust mitu korda sama üle korrata. Samas enamik küsimustest on sellised, millele saab vastata ka esimest korda ütlusi andma tulnu. Uuringu läbiviimise protsess on kõige sujuvam, kui ankeete jagavad uuringut korraldava sõltumatu uurimiskeskuse analüütikud, olles selle eelnevalt kooskõlastanud õiguskaitseasutustega ja saades neilt igakülgset tuge, et võimalikult paljudel kannatanutel ja tunnistajatel oleks võimalik oma arvamusi ja kogemusi jagada. Ankeetide jagamine peaks toimuma politseis, prokuratuuris ja kohtus kohapeal.

Metoodilisest aspektist on oluliseks küsimuseks, kuidas koguda kannatanute ja tunnistajate tagasisidet nii, et see oleks võimalikult informatiivne ja aus. Niiõelda väline pilk on siinkohal väga oluline, kuna eesmärgiks on saada objektiivseid hinnanguid ning juhul, kui tagasisidet küsiks õiguskaitseasutus ise, ei pruugi vastajad oma vastustes päris ausad olla (nt seetõttu, et teatakse, et võib-olla tuleb veel sama ametnikuga kokku puutuda, kardetakse, et hoolimata lubadusest pole siiski anonüümsus tagatud vms). Uuringu läbiviimisel kasutati ankeetide kogumiseks kahte erinevat meetodikat: osaliselt paluti ankeete jagada asutustel endil (politsei, prokuratuur, kohus), osaliselt tegi seda uuringumeeskond. Tulemused viitavad, et teatud aspektides esinevad erinevused olenevalt andmekogumise meetodist. Näiteks neist vastanutest, kes said ankeedi õiguskaitseasutuselt, vastas tunduvalt suurem osakaal, et nad on oma asja menetluse käiguga kursis võrreldes nendega, kellele jagati ankeet uuringumeeskonna poolt. Nad andsid mõnevõrra kõrgema üldise hinnangu politsei tööle ning nõustused teistega võrreldes rohkem väidetega, mis väljendasid politsei head sooritust. Samuti esinesid märkimisväärsed erinevused vastustes küsimusele, kas juhtumit menetlev politseinik on vastajat mõjutanud ütlusi muutma – õiguskaitseasutuselt ankeedi saanutest nõustus väitega 7%, Tartu Ülikooli esindajalt saanutest 17%. Need, kes said ankeedi asutustelt, hindasid uurija tööd positiivsemalt, uuringu läbiviijatelt ankeedi saanud nõustused aga mõnevõrra rohkem politsei tööd negatiivsest küljest näitavate väidetega.

Siin võib olla kolm põhjust (pole alust eeldada, et kahes grupis olid inimesed mingil viisil erinevad ehk tegemist oleks valimite selektiivsusega). Esiteks, need, kes said ankeedi uurijalt, prokuröritelt või kohtusekretäritelt, ei olnud oma vastustes nii ausad kui need vastajad, kellele jagas ankeedi Tartu Ülikooli esindaja. Teiseks põhjuseks võis olla asjaolu, et ametnikud, kes teadsid, et nende tööd võidakse hiljem sellest aspektist hinnata, jagasid ka rohkem informatsiooni ja suhtusid kannatanutesse ja/või tunnistajatesse hoolivamalt. Uuringumeeskond peab tõenäolisemaks teist põhjendust, sest ankeedi alguses rõhutati, et tegu on anonüümse küsitlusega, ankeet ei sisaldanud ka küsimusi, mille vastused oleksid võimaldanud vastajat kas või kaudselt identifitseerida. Lisaks oli võimalik vastajatel see ise „makstud vastus“ ümbrikus postitada. Kolmandaks võib ka olla, et õiguskaitseasutuste (siinkohal konkreetselt politsei) töötajad jagavad ankeete pigem neile, kellega neil on olnud positiivne kontakt. Kuivõrd see tegelikkuses probleemiks osutus, ei saa kahjuks öelda, kuna uuringu läbiviijad ei saanud kontrollida õiguskaitseasutuste poolset ankeetide jagamise protsessi.

Soovitus: tagasiside küsimine uuringu fookuses olnud küsimuste kohta peaks olema regulaarne ning süsteemne.

Indikaatorid

Järgnevalt toome ära **indikaatorid**, millega järjepidevalt mõõta väär- ja kriminaalmenetluse seadustike mõju:

- ✓ kannatanute üldine rahulolu õiguskaitseasutuste tööga;
- ✓ väärtegude tunnistajate üldine rahulolu õiguskaitseasutuste tööga;
- ✓ kannatanute rahulolu politsei, prokuratuuri ja kohtu tööga;
- ✓ väärtegude tunnistajate rahulolu politsei ja kohtu tööga;
- ✓ kannatanute teadlikkus kulude hüvitamise võimalustest, ohvriabist, kahjuhüvitise taotlemise võimalustest ja riigipoolsest tasuta õigusabist;
- ✓ tunnistajate teadlikkus kulude hüvitamise võimalustest;
- ✓ valmisolek samalaadse juhtumi korral uuesti õiguskaitseasutuste poole pöörduda (näitab kaudsemal moel hinnangut kannatanu kogemusele õiguskaitseasutustega ning usku õiguskaitseasutuste toimetulekusse oma tööülesannetega).

Kasutatud kirjandus

1. 2004. aasta Ohvriuring Eestis: põhitulemused ja järeldused (2005). Justiitsministeerium.
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52474/1.+Rahvusvaheline+kuriteoohvrite+uring+Eestis+2004.pdf> (19.01.2012)
2. **Ahrens, C.** (2006). Being Silenced: The Impact of Negative Social Reactions on the Disclosure of Rape. Community Psychol.
3. **Ahven, A., Kommel, K. Markina, A., Rannama, T., Salla, J., Surva, L., Sööt, M.-L., Tamm, K., Tuisk, K., Vajakas, K.** (2010). Kuriteoohvrite uuring 2009. Kriminaalpoliitika uuringud 14. Justiitsministeerium.
4. **Ahven, A.** Alaealiste kriminaalasjade menetlemise kiirus 2010. aasta teisel poolaastal. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika osakond.
5. **Baurmann, M. C., Schädler, W.** Das Opfer nach der Straftat – seine Erwartungen und Perspektiven. Eine Befragung von Betroffenen zu Opferschutz und Opferunterstützung sowie ein Bericht über vergleichbare Untersuchungen. Mit weiteren Beiträgen von Margarete Mitscherlich sowie Rolf Guntermann und Inge Möbus. BKA-Forschungsreihe, 22. Wiesbaden: Bundeskriminalamt, 1999.
6. Brå (2010). Crime victims' contacts with the justice system. An augmentative study based on the Swedish Crime Survey 2006-2008 and focus group interviews. The Swedish National Council for Crime Prevention.
http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Summary_Crime_victims_contacts_with_the%20justice_system_webb.pdf&url=/dynamaster/file_archive/100902/bfd299001dae9e72db200a821d6f0b08/Summary%255fCrime%255fvictims%255fcontacts%255fwith%255fthe%2520justice%255fsystem%255fwebb.pdf (17.01.2012)
7. **Campbell, R.** (2008). The Psychological Impact of Rape Victims' Experiences With the Legal, Medical, and Mental Health Systems. American Psychologist, Nov 2008.
8. **Campbell, R., Raja, S.** (2005). The Sexual Assault and Secondary Victimization of female veterans: help-seeking experiences with military and civilian social systems. Psychology of Women Quarterly. American Psychological Association.
9. **Campbell, R., Sefl, T., Barnes, H. E.** (1999). Community Services for Rape Survivors: Enhancing Psychological Well-Being or Increasing Trauma? Journal of Consulting and Clinical Psychology, Vol. 67, No. 6.
10. **Campbell, R., Wasco, S., Ahrens, C.** (2001). Preventing the "Second Rape": Rape Survivors' Experiences With Community Service Providers. Journal of Interpersonal Violence. December 2001.
11. Council and Commission Action Plan of 3 December 1998 on how best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on the creation of an area of freedom, security and justice.
http://europa.eu/legislation_summaries/other/l33080_en.htm (20.01.2012)
12. **van Dijk, J., Kesteren, J., Smith, P.** (2007). Criminal Victimization in International Perspective. Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS.
13. **van Dijk, J., Manchin, R., Kesteren, J., Nevala, S., Hideg, G.** (2005). The Burden of Crime in the EU. Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey (EU ICS), 118 pp.

14. **Dussich, J. P.** (2000). Victimology – Past, Present and Future. 131st International Senior Seminar, pp 116-129.
15. EL Nõukogu 15.03.2001 raamotsus nr 2001/220/JSK ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses - EÜT L 82, 22.03.2001, lk 1 jj.
16. Elanike hinnangud politseinike ja piirivalvurite tööle. Ülevaade 2011. aastal läbiviidud üleriigilisest avaliku arvamuse uuringust. (2011). Politsei- ja Piirivalveamet. Koordinatsioonibüroo. Analüüsitalitus. <http://www.politsei.ee/dotAsset/211949.pdf>. (02.01.2012)
17. Elanikkonna suhtumine kohtute töösse (2010). Turu-uuringute AS. <http://www.riigikohus.ee/vfs/1041/Uuringu%20aruanne%202010.pdf> (31.12.2011).
18. Euroopa Komisjon tagab kuriteoohvritele parema kaitse. Pressiteade, Brüssel, 18.05.2011. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/585&format=HTML&aged=1&language=ET&guiLanguage=en> (18.01.2012).
19. GLBT – inimeste ebavõrdne kohtlemine Eestis (2007). Uuringu lõpparuanne. Tartu.
20. **Gutheil, T. G., Bursztajn, H., Brodsky, A., Strasburger, L. H.** (2000). Preventing „critogenic“ harms: minimizing emotional injury from civil litigation. – The Journal of Psychiatry and Law, Vol 28, No 5
21. Handbook on Justice for Victims. On the use and application of the Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power (1999). United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention. Centre for International Crime Prevention. New York.
22. Informationen zum Opferschutz (2010). Weisser Ring. https://www.weisser-ring.de/uploads/tx_publication/WR_Opferschutz_International_02.pdf (18.01.2012)
23. **Kask, K.** (2009) Erialaspetsialistide pädevus alaealiste tunnistajate ja kannatanute ülekuulamise kohta kriminaalmenetluses. Justiitsministeerium. Kriminaalteabe ja analüüsi talitus.
24. **Kergandberg, E., Kangur, A., Lind, S., Saaremets, V., Saaremäle-Stoilov, K.** (2008) Kohtumenetlus. Menetlusõigus. Õigusteaduse õpik. Tallinn.
25. **van Kesteren, J., Mayhew, P., Nieuwbeerta, P.** (2000). Criminal Victimization in Seventeen Industrialized Countries, Ministry of Justice, the Netherlands.
26. **Koolmeister, I., Kangur, A., Lind, S., Pajula, E., Ploom, T., Sirk, I.** (2007). Väärteomenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn.
27. Kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusajade menetlusest osavõtjatele tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. Riigi Teataja. RT I 2005, 71, 557. <https://www.riigiteataja.ee/akt/973037?leiaKehtiv> (31.12.2011)
28. Kriminaalmenetluse seadustik (RT I 2003,27,166 – RT I, 21.12.2010.29). <https://www.riigiteataja.ee/akt/782861> (07.02.2012)
29. **Kury, H., Kaiser, M., Teske, R.** The position of the victim in criminal procedure – results of a German study. *International Review of Victimology January 1994 vol. 3 no. 1-2* 69-81.
30. Law Essays UK (2011). Critically discuss the phenomenon of secondary victimisation and explain whether recent reforms to the criminal justice system have effectively eliminated this phenomenon.

31. **Ljungwald, C., Elias, R.** (2010). The Emergence of Crime Victims as a Target Group in the Swedish Social Services Act, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 11:2, 170-188.
32. **Löffelmann, M.** (2006) The victim in criminal proceedings: a systematic portrayal of victim protection under German criminal procedure law. http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No70/No70_06VE_Loffelmann1.pdf (17.01.2012)
33. Nõukogu direktiiv 2004/80/EÜ, 29. aprill 2004. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0080:ET:HTML> (18.01.2012)
34. Ohvriabi seadus. RT I 2004, 2, 3. <https://www.riigiteataja.ee/akt/12791909> (07.02.2012)
35. Ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 980 SE I. <http://web.riigikogu.ee/ems/saros/0626/062690003.html> (12.12.2011)
36. Oluliste mõistete käsiraamat. Sotsiaalministeerium, <http://gender.sm.ee/index.php?097943160>
37. Opferfibel - Rechtswegweiser für Opfer einer Straftat. Bundesministerium der Justiz, 2002. http://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/broschueren_fuer_warenkorb/DE/Opferfibel_Rechtswegweiser_fuer_Opfer_einer_Straftat.pdf?__blob=publicationFile (09.02.2012)
38. **Orth, U.** (2002). Secondary Victimization of Crime Victims by Criminal Proceedings. *Social Justice Research*. December. Vol 15, No. 4.
39. **Pajula, E., Ploom, T.** (2004). Väärteomenetlus II. Sisekaitseakadeemia.
40. **Patterson, D.** (2010). The Linkage Between Secondary Victimization by Law Enforcement and Rame Case Outcomes. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(2).
41. *Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of crime victims, 18.05.2011. Explanatory memorandum.* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0275:FIN:EN:PDF> (09.02.2012)
42. **Rannaveski, A.** Lepitusmenetlus – kriminaalmenetluse alternatiiv. *Sotsiaaltöö*, nr 5, 2007, lk 8-13.
43. Recommendation No R(97) 13 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Intimidation of Witnesses and the Rights of the Defence. Adopted 10.01.1997. Texts adopted by the Committee of Ministers of the CoE 1997, Strasbourg, lk 80-83. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/recR_97_13e.pdf (24.02.2011)
44. Report from the Commission pursuant to Article 18 of the Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (2001/220/JHA). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0166:FIN:en:HTML> (17.01.2012)
45. **Sisask, B.** (2009). Kannatanu kriminaalmenetluses. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Õigusteaduskond.
46. **Sisask, B.** (2010). Teise ohvristamise analüüs. Intervjuud prokuröride ja advokaatidega. Justiitsministeerium.
47. **Stretesky, P. B., Shelley, T., Hogan, M., Unnithan, N. P.** (2010). Sense-making and secondary victimization among unsolved homicide co-victims. *Journal of Criminal Justice*, 38.

48. **Tamarit, J., Villacampa, C., Filella, G.** (2010). Secondary Victimization and Victim Assistance. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. Vol 18, p 281-298.
49. The Code of Practice for Victims of Crime (2004). Criminal Justice System.
<http://www.victimsupport.org.uk/~media/Files/Policy%20and%20research/victims-code-of-practice.ashx> (17.01.2012)
50. **Traat, U.** (2010). Viktimoloogia: areng, aine ja uuringud. Avaldatud kogumikus: Seadusriigist õigusühiskonda. Ühiskonna Turvalisuse teenistuses. Artiklite kogumik (koostaja: Sisekaitseakadeemia. Tallinn, lk 158.
51. Victim Support. Summing up: a strategic audit of the criminal justice system (2011).
<http://www.victimsupport.org.uk/Aboutus/Publications/~media/Files/Publications/ResearchReports/Strategic%20Audit-lo%20res-Amended> (18.01.12)
52. Victims' and defendants' rights: can they be reconciled? – Legal Action Group Briefing Paper (2005), p 3. <http://www.rethinking.org.uk/informed/lagbriefing.pdf> (18.01.2012)
53. Väärteomenetluse seadustik. RT I 2002, 50, 313. <https://www.riigiteataja.ee/akt/782829> (07.02.2012)
54. **Wakefield, H., Underwager, R.** (1990). How to Avoid Secondary Victimization in Child Sexual Abuse Investigations. Paper presented at the Fifth Annual Conference of the National Council for Children's Rights on October 20, 1990.
55. **Walker, S. P., Louw, D.** (2005). The Court for Sexual Offences: Perceptions of the victims of sexual offences. *International Journal of Law and Psychiatry* 28.
56. **Wergens, A.** The role and standing of the victim in the face of criminal procedure Sweden. *Revue internationale de droit pénal* 1/2002 (Vol. 73), p. 259-300.
57. **Wolhuter, L., Olley, N., Denham, D.** (2008). *Victimology: victimisation and victims' rights*. Routledge-Cavendish.

Lisa 1

Uuringu raames töötati välja kuus erinevat ankeeti ning alljärgnev versioon (mõeldud kannatanutele jagamiseks kohtus) on neist kõige põhjalikum ja see hõlmab ühtlasi kõiki uuringu raames vaadeldud küsimusi. Võrreldes kannatanute ankeediga jäid tunnistajate ankeedist välja küsimuste plokid tasuta õigusabi, ohvriabi ja kahjude hüvitamise kohta. Erinevuseks oli veel ka see, et politseis jagatud ankeetidel puudusid küsimused prokuratuuri ja kohtu kohta ning prokuratuuris jagatud ankeetidel ei olnud kohtuga seotud küsimusi.

Uuringu läbiviimist rahastatakse Euroopa Sotsiaalfondist rahastatava programmi „Parema õigusloome arendamine“ raames Euroopa Liidu struktuurifondidest ja Justiitsministeeriumi eelarvest.

TMK
K

Tartu Ülikool viib Justiitsministeeriumi tellimusel läbi uuringut, mille eesmärgiks on selgitada välja kannatanute ja tunnistajate kogemused politsei, prokuratuuri, kohtute ja ohvriabiga suhtlemisel. Eesmärgiks on kaardistada probleemid, et nende põhjal töötada välja lahendused olukorra parandamiseks tulevikus.

Palume Teie abi, et saada tegelikust olukorrast tõene pilt. Teie anonüümsus on täielikult garanteeritud, me ei küsi Teie nime ega teisi isikuandmeid. Ankeedi täitmine võtab aega umbes **15 minutit**.

Ankeedi täitmisel palume Teil lähtuda juhtumist, **millega seoses Te ütlushi andmas olete**.

Palun märkige ankeedis **kõik vastusevariandid**, mis on Teie jaoks sobivad.

Täidetud ankeedi saate jätta asutuses valvelauda või tagastada posti teel. Postiga saates kasutage ankeediga kaasas olevat ümbrikku, mille postikulud on tasutud.

Teie vastused aitavad kaasa menetluse kvaliteedi tõstmisele, seepärast palume Teil küsimustik kindlasti täita.

Uuringumeeskonna nimel,

Siim Espenberg
Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus
Tel. 59 010 758

TEIE ANDMED

1. Sugu mees naine
2. Vanus ..... aastat
3. Haridustase
- alg- või põhiharidus kutse- või keskeriharidus
- keskharidus kõrgharidus (sh rakenduslik kõrgharidus)
- muu (täpsustage) .....
4. Rahvus eestlane venelane muu
5. Elukoht
- Tallinn
- muu linn (täpsustage) .....
- maakohat (täpsustage vald) .....
6. Kas Te annate ütlusi seoses kriminaalasjaga väärteoasjaga
7. Millise kuriteo/väärteoga seoses Te ütlusi annate?
- isikuvastane (täpsustage) .....
- varavastane (täpsustage) .....
- narkootikumidega seotud (täpsustage) .....
- majandusalane (täpsustage) .....
- muu (täpsustage) .....
8. Kui pikalt on Teie kriminaal/väärteoasja menetlemine kestnud? .... kuud
9. Mitu korda olete käimasoleva menetluse jooksul kokku puutunud
- politseiga ..... korda prokuratuuriga ..... korda kohtuga ..... korda
10. Palun hinnake, kuivõrd nõustute järgmiste väidetega (märkige Teile sobiv variant ristiga).

	nõustun täielikult	pigem nõustun	pigem ei nõustu	ei nõustu üldse	ei oska öelda
tööajast ütluste andmiseks töölt ära käimine on minu jaoks keeruline (vastake juhul, kui käite tööl)					
ütluste andmisega seonduvate kulude hüvitamine motiveeriks mind menetlusprotsessis rohkem osalema					
mul on olnud piisav ülevaade minu juhtumi menetlusprotsessi käigust					
usun, et süüdlane saab õiglase karistuse					
tunnen kohustust teha politsei/prokuratuuri/kohtuga igakülgset koostööd (näiteks anda ütlusi)					
olen pidanud korduvalt juhtunut politseinikule/prokurörile/kohtunikule kirjeldama, sama üle kordama					
ütluste andmine on minu jaoks raske, sest see tuletab taas juhtunuga seotud ebameeldivusi meelde					
käimasoleva menetlusega seotud ajakulu (ütluste andmine, dokumentide vormistamine jms) on minu jaoks liiga suur					

11. Kas ütluste andmine on Teile kaasa toonud politsei/prokuratuuri/kohtu poolt probleeme või ebameeldivusi?
- ei
- jah (palun täpsustage, milliseid) .....
- .....
- .....

12. Arvestades asja senist menetluse käiku ja politseinike/prokuröride/kohtunike tööd, kas pöörduksite sarnase juhtumi kordumisel uuesti politsei/prokuratuuri poole?

- jah
 ei

(miks?).....
.....

PALUN VASTAKE KÜSIMUSTELE 13-15 JUHUL, KUI OLETE POLITSEIGA SELLE JUHTUMI RAAMES KOKKU PUUTUNUD. KUI MITTE, SIIS JÄTKAKE KÜSIMUSEGA 16.

13. Kuidas hindate politsei tööd selle menetluse raames?

- väga hea   pigem hea   pigem halb   väga halb

Miks?.....
.....
.....

14. Palun hinnake järgmiste väidete õigsust, võttes aluseks Teie VIIMASE KOHTUMISE juhtumit menetleva POLITSEINIKUGA (märkige Teile sobiv variant ristiga).

	nõustun täielikult	pigem nõustun	pigem ei nõustu	ei nõustu üldse
juhtumit menetlev politseinik kohtles mind lugupidavalt ja viisakalt				
juhtumit menetlev politseinik suhtub juhtumi lahendamisse tõsiselt				
juhtumit menetlev politseinik arvab, et ma olen juhtunud ise süüdi				
ütluste andmiseks politseisse tulemine on minu jaoks ebamugav (asutus asub kaugel, transpordiühendus on halb vms)				
mind häirib see, et olen pidanud kahtlustatavaga politseis kokku puutama (vastake juhul, kui olete kahtlustatavaga politseis ütlusi andmas käies kokku puutunud)				
politseinik selgitas mulle menetluse alguses minu õigusi ja kohustusi piisavalt ja arusaadavalt				
juhtumi lahendamine on politsei aeglase töö tõttu veninud				
politseinikule ütlusi andes tekkis mul tunne, nagu oleksin ma ise kurjategija				
mulle jäi mulje, et juhtumit menetlev politseinik ei usu, mida ma räägin				
mulle jäi mulje, et politseinik võtab juhtumi lahendamisel arvesse seda, mida ma räägin				
juhtumit menetlev politseinik on mõjutanud mind ütlusi muutma				
juhtumit menetlev politseinik on üritanud mulle sõnu suhu panna (esitanud küsimusi stiilis „oli ju nii?“, mitte „kuidas toimus?“)				
mulle tundub, et juhtumit menetlev politseinik ei ole erapooletu (nt on pigem kahtlustatava kui minu poolt)				

15. Mis häirib Teid politsei töös praeguse juhtumi menetlemise protsessis kõige rohkem?

.....
.....
.....

PALUN VASTAKE KÜSIMUSTELE 16-18 JUHUL, KUI OLETE PROKURATUURIGA SELLE JUHTUMI RAAMES KOKKU PUUTUNUD. KUI MITTE, SIIS JÄTKAKE KÜSIMUSEGA 19.

16. Kuidas hindate prokuröri tööd selle menetluse raames?

- väga hea   pigem hea   pigem halb   väga halb

Miks?.....
.....

17. Palun hinnake järgmiste väidete õigsust, võttes aluseks Teie VIIMASE KOHTUMISE juhtumit menetleva PROKURÖRIGA (märkige Teile sobiv variant ristiga).

	nõustun täielikult	pigem nõustun	pigem ei nõustu	ei nõustu üldse
prokurör kohtles mind lugupidavalt ja viisakalt				
prokurör suhtub juhtumi lahendamisse tõsiselt				
prokurör selgitas mulle minu õigusi ja kohustusi piisavalt ja arusaadavalt				
prokurör arvab, et ma olen juhtunud ise süüdi				
ütluste andmiseks prokuratuuri tulemine on minu jaoks ebamugav (asutus asub kaugel, transpordiühendus on halb vms)				
mind häirib see, et olen pidanud kahtlustatavaga prokuratuuris kokku puutama (vastake juhul, kui olete kahtlustatavaga prokuratuuris ütlusi andmas käies kokku puutunud)				
juhtumi lahendamine on prokuröri aeglase töö tõttu veninud				
prokuröri ütlusi andes tekkis mul tunne, nagu oleksin ma ise kurjategija				
mulle jäi mulje, et prokurör ei usu, mida ma räägin				
mulle jäi mulje, et prokurör võtab juhtumi lahendamisel arvesse seda, mida ma räägin				
prokurör on mõjutanud mind ütlusi muutma				
prokurör on üritanud mulle sõnu suhu panna (esitanud küsimusi stiilis „oli ju nii?“, mitte „kuidas toimus?“)				
mulle tundub, et prokurör ei ole erapooletu (nt on pigem kahtlustatava kui minu poolt)				

18. Mis häirib Teid prokuröri töös praeguse juhtumi menetlemise protsessis kõige rohkem?

.....

.....

PALUN VASTAKE KÜSIMUSTELE 19-21 JUHUL, KUI OLETE KOHTUGA SELLE JUHTUMI RAAMES KOKKU PUUTUNUD. KUI MITTE, SIIS JÄTKAKE KÜSIMUSEGA 22.

19. Kuidas hindate kohtu tööd selle menetluse raames?

- väga hea   pigem hea   pigem halb   väga halb

Miks?.....

.....

.....

20. Palun hinnake järgmiste väidete õigsust, võttes aluseks Teie äsjase kohtus käimise kogemuse (märkige Teile sobiv variant ristiga).

	nõustun täielikult	pigem nõustun	pigem ei nõustu	ei nõustu üldse
kohtunik kohtles mind lugupidavalt ja viisakalt				
muu kohtuametnik (näiteks kohtusekretär, nõunik) kohtles mind lugupidavalt ja viisakalt				
kohtunik arvab, et ma olen juhtunud ise süüdi				
kohtunik selgitas mulle minu õigusi ja kohustusi piisavalt ja arusaadavalt				
ütluste andmiseks kohtusse tulemine on minu jaoks ebamugav (asutus asub kaugel, transpordiühendus on halb vms)				
mind häirib see, et olen pidanud süüdistatavaga kohtusaalis kokku puutama (vastake juhul, kui olete süüdistatavaga kohtus ütlusi andmas käies kokku puutunud)				
mind häirib see, et olen pidanud süüdistatavaga kohtuistungit oodates kokku puutama (vastake juhul, kui olete süüdistatavaga kohtus ütlusi				

andmas käies kokku puutunud)				
juhtumi lahendamine on kohtu aeglase töö tõttu veninud				
kohtus ütlushi andes tekkis mul tunne, nagu oleksin ma ise kurjategija				
mulle jäi mulje, et kohtunik ei usu, mida ma räägin				
mulle tundub, et kohtunik ei ole erapooletu (nt on pigem kahtlustatava kui minu poolt)				

21. Mis häirib Teid kohtu töös praeguse juhtumi menetlemise protsessis kõige rohkem?

.....
 .....
 .....

JÄRGMISED KÜSIMUSED PUUDUTAVAD TEIE KOKKUPUUDET RIIGI PAKUTAVA TASUTA ÕIGUSABIGA

Riigi õigusabisüsteem võimaldab vähekindlustatuile advokaadi abi. Riigi õigusabi saamiseks tuleb kohtule esitada kirjalik taotlus ja teatis oma majandusliku seisundi kohta.

22. Kas olete teadlik võimalusest saada riigilt tasuta õigusabi?

- jah (palun märkige, kust saite infot) .....
- ei

23. Kas olete käesoleva menetluse käigus kasutanud riigi poolt tasuta pakutavat õigusabi?

- ei oska öelda
  - jah
  - ei, kuna ma ei teadnud sellest
  - ei, kuna ma ei vajanud seda
  - ei, loobusin selle taotlemisest, kuna taotlemise protsess oli/oleks liiga keeruline
  - ei, muul eespool nimetatud põhjusel (täpsustage, miks Te ei saanud õigusabi) .....
- .....
 .....

JÄRGMISED KÜSIMUSED PUUDUTAVAD TEIE KOKKUPUUDET RIIGI PAKUTAVA OHVRIABIGA

Ohvriabi on tasuta teenus, mille eesmärgiks on säilitada või parandada ohvri toimetulekuvõimet. Ohvriabitöötajad pakuvad emotsionaalset tuge, aitavad suhtlemisel ohvrile vajalikke teenuseid osutavate asutustega ja jagavad informatsiooni abi saamise võimaluste kohta. Õigus pöörduda ohvriabisse on kõigil inimestel, kes on langenud hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks.

24. Kas olete teadlik, et kannatanul on võimalik saada riigilt tasuta ohvriabi?

- ei
- jah, tean sellest, kuid pole ise kasutanud (märkige, kust saite infot?) .....
- (miks pole kasutanud?) .....
- jah, olen ka ise kasutanud

Palun vastake küsimustele 25-27 juhul, kui olete ohvriabi kasutanud (kui ei ole kasutanud, siis jätkake küsimusega 28)

25. Kust saite infot ohvriabi teenuse kohta?

- juhtumit menetlevalt politseinikult
- juhtumit menetlevalt prokurörielt
- kelleltki teiselt / mujalt (palun täpsustage) .....

26. Kas ohvriabist oli abi?

- jah, kindlasti
  - pigem jah
  - pigem ei
  - ei (miks?) .....
- .....

27. Kas Teil esines ohvriabi saamisega seoses probleeme?

- ei
- jah, sest ma ei saanud sealt abi, mida lootsin saada (miks?) .....
- jah, sest ohvriabi osutaja asus minu elukohast kaugel
- jah, muudel põhjustel (täpsustage) .....

JÄRGMISED KÜSIMUSED PUUDUTAVAD TEIE KURSISOLEKUT KRIMINAAL-/VÄÄRTEOASJAGA, MILLEGA SEoses ÜTLUSI ANDMAS OLETE

28. Kas olete olnud kogu protsessi käigus kursis oma kriminaal/väärteoasja menetluse seisuga?

- jah
- ei, sest ma ei ole selle vastu huvi tundnud
- ei, sest politsei/prokuratuur/kohus ei ole mulle andnud infot, kuigi olen seda küsinud
- ei, kuigi sooviksin, kuid ei tea, kelle poole info saamiseks pöörduda
- ei, muudel põhjustel (täpsustage, millisest infost olete puudust tundnud) .....

29. Millistes etappides on Teie arvates oluline, et kannatanut/tunnistajat menetluse seisust informeeritakse?

- kursishoidmine ei ole vajalik
- kui asi saadetakse kohtusse
- kui muutub juhtumit menetleva politseiniku/prokuröri isik
- muu (täpsustage).....
- kui tehakse kohtuotsus
- kui menetlus lõpetatakse

JÄRGNED KÜSIMUSED KÄSITLEVAD RIIGI POOLT MENETLUSEST OSAVÕTJATELE TASU MAKSMIST JA KULUDE HÜVITAMIST

Menetlusest osavõtjale, kellele ei säilitata töökohal palka, hüvitatakse uurimisasutusse, prokuratuuri, väärteoasja kohtuvälise menetleja juurde või kohtusse kutsumise korral töölt eemalviibitud aja eest tema keskmine palk. Kui menetlus toimub väljaspool menetlusest osavõtja elukohta, hüvitatakse talle sõidu- ja majutuskulud ning makstakse päevaraha. Lisaks makstakse tunnistajatasu.

30. Kas Teil on seoses ütluste andmisega tekkinud kulutusi?

- ei
- jah, olen pidanud tööajast ütlusi andmas käima (täpsustage, kas olete seetõttu pidanud tegema ületunde või võtma tasustamata puhkepäeva) .....
- jah, transpordikulu (täpsustage suurusjärg) .....
- jah, majutuskulu (täpsustage suurusjärg) .....
- jah, toidlustuskulu (täpsustage suurusjärg) .....
- jah, muu kulu (täpsustage kululiik ja suurusjärg) .....

31. Kas olete teadlik, et riik kompenseerib rahaliselt ütluste andmiseks tehtud kulutusi?

- ei
- jah, olen seda võimalust ka käesoleva menetluse käigus kasutanud (palun täpsustage, mis kulu Teile kompenseeriti) .....
- jah, olen teadlik, kuid ei ole seda võimalust kasutanud (miks?) .....

32. Juhul, kui olete teadlik võimalusest taotleda kulude kompenseerimist, siis kust saite selle kohta infot?

- internetist
- politseinikult
- mujalt (täpsustage) .....
- prokurörit
- ohvriabist

33. Juhul, kui olete kulude kompenseerimist taotlenud, siis palun hinnake, kui võrd keerukas oli kulude katmise taotlemise protsess.

- väga keeruline
- pigem keeruline
- pigem ei olnud keeruline
- polnud üldse keeruline

Miks?.....
.....

34. Juhul, kui Te ei olnud sellisest võimalusest teadlik, siis kas oleksite kaalunud kulutuste katmise taotlemist, kui oleksite sellest teadnud?

- jah, kindlasti
- jah, oleneb, kui keeruline on seda taotleda
- ei, ilmselt mitte

JÄRGNEVAD KÜSIMUSED KÄSITLEVAD KAHJU HÜVITAMIST

35. Kas kuriteoga/väärteoga põhjustati Teile kahju?

- jah, varalist kahju (täpsustage) .....
- jah, mittevaralist (moraalset) kahju (täpsustage) .....
- ei

36. Kas olete taotlenud

- varalise kahju hüvitamist
- mittevaralise kahju hüvitamist
- ei ole taotlenud kahju hüvitamist

Vastake küsimustele 37-41 juhul, kui olete taotlenud kahjude hüvitamist

37. Kas olete taotlenud kahjude hüvitamist?

- jah, olen esitanud tsiviilhagi kriminaalmenetluse raames
- jah, olen esitanud tsiviilhagi maakohtusse
- jah, kohtuväliselt
- ei
- muu (täpsustage) .....

38. Kes aitas Teid kahjunõude esitamisel?

- sain ise hakkama
- kasutasin esindaja abi
- menetleja (politseinik)
- prokurör
- keegi teine (täpsustage) .....

39. Kas kahju hüvitamise protsessis on esinenud probleeme?

- ei
- kahju ei ole veel hüvitatud
- jah (täpsustage, milliseid) .....

40. Kes kaitses kohtus nõuet?

- nõue ei ole veel kohtusse jõudnud
- kahju hüvitamine toimus kohtuväliselt
- minu esindaja
- prokurör
- keegi teine (täpsustage) .....

41. Kas jäite sellise kahjunõude esitamise viisiga rahule?

- jah
- ei (täpsustage, mis oleks võinud olla teisiti) .....

Palun pange ankeet ümbrikusse ja jätke asutuse valvelauda või saatke meile posti teel.

AITÄH, ET LEIDSITE AEGA KÜSIMUSTIK LÕPUNI TÄITA!